

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

ZÁVĚŤ

TESTAMENT

Konzultant: prof. JUDr. Jan Dvořák, CsC.

Zpracovatel: Mgr. Vladimíra Hamerská

leden 2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2.ledna 2012

Mgr. Vladimíra Hamerská

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Renatě Kaplické za vyhledání a překlad švédské právní úpravy závěti, paní Kirsty Milliam, zaměstnankyni Ministerstva spravedlnosti Velké Británie za poskytnutí materiálu týkajícího se právní úpravy dědictví ve Velké Británii, prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CsC. za trpělivost a dobré rady při zpracování této rigorózní práce a paní Mgr. Ivaně Tomsové, notářce v Kladně za možnost získat praktické zkušenosti v oblasti dědického práva.

OBSAH

OBSAH.....	1
1) ÚVOD	2
2) POJEM A HISTORICKÝ VÝVOJ ZÁVĚTI	4
3) HISTORIE A VÝVOJ INSTITUTU ZÁVĚTI NA ÚZEMÍ ČR OD ROKU 1811	13
4) POSTAVENÍ ZÁVĚTI V RÁMCI DĚDICKÉHO PRÁVA ČESKÉ REPUBLIKY A INSTITUT TZV. NEOPOMENUTELNÝCH DĚDICŮ	23
5) ZÁVĚŤ JAKO PRÁVNÍ ÚKON	30
5.1) Náležitosti pořizovatele závěti	31
5.2) Obsahové a formální náležitosti závěti.....	33
6) FORMY ZÁVĚTI	40
7) ZÁVĚŤ VE FORMĚ NOTÁŘSKÉHO ZÁPISU	51
8) PLATNOST ZÁVĚTI	58
9) ZRUŠENÍ A ZMĚNA ZÁVĚTI	68
10) VYDĚDĚNÍ	73
11) ÚVAHY DE LEGE FERENDA	82
12) ZÁVĚŤ VE SVĚTLE MEZINÁRODNÍHO A EVROPSKÉHO PRÁVA A NÁSTIN PRÁVNÍ ÚPRAVY ZÁVĚTI VYBRANÝCH STÁTŮ	97
13) ZÁVĚR.....	108
SUMMARY	111
SEZNAM ZKRATEK.....	114
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	115
ABSTRAKT.....	121
KLÍČOVÁ SLOVA – KEY WORDS	122

1) ÚVOD

Závěť zaujímá v jakémkoliv právním řádu výjimečné postavení. Jako právní úkon se závěť objevila již velice záhy, o čemž svědčí i její vývoj a z něj vzniklá právní úprava římského práva. Již od počátku právních dějin je tedy možné závěť považovat za výraz zásady neomezenosti vlastnického práva a tedy potažmo i práva zůstavitele se svým majetkem libovolně nakládat, a to až do okamžiku své smrti. Závětí (resp. testamentem) mohl již od počátku zůstavitel řešit nejrůznější situace, ať již se jednalo o případy, kdy chyběli případní dědicové ze zákona nebo o případy, kdy zákonní dědicové sice existovali, ale jejich nastoupení do veškerých práv a povinností zůstavitele neodpovídalo jeho vůli. Římské právo rozeznávalo několik druhů testamentů, které se vyvinuly jednak postupem času díky upřesňování a zjemňování právní úpravy a jednak z rozmanitých situací, které se mohly v životě vyskytnout, což mělo většinou za následek zjednodušení formy závěti tak, aby bylo možné ji využít i ve výjimečných případech.

S menšími či většími změnami institut závěti přetrval až do dnešních dnů, kdy se řadí mezi nejběžnější právní úkony, se kterými se jednotlivec v průběhu svého života setká. Vzhledem k tomu, že úprava majetkových poměrů člověka po jeho smrti je velmi závažnou záležitostí přinášející mnohdy nemálo problémů, je právní úprava závěti - především co se týče formální stránky - poměrně přísná. Jako nejspolehlivější (alespoň tedy z hlediska dodržení zákonem požadované formy) se zdá závěť sepsaná formou notářského zápisu, ovšem ani v tomto případě není možné vyloučit případný soudní spor o výklad obsahu závěti, jak o tom svědčí bohatá judikatura obecných soudů i Nejvyššího soudu ČR.

V porovnání s úpravou závěti, tak jak ji znalo například římské právo nebo občanské právo ve znění Obecného zákoníku občanského z roku 1811 a let pozdějších, se jeví současná právní

úprava institutu závěti mnohdy jako nedostatečná. To je patrné již například z absence zjednodušených forem závěti, institutu tzv. kodicilu a dalších. O tzv. kodicilu a dalších problémech spojených se současnou úpravou závěti více viz kapitola 11 této rigorózní práce, která je věnována úvahám o vztahu současné právní úpravy a stavu *de lege ferenda*. Zmíněná kapitola se stává díky práci zákonodárců stále aktuálnější, neboť v současné době postupně vrcholí práce na novém občanskoprávním kodexu, který by měl nahradit současnou jednak roztržštěnou a jednak nedostačující úpravu občanskoprávních vztahů. Závěť a potažmo celé dědické právo by tak mělo doznat značných změn a úprava závěti tedy s největší pravděpodobností zaznamená mnohem detailnější rozpracování a rozšíření pravidel a možností týkajících se forem závěti, uskutečnění vůle zůstavitele a dalších.

I přes to, že se závěť na první pohled může jevit jako zcela běžný právní institut, jedná se podle mého názoru o právně velice zajímavé téma, ať už z hlediska výkladu obsahu závěti, formálních požadavků kladených zákonem, nebo z hlediska možných zlepšení, která by mohla vyřešit nejružnější problémy, které se v současné době v souvislosti se závětí v dědickém právu objevují. Rovněž historický vývoj tohoto institutu poskytuje nemalé množství do detailů rozpracovaných právních úvah.

Veškeré výše uvedené důvody tedy vedly k záměru zpracovat tuto rigorózní práci, která si klade za cíl poskytnout přehled o vývoji právní úpravy institutu závěti, současných požadavcích kladených zákonem, případech posuzování platnosti závěti, možnostech jejího zrušení či změny, formách včetně možnosti využití notářského zápisu, ale také o vydědění a institutu tzv. neopomenutelných dědiců. Práce rovněž nabízí porovnání úpravy závěti v českém právním řádu s úpravou, jaká se vyskytuje v právních řádech v některých jiných státech. Konečně si dovoluji doufat, že kromě výše uvedeného bude tato práce přínosem

i s ohledem na návrhy případných řešení se závětí souvisejících problémů, neboť k datu dokončení práce (6. června 2011) je právě projednáván návrh nového občanského zákoníku.

2) POJEM A HISTORICKÝ VÝVOJ ZÁVĚTI

V souvislosti s pojmem závětí se často objevují i další, mnohdy nedostatečně vymezené pojmy. Závěť (nebo z latiny „testament“) jako takovou lze obecně chápat jako jednostranný právní úkon mortis causa, neboli úkon pro případ smrti, který určuje nástupce, resp. dědice zůstavitele. V této souvislosti užívaný pojem „poslední pořízení“ lze tedy do značné míry považovat z jazykového hlediska za synonymum závětí, podobně jako výše uvedený testament. Posledním pořízením by ovšem mohla být právě tak listina o vydědění¹ a za dřívější (a zřejmě i budoucí) právní úpravy i další dokumenty². Bližší členění konečně vyplývá i z původního znění Obecného zákoníku občanského z roku 1811, který pod pojmem „projev poslední vůle“ rozuměl pořízení, jímž někdo postoupil své jmění nebo jeho část jiné osobě či osobám. Podle toho, zda v této poslední vůli byl ustanoven dědic či nikoliv, se potom poslední vůle nazývala závětí či testamentem anebo v případě, kdy by v poslední vůli nebyl dědic ustaven, kodicilem. Pojem „poslední pořízení“ je tedy nutno chápat v souladu s dnešní právní úpravou jako synonymum pojmu závěť nebo listiny o vydědění, a to z hlediska formálního, čili jako určité formální vyjádření pořizovatelovy představy o tom, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho majetkem.

Pokud se jedná o další pojem, „poslední vůle“, je jeho rozsah širší. Poslední vůli může zůstavitel vyjádřit jak v závěti, tak

---

¹ Vzhledem k tomu, že občanský zákoník požaduje u listiny o vydědění splnění předpokladů, které jsou v mnohém totožné s předpoklady závětí, byla listina o vydědění zařazena i do této rigorózní práce.

² Například kodicil, který se odlišoval od závětí tím, že neobsahoval určení dědice.

například i v listině o vydědění a poslední vůlí může být de facto i projev o zrušení závěti či listiny o vydědění. I přesto, že se pojmy poslední vůle a závěť často zaměňují, nejedná se o pojmy totožné. Závěť je z tohoto pohledu možné chápat jako za právem aprobované a za daných předpokladů právně účinné vyjádření, jakousi formu poslední vůle, kdežto poslední vůle je potom obsahem onoho formálního vyjádření. Ke stejnému závěru lze dojít i analýzou úpravy dědického práva občanským zákoníkem. Například ustanovení § 476c odst. 1 občanského zákoníku stanoví, že: „Zůstavitel, který nemůže číst nebo psát, projeví svoji poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině,.....“ Podobně ustanovení § 486d odst. 1 občanského zákoníku: „Zůstavitel může projevit svoji poslední vůli do notářského zápisu.....“ Nutno však podotknout, že v současné české právní úpravě se kromě ustanovení § 477 občanského zákoníku, podle něhož cit.: „V závěti zůstavitel ustanoví dědice,“ definice pojmu závěť neobjevuje.

Konečně pojmem „zůstavitel“ chápe občanský zákoník (viz § 460, cit.: „Dědictví se nabývá smrtí zůstavitele.“) subjekt, o jehož nástupnictví se při dědění jedná, a to bez ohledu na to, zda v rámci posloupnosti testamentární či intestátní. V souvislosti se závětí se jedná o subjekt, který projevuje svoji poslední vůli prostřednictvím závěti coby jejího formálního vyjádření či prostřednictvím listiny o vydědění. V tomto kontextu se hovoří také o „pořizovateli“, zde už je ovšem patrný vztah k poslednímu pořízení, tj. formálnímu vyjádření. Zůstavitel se tak jeví být pojmem širším a v rámci celého dědického práva i univerzálnějším.

Co se týče nejstaršího historického vývoje závěti, definoval tento institut jeden z významných římských právníků, Modestinus Herennius, takto: *Testamentum est voluntatis nostrae iusta sententia de eo, quod qui post mortem suam fieri velit*, tj. závěť je

pravoplatný projev naší vůle o tom, co si kdo přeje, aby se stalo po jeho smrti.³

Posloupnost ze závěti, nebo tzv. posloupnost testamentární se v římském právu objevuje již velice záhy, v období, z něhož pochází i Zákon 12 desek. Na svoji dobu se jednalo o poměrně neobvyklý jev, a to i s ohledem na to, že testamentární posloupnost byla upřednostňována před posloupností ze zákona, neboli posloupností intestátní. Římané byli tedy historicky jedněmi z prvních, u nichž se objevuje princip volnosti neboli princip subjektivní.⁴ Důvody, které vedly k této situaci, lze spatřovat v několika skutečnostech. Jednak byl tento způsob východiskem ze situace, kdy zůstavitel neměl žádné zákonné dědice a při intestátní posloupnosti by tak došlo k zániku kultu rodiny, tehdy považovanému za velmi závažnou újmu. Dále bylo možné testamentární posloupností zabránit mnohdy nežádoucímu rozdělení rodinného majetku mezi více intestátních dědiců a v úvahu připadalo samozřejmě i rozdělení majetku více či méně odlišným způsobem, než jak by stanovil zákon.

Jako nejstarší lze s největší pravděpodobností označit tzv. testament komiciální, který spočíval ve vyjádření vůle zůstavitele nemajícího vlastní intestátní dědice před lidovým shromážděním, a tzv. testament vojenský (neboli testament „v šiku“ či také testament in procinctu). Vojenský testament umožňoval učinit prohlášení o zůstavitelově dědici před bojem, a to bez jakýchkoliv formálních požadavků, a stal se tak předchůdcem zjednodušených forem závěti, které víceméně přetrvaly – byť s určitými přestávkami – do dnešních dnů.

Základní formou civilního testamentu se pak v době starověkého Říma stal tzv. testament Mancipacní, který se vyvinul postupem času z původního testamentu odkazového, jenž zakládal

---

³ Bartošek, M. Encyklopedie římského práva, Academia Praha, 1994, s. 390

⁴ Oproti principu nucenosti neboli objektivnímu, jak je rozlišuje Prof. Dr. E. Tilsch – Tilsch, E. Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní, Praha 1905, s. 19

pouze singulární sukcesi a netýkal se tedy postavení univerzálních dědiců jako takového. Odkazový testament byl, jak již vyplývá z jeho názvu, spojen s mancipací, čili převodem vlastnictví prodejem. Tento převod uskutečňoval zůstavitel na důvěryhodnou osobu, označovanou jako familiae emptor, která po jeho smrti vystupovala jako vykonavatel poslední vůle a podle přání zůstavitele odevzdávala jednotlivé věci dalším osobám.

Postupem času došlo k přeměně mancipačního testamentu coby souboru odkazů v testament skutečný, který určoval univerzálního sukcesora zůstavitele. K tomuto určení došlo vždy prohlášením vůle zůstavitele o určení dědice po provedené mancipaci. Změny došla i osoba familiae emptora, který se v podstatě stával pouze svědkem zůstavitelovy poslední vůle (nedocházelo již tedy ke skutečnému převodu majetku zůstavitele, převod byl nadále prováděn pouze na oko). Vzhledem k formě tohoto testamentu byl původní familiae emptor, nyní svědek poslední vůle, nezbytný pro platnost testamentu, neboť tento testament byl činěn pouze ústní formou.

Vedle ústního testamentu se jako další forma civilního testamentu vyvinul i jakýsi předchůdce testamentu písemného, tedy testamentární listina, kterou zůstavitel předkládal při mancipaci sedmi přítomným osobám, resp. svědkům, přičemž nebylo nutné svědky přímo seznamovat s obsahem listiny. Rozhodující při této formě vyjádření poslední vůle přitom nebyla listina sama, ale na oko provedená mancipace a prohlášení o jmenování dědice.

Písemný testament jako takový se objevil až jako testament praetorský. Praetor v rámci svého oprávnění doplňovat a opravovat civilní právo zpočátku uděloval držbu pozůstalosti tomu, kdo předložil testamentární listinu s pečeti výše uvedených sedmi svědků, přičemž nebylo zároveň nutné prokazovat řádně proběhlou mancipaci a prohlášení o jmenování dědice. Do doby císaře Antonia Pia, kdy byla takto udělená držba chráněna proti civilní

žalobě námitkou podvodu (tzv. *exceptio doli*), mohl civilní intestátní dědic dokázat neplatnost takového testamentu.

Právo v době východořímského císaře Justiniána rozlišovalo testamenty soukromé a veřejné. Veřejnými testamenty byly především testamenty pořízené zápisem do úředního protokolu či zasílané císařské kanceláři k uložení. Soukromé testamenty bylo možné dále dělit na testamenty řádné a mimořádné.

Řádné testamenty existovaly jak v ústní, tak i písemné formě, přičemž pro ústní testament platilo, že případný následný písemný záznam o ústně vyjádřené poslední vůli zůstavitele sloužil pouze jako důkazní prostředek.

Mimořádné testamenty se od řádných lišily buď přísnějšími či naopak mírnějšími podmínkami. Přísnějšími podmínkami se vyznačovaly především testamenty tělesně postižených osob, zejména osob slepých (přísnější podmínky zde spočívaly ve vyšším počtu svědků a hlasitém čtení testamentu). Mírnější podmínky se objevovaly u tzv. privilegovaných forem testamentu, tedy testamentu pořízovaného na venkově, testamentu morového, testamentu vojenského a testamentu, jímž pořizovali rodiče jen ve prospěch dětí či dalších přímých příbuzných. Mírnější podmínky prvních dvou uvedených testamentů vycházely v prvním případě z nižší vzdělanostní úrovně venkova (projevující se například v tom, že podpis svědka, který neuměl psát, bylo možné nahradit podpisem spolusvědka) či v druhém případě ze svízelné situace při epidemiích nakažlivých chorob. Vojenský testament byl potom testamentem neformálním, nepodřizujícím se pravidlům římského dědického práva ani v otázce svého obsahu, kterým mohli pro případ své smrti pořídit vojáci v době vojenské služby a později i osoby doprovázející vojska v době válečného tažení. Vojenský testament pro svoji platnost nevyžadoval ustanovení dědice (jehož absence v případech ostatních testamentů znamenala jejich neplatnost) a nevyklučoval ani současnou testamentární a intestátní

posloupnost. Konečně testament, jímž pořizovali rodiče jen ve prospěch dětí či dalších přímých příbuzných, se obešel zcela beze svědků a obsahoval v podstatě jen jména potomků zůstavitele a jejich podíly na pozůstalosti.

Pokud jde o obsahové náležitosti nejstarších testamentů, nejpodstatnější bylo ustanovení dědice (dědická instituce), a to zprvu pouze rozkazovacím způsobem v latině (o mnoho později i v řečtině). Velmi záhy bylo vyžadováno, aby dědická instituce byla umístěna na začátek testamentu. Dědická instituce musela dědice určit jednoznačně a určitě, i když se nevyžadovalo označení jménem. Tak tomu bylo například i u tzv. mystických (tajemných) testamentů, u nichž testament odkazoval u jména dědice na další listinu, která ho obsahovala.

Závěť v římském právu mohla obsahovat jak odkládací, tak výjimečně i rozvazovací podmínky. Naproti tomu bylo nepřípustné, aby v případech allografního testamentu tento obsahoval ustanovení, podle kterého by měl něčeho obdržet pisatel testamentu. Dále byla běžná tzv. ustanovení náhradního dědice neboli dědické substituce. Kromě tzv. substituce obecné (která ustanovením náhradního dědice vylučovala akrescenci či přirůstání podílu k podílům ostatních spoludědiců, ale také řešila případy odmítnutí dědictví či nezpůsobilosti k nabytí dědictví) římské právo připouštělo i substituci pupilární a kvasipupillární. Substituce kvasipupillární se uplatnila v případech, kdy předek určoval dědice svému mentálně zaostalému potomkovi. Substituce pupilární potom pokrývala případy, kdy pater familias určil dědice svého potomka, pokud by tento zemřel po pateru familias a zároveň před dosažením zletilosti. Římské právo ovšem postupem času obecnou a pupillární substituci sloučilo.

I římské právo řešilo otázku tzv. neopomenutelných (neopominutelných) dědiců. Tyto osoby, tedy osoby nejbližší zůstaviteli, resp. účastníci se majetkových poměrů zůstavitele,

měly zpočátku pouze formální práva, která se projevovala jen tím, že takové osoby nebylo možné v testamentu „pominout“. To ovšem znamenalo pouze to, že bylo třeba se o nich v testamentu zmínit. Postavení syna v rodinné moci pater familias se projevovalo o něco odlišným způsobem, tj. syna musel pater familias buď ustanovit dědicem, nebo ho vydědit. Jiné vlastní dědice (tedy osoby podléhající rodinné moci zůstavitele) bylo třeba rovněž ustanovit jako dědice či vydědit, v tomto případě ovšem stačilo pouze všeobecné ustanovení. Proti této nejstarší právní úpravě postavení neopomenutelných dědiců se ovšem stavělo praetorské právo, v rámci něhož praetor uděloval držbu dědictví těm, které sám považoval za neopomenutelné dědice. Ani v rámci praetorského práva ovšem držba dědictví nebyla udělována těm, které zůstavitel v testamentu vydědil.

O mnoho později náležela neopomenutelným dědicům i materiální práva, tj. práva na povinný díl. Zprvu ovšem nebylo nikde stanoveno, jaký podíl takovým neopomenutelným dědicům přináleží. Vývojem se dospělo k $\frac{1}{4}$ dílu, který by neopomenutelný dědic získal jako dědic intestátní. V období justiniánského práva již povinný díl činil $\frac{1}{3}$ či $\frac{1}{2}$ zákonného podílu, a to podle toho, zda zákonný podíl činil $\frac{1}{4}$ či méně z celé pozůstalosti. Ke splnění povinnosti poskytnout neopomenutelným dědicům povinný díl postačoval i odkaz nebo dispozice ještě za života zůstavitele.

K neplatnosti testamentu v římském právu je třeba uvést následující. Testament se stával neplatným jednak díky nedodržení stanovené formy, jednak v případech, kdy byl testamentem tzv. nespravedlivým. Nespravedlivý testament byl testament, který zcela opomíjel syna v rodinné moci pater familias. Neplatnost testamentu mělo za následek i zničení listiny, to ovšem až později v praetorském právu (původně testamentární listina sloužila pouze jako důkazní prostředek poslední vůle zůstavitele). Ke zničení a tím i k neplatnosti testamentu však vedlo i sebemenší poškození

testamentu. Testament mohl být rovněž kdykoliv zrušen pořízením nového testamentu nebo odvoláním. To bylo výrazem neomezené možnosti zůstavitele se svým majetkem nakládat až do okamžiku své smrti. Pro úplnost je třeba ještě uvést, že neplatnost testamentu zapříčiňovala i nová osoba v rodinné moci zůstavitele, pozbytí testamentární způsobilosti či případ opuštěného testamentu (v případech, kdy žádný z dědiců uvedených v testamentu nenabyl dědictví).

Vedle testamentu znalo římské právo i další typy pořízení mortis causa, tzv. odkazy, které se objevovaly jako legata nebo jako fideicommissa. Odkaz jako takový je možné považovat za jednostranný právní úkon mortis causa, přičemž konkrétně legatum bylo možné učinit pouze za splnění formálních náležitostí a pouze v testamentu. Mezi legaty se rozlišovaly čtyři typy, a to odkaz vindikační, damnační, sinendi modo a precepční. U odkazu vindikačního získával odkazovník vlastnictví v témže okamžiku, kdy dědic nabýval dědictví. Naproti tomu damnační odkaz znamenal pouze obligační nárok na vydání předmětu odkazu, na druhou stranu ovšem bylo možné tímto typem odkazu odkázat vše, co mohlo být předmětem obligačního vztahu, tj. nejen věci, ale i služebnosti a požívací právo k věci jako u odkazu vindikačního. Třetí typ odkazu, tj. sinendi modo se týkal pouze věcí a zakládal odkazovníkovi právo, aby si odkázané věci sám vzal. Konečně odkaz precepční znamenal zvláštní majetkový prospěch pro jednoho ze spoludědiců.

Všeobecně vzato byly odkazy přísně formálními právními úkony. Jako neformální odkazy se pak objevují tzv. fideicommissa, která se teprve postupem času stala právně vymahatelná. Od odkazů, resp. legat se fideikomis odlišoval především tím, že osobou, na níž se zůstavitel obracel s prosbou o poskytnutí majetkového prospěchu další osobě, nemusel být jen dědic, ale de facto naprosto kdokoli, kdo smrtí zůstavitele něco získal nebo

nabyl.⁵ I přes to, že se oba typy odkazů začaly slučovat, fideikomisy si stále zachovaly možnost pouhé ústní formy.

Fideikomis se rovněž objevoval coby tzv. univerzální fideikomis, tedy odkaz celé pozůstalosti. I přesto, že univerzálním sukcesorem zůstavitele stále zůstával jeho dědic, okamžik, kdy se dědicem stal, byl zároveň okamžikem, kdy odkazovník získal právo na odkaz. Nevděčné postavení takového dědice později zmírňovala falciadiánská kvarta (obecně institut jedné čtvrtiny dědictví, která nesměla být obtížena odkazy).

Z formálního vyjádření fideikomis, většinou ve formě dopisu, se postupně vyvinul kodícil, a to jak testamentární (tedy sepsaný ve vztahu k testamentu), tak intestátní. Testamentární kodícil buď mohl být v testamentu předem vyhrazen, nebo jím mohl být dodatečně potvrzen, případně se o něm testament nemusel zmiňovat vůbec (zde ovšem bylo nutné, aby kodícil testament měnil). Z testamentárního kodícilu se tak stal dovětek k testamentu, jehož platnost byla závislá na platnosti testamentu samotného. K vývoji fideikomis v kodícil coby nový typ pořízení mortis causa bezpochyby významně přispělo i zpřísňování formálních náležitostí, které tak zahrnovaly kromě formy dopisu i podpisu zůstavitele pět svědků a časovou a místní jednotu. Vzhledem k tomu, že se římské právo řídilo zásadou přednosti testamentární posloupnosti před posloupností intestátní, uplatňovala se praxe považovat i neplatný testament za kodícil, čímž se zajistila realizace poslední vůle zůstavitele.

Tolik tedy k prvním formám závěti tak, jak je znalo římské právo. Na našem území se novodobá právní úprava závěti objevila v Obecném zákoníku občanském z roku 1811, jehož ustanoveními se závěť a potažmo celé dědické a občanské právo řídilo více než sto let, tj. až do konce roku 1950.

---

⁵ Kincl, J.; Urfus, V. Římské právo, Panorama, Praha 1990, s. 378

3) HISTORIE A VÝVOJ INSTITUTU ZÁVĚTI NA ÚZEMÍ ČR OD ROKU 1811

Obecný zákoník občanský z roku 1811

Obecný zákoník občanský z roku 1811, jenž nabyl účinnosti dne 1.1.1812, obsahoval poměrně rozsáhlou úpravu dědického práva, která čítala 293 paragrafů. Obecně lze říci, že tento právní předpis převzal i princip volnosti z římského práva, i když ne zcela bez výhrad.⁶ V kapitole osmé nazvané „O právu dědičném“ byly obsaženy základní zásady, ale také pojmy dědického práva. Bylo zde stanoveno, že pojmem „pozůstalost“ se rozumí obsah práv a závazků zemřelého, pokud se nezakládají na svazcích pouze osobních. V poznámkách k této obecné části týkající se dědického práva byl s odkazem na část pojednávající o věcném právu rovněž vysvětlen pojem „zůstavitel“ coby cit.: „zemřelý, zanechavší jmění“.

Kapitola devátá Obecného zákoníku občanského z roku 1811 (dále jen „ABGB“) byla nazvána „O pronešení poslední vůle vůbec a o testamentech zvláště“⁷ a jako taková byla tedy nejdůležitější částí ABGB týkající se závěti. Jak již bylo řečeno výše, ABGB se podrobně zabýval pojmy závěť, poslední vůle a pořízení. V § 552 ABGB bylo stanoveno, že poslední vůlí je třeba rozumět pořízení, kterým někdo odvolatelně postupuje své jmění nebo jeho část pro případ své smrti jedné nebo několika osobám. Poslední vůle, v níž byl ustanoven dědic, se potom nazývala závěť či testament (případně se mohl objevovat ještě starší pojem „kšaft“), a poslední

---

⁶ Tilsch, E. Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní, Praha 1905, s. 25, cit.:

„Princip volnosti pořizovací nebývá proveden bezvýminečně. Přílišnému vázání příštích generací čelí se obmezením závaznosti vůle testatorovy na určitý počet generací; bezohlednosti testatorově proti osobám, jež dle všeobecného přesvědčení mají mu býti blízkými, činí se přítrž opatřením, že jisté osoby (zejména descendentí a ascendentí, někdy manžel) něco z pozůstalosti (je-li ovšem aktivní) obdržeti musí.“

⁷ Ve vydání Komentáře k československému obecnému zákoníku občanskému z roku 1936, (Rouček, F.; Sedláček, J., Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha 1936) je tatáž kapitola nazývána v souladu s postupujícím vývojem českého jazyka „O projevení poslední vůle vůbec a o závětech zvláště“

vůle, která obsahovala pouze jiná nařízení, se nazývala kodícilem⁸. Tzv. odkazem bylo pak třeba dle § 535 ABGB rozumět pouze věc, obnos peněz nebo právo, které bylo zůstaveno někomu bez současného stanovení dědického podílu.

ABGB obsahoval podrobnou úpravu dědění při různém stanovení dědických podílů s ohledem na případnou neurčitost ustanovení někoho dědicem, případně na přirůstání dědických podílů. Pro ilustraci neměl například dědic, kterému byl vyměřen určitý dědický podíl, nárok na to, co přibylo. Přírůstek v tomto případě připadal zákonným dědicům. Naproti tomu pokud došlo k neurčitému vyměření dědických podílů závětí, připadl uprázdněný díl v případě nedědění jednoho z dědiců dědicům ostatním.

Tak jako dnešní úprava občanského práva i ABGB vylučoval z možnosti pořídit závětí určité osoby. Především to byli lidé v cit. „zuřivosti, v šílenosti, v blbosti aneb v opilství“⁹, ale omezen byl ohledně závětí také ten, koho soud prohlásil za tzv. marnotratníka. Marnotratník mohl dle tehdejší právní úpravy pořídit pouze o polovině svého jmění. Jako osoby nezpůsobilé činit poslední pořízení označoval ABGB také řeholníky¹⁰ a zločince odsouzené na smrt. Zločinec odsouzený do nejtěžšího nebo těžkého žaláře potom nemohl učinit poslední vůli po dobu, po kterou trval jeho trest.

Pokud se týče formálních požadavků, bylo možné dle ABGB činit poslední pořízení mimo soud, před soudem, písemně nebo

---

⁸ Přitom kodícil či dovětek mohl být dvojího druhu, a to kodícil testamentární, pojil-li se ke zřízenému testamentu nebo kodícil intestátní, nebyl-li testament zřízen. – Rouček, F.; Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha 1936, s.76

⁹ § 566 obecného zákoníku občanského, Obecný občanský zákoník rakouský, z C.K. tiskárny dvorské a státní, Vídeň, 1904, s. 97

¹⁰ Z tohoto pravidla byli však vyjmuti řeholníci, jejichž řády měly zvláštní privilegium (rytíři maltézského řádu a členové německého řádu rytířského); řeholníci vystoupivší ze svého stavu zrušením řádu či kláštera; řeholníci nepokládající se již za příslušníky řádu, kteří mohli nabývat úplného vlastnictví (tj. biskupové a vyšší duchovní, vojenští duchovní a řeholníci ustanovení v duchovní správě) - Rouček, F. ; Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha 1936, s.107

ústně; písemně pak se svědky nebo beze svědků. Úprava vlastnoruční závěti, resp. kodiceilu se nijak zvlášť nelišila od úpravy dnešní, oproti současnému stavu právní úpravy však nebylo dle ABGB nutné (i když to bylo přímo tímto zákonem doporučeno), aby zůstavitel přidal den, rok a místo, kde byla poslední vůle sepsána. Přitom přirozeně platilo, že vlastnoruční závěť musela být celá sepsána zůstavitelem samotným. V případě, že by závěť částečně sepsal zůstavitel sám a částečně ji nechal napsat jiné osobě, byla celá závěť neplatná – nikoliv tedy jen ta místa, která nebyla psána zůstavitelem.¹¹

Od dnešní úpravy se příliš nelišila ani tehdejší úprava allografní závěti, resp. její obecné formy, až na to, že úprava ABGB vyžadovala pro tuto formu závěti, resp. kodiceilu tři svědky, na rozdíl od dnešního požadavku na svědky dva. Kromě toho u poslední vůle zůstavitele, který neuměl psát, bylo navíc třeba, aby zůstavitel za přítomnosti všech tří svědků místo svého podpisu učinil jiné znamení, tedy například tři křížky. Zůstavitele pak podepsal jeden ze svědků s tím, že se uvedl jako osoba podepisující se za zůstavitele. U zůstavitele, který neuměl číst, bylo dle ABGB třeba, aby byla poslední vůle dána za přítomnosti všech svědků k přečtení jednomu z nich. Zůstavitel pak potvrdil, že s obsahem poslední vůle souhlasí.

ABGB připouštěl i ústní formu poslední vůle pronesenou před třemi svědky, avšak sám důrazně doporučoval, aby svědkové takovou poslední vůli co nejdříve napsali nebo dali napsat. Vzhledem k tomu, že pro platnost takového ústního pořízení bylo třeba, aby bylo možné vyslechnout alespoň dva ze tří svědků, byla ústní forma posledního pořízení dost velkým rizikem, neboť bylo otázkou, zda v době úmrtí zůstavitele budou alespoň dva svědci stále naživu.

---

¹¹ Krčmář, J. Právo občanské V., Právo dědické, Všehrd, Praha 1930, s. 22

Poslední vůli bylo možné konečně učinit před soudem a později rovněž i před notářem, a to v obou případech písemně i ústně.

Tak jako v dobách antického Říma, počítal i ABGB s tím, že mohou nastat takové okolnosti, které ztíží či přímo znemožní dostat při pořizování poslední vůle zákonem daných požadavků. Při plavbě (později specifikované jako námořní) a při nákaze morem nebo jinou podobně nakažlivou nemocí mohli působit na místě svědků i příslušníci duchovního stavu, ženy a mladíci starší 14 let.¹² Tyto osoby spolu s osobami smyslu zbavenými, slepými, hluchými, němými, neovládajícími jazyk zůstavitele, odsouzenými pro podvod či jiný zločin „poslány ze zjištění“ a také s dědicem nebo odkazovníkem a jemu blízkými osobami běžně jako svědci poslední vůle působit nemohly. Závěti vojenské pak upravovaly zvláštní vojenské zákony, obecně však k platnosti poslední vůle vojína stačil jeho podpis a podpis dvou svědků, přičemž v poli nebylo třeba ani tohoto počtu a jako svědek mohl vystupovat i příslušník duchovního řádu, žena nebo mladík starší 14 let. Tato privilegovaná poslední pořízení však pozbývala platnosti, a to uplynutím šesti měsíců od doby, kdy se skončila plavba či nákaza, u vojenských testamentů uplynutím šesti měsíců od vystoupení z činné služby (příp. od propuštění) nebo od prohlášení míru.

Obecně platilo, že poslední pořízení mohla učinit pouze jedna osoba, avšak tato zásada se nevztahovala na manžele. Ti mohli platně v jedné a té samé závěti stanovit se za dědice navzájem či určit jiné osoby. Manželé mohli sjednat i tzv. dědickou smlouvu, týkající se jak celé pozůstalosti, tak i její části. Pro platnost takové smlouvy se ovšem vyžadovalo, aby byla písemná a aby měla veškeré náležitosti jako písemná závěť. Existence dědické smlouvy nebyla překážkou tomu, aby mohl manžel nakládat až do své smrti

---

¹² V této souvislosti je zajímavé, že u epidemií nerozhodovaly cit. „vědecké názory o povaze (nakažlivosti) nemoci, nýbrž obecné přesvědčení a odtud pochodící hrůza“. - Krčmář, J. Právo občanské V., Právo dědické, Všehrd, Praha 1930, s. 31

libovolně se svým majetkem - manžel se jí dokonce nemohl platně vzdát práva činit poslední pořízení. K volnému poslednímu pořízení zůstávala stále vyhrazena jedna čistá čtvrtina, na níž nemohl váznout ani žádný povinný díl, ani jiný dluh.

Aby se předešlo případům, kdy závětí povolaný dědic nebude schopen či ochoten v době smrti zůstavitele dědictví přijmout, nebo aby bylo možné majetek zůstavitele svěřit dědici pouze na omezenou dobu, upravoval ABGB i institut tzv. substituce a tuto dále dělil na dva typy – jednalo se jednak o substituci prostou čili náhradnictví a o substituci fideikomisární čili svěřenské nástupnictví¹³.

Substituce prostá znamenala ustavení náhradního dědice pro případ, že by původní dědic dědictví nenabyl. Přitom bylo možné, aby zůstavitel povolal jednoho nebo více náhradníků (substitutů), a to buď za sebou, nebo vedle sebe. Substituce fideikomisární zavazovala dědice, aby své dědictví postoupil po své smrti nebo v jiných stanovených případech druhému ustanovenému dědici. Za fideikomisární substituci se rovněž považovalo, pokud zůstavitel zakázal dědici o pozůstalosti pořídit závětí, a dědic tedy musel uchovat pozůstalost svým zákonným dědicům. Substituce prostá zanikla v okamžiku, kdy se jí určený dědic ujal dědictví, naproti tomu substituce fideikomisární zanikala tehdy, když již nebyl žádný ze stanovených substitutů nebo když zanikla věc či právo, kterého se tato substituce týkala.

Zvláštním případem fideikomisární substituce byl fideikomis rodinný, kterým se určitý majetek prohlašoval za nezcizitelný majetek rodiny s tím, že bylo možné různými způsoby určit nástupnictví (tj. například tzv. majorát, seniorát, primogenitura, juniorát, atd.). Ke zřízení tohoto typu fideikomisu bylo třeba zvláštního povolení, rovněž tak bylo nutné povolit v rámci

---

¹³ Rouček, F.; Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha 1936, s.168

rodinného fideikomisu prodat nemovitý majetek a přeměnit ho tak na peníze k získání úroků.

V rámci svěřenství pak jako obecná zásada platilo, že vlastnické právo k fideikomisárnímu majetku bylo rozděleno mezi držitele fideikomisu a tzv. čekance. Všichni jmenovaní měli k fideikomisu vlastnické právo, jeho držitel měl však navíc i právo požívací.

Prostou i fideikomisární substituci bylo možné zřídit nejen při poslední vůli ve formě závěti, ale i při odkazu. Právo k odkazu nabýval odkazovník ihned po smrti zůstavitele, přičemž žádat odkazy spočívající v určité zvláštní věci nebo malé odměně mohl odkazovník ihned, ostatní odkazy potom po uplynutí jednoho roku od smrti zůstavitele.

Pro úplnost je třeba ještě uvést, že ABGB počítal i se zřízením nadace (neboli v té době tzv. fundace), čímž se navždy určily příjmy z peněžitého, nemovitého majetku či jiných práv tzv. obecně užitečným ústavům, kterými se rozuměly školy, domy pro nemocné a chudé apod.

Na rozdíl od současné právní úpravy mohl dle ABGB zůstavitel ve své poslední vůli stanovit jednak podmínky, jednak mohl určit okamžik, ke kterému nabylo nebo pozbylo poslední pořízení platnost. Rovněž tak bylo možné do poslední vůle včlenit rozkaz nebo nařízení. Tehdejší judikatura dokonce vyslovila názor, že pokud dědic nesplní uložený příkaz, má to za následek i ztrátu zákonného práva dědického, takže dědic v konkrétním případě bude mít nárok pouze na svůj povinný díl. Předpokladem platného ustanovení ukládajícího v rámci závěti, resp. kodicilu podmínku ovšem bylo, aby se jednalo o podmínku možnou a dovolenou. Zajímavé jsou v této souvislosti podmínky týkající se uzavření manželství potenciálním dědicem či odkazovníkem. Podmínka, aby dědic či odkazovník neuzavřel manželství, se považovala za neuloženou, neboť taková podmínka by byla

nepřiměřeně krutá. Naproti tomu bylo možné takovou podmínku uložit vdovci nebo vdově majícím jedno nebo více dětí a rovněž bylo možné žádat, aby budoucí dědic nebo odkazovník neuzavřel manželství s určitou osobou.

Tak jako i dnešní právní úprava, stanovil i ABGB pravidla týkající se zrušení závěti a kodícilu. Původní závěť se tedy zrušovala platnou závětí pozdější, ledaže zůstavitel v pozdější závěti výslovně uvedl přání, aby původní závěť byla zčásti nebo celá zachována. Pozdější kodícil však rušil původní kodícil, popřípadě odkaz, jen pokud by mu tyto odporovaly. Pro případy, kdy nebylo možné určit, který testament nebo kodícil je pozdější, platilo, že byly platné oba, pokud mohly obstát vedle sebe, případně se použila ustanovení o spoluvlastnictví. ABGB dával zůstaviteli dokonce možnost, aby v testamentu nebo kodícilu stanovil, že každé pozdější poslední pořízení nebo takové pozdější poslední pořízení, které by nemělo určitou značku (tedy například pečeť) má být neplatné. Takové ustanovení však zůstaviteli přesto nebránilo, aby své poslední pořízení později změnil. Při pozdější změně však bylo nezbytně nutné, aby zůstavitel výslovně uvedený zákaz dalších pořízení zrušil.

Kromě nové poslední vůle mohla být původní poslední vůle zrušena i porušením podpisu na původním testamentu nebo kodícilu nebo vymazáním veškerého obsahu pořízení. Obdobným způsobem bylo možné zrušit i novou poslední vůli, což mělo za následek, že původní poslední vůle znovu nabyla platnosti.

Novelizací ABGB účinnou ode dne 1.1.1925 došlo v rámci dědického práva k několika změnám. Tyto změny se na první pohled týkaly terminologie, když například pojem „kodícil“ byl změněn na „dovětek“, pojem „prostá substituce“ na „obecné náhradnictví“, pojem „fideikomisární substituce“ na „svěřenské náhradnictví“ a pojem „fundace“ na „nadace“.

Změnou ABGB došlo rovněž ke zmírnění podmínek stanovených pro osoby svědků, když v § 591 byla vypuštěna část tohoto ustanovení zakazující být svědky poslední vůle zůstavitele duchovním a ženám. Velkou změnou oproti původnímu stavu bylo bezpochyby i zrušení všech ustanovení upravujících rodinný fideikomis¹⁴. Dále již nebylo možné do závěti nebo kodicilu (resp. dovětku) vložit doložku, že se má stát neplatným každé pozdější pořízení nebo takové, které nebude opatřeno určitou značkou.

Občanský zákoník z roku 1950

Zákonem č. 141/1950 Sb. ze dne 25.10.1950, který nabyl účinnosti dnem 1.1.1951, doznala více než stoletá úprava dědického práva podstatných změn. Oproti dřívějšímu stavu byla například prosazena zásada přednosti dědění ze zákona před děděním ze závěti. Tehdejší občanský zákoník tento krok odůvodňoval následujícím způsobem, cit.: „Naproti tomu lze závěť označit jako prostředek přípustného osobního zásahu do dědického práva k přivodění důsledků, které by jinak podle dědění ze zákona nenastaly. Proto osnova pečuje v ustanoveních o dědění ze závěti o to, aby zůstavitel nemohl svou individuální vůlí porušit základní zásady dědění ze zákona, jichž zachování je výrazem vůle celku; upravuje dědění ze zákona na prvním místě a podporuje přechod zůstavitelova majetku na dědice zákonné.“ Na podporu této zásady bylo dále stanoveno pravidlo, že uvolněný dědický podíl již nepřirůstal k dědickým podílům ostatních závětních dědiců, nýbrž připadl vždy dědicům zákonným. Z toho je více než patrná snaha tehdejších zákonodárců „zbavit“ zůstavitele starostí o jeho majetek po smrti a důsledně prosazovat vůli celku proti vůli individuální.

S odkazem na zajištění zásadní pořizovací volnosti byly zrušeny společné závěti manželů a dědické smlouvy a nadále bylo

---

¹⁴ zákon ze dne 3.července 1924, č. 179 Sb. z. a n. o zrušení svěřenství

stanoveno, že přípustné budou pouze takové závěti, které pořídí jediný pořizovatel.

K omezení došlo i u odkazů, u nichž nový občanský zákoník stanovil pravidlo, podle něhož již nebylo možné odkázat právo, pohledávku ani nemovitost a na odkazovníka se přiměřeně vztahovala ustanovení o dědictví a o dědici.

Další významnou změnou bylo zrušení institutu svěřenského náhradnictví. Prostá substituce, resp. obecné náhradnictví však dovoleno bylo.

Pokud jde o formy závěti, občanský zákoník účinný od 1.1.1951 zrušil ústní závěť, aby cit.: „bylo zabráněno projevům neuváženým, jakož i sporům mezi dědici.....“. Jako zpřísňující podmínka byla stanovena povinnost uvést v závěti den, měsíc a rok, kdy byla sepsána. Naopak, od udání místa sepsání závěti se upustilo. Zrušeny byly i tzv. privilegované testamenty a zákon již nadále nerozlišoval mezi závětí a dovětkem (kodicilem). Zrušení privilegovaných testamentů odůvodnil nový občanský zákoník tak, že se tvoří pro „údobí mírového budování socialismu“, ale také poukazem na upřednostňování dědění ze zákona.

Jako absolutně neplatná stanovil občanský zákoník taková ustanovení závěti, která by se přičila zákonu nebo obecnému zájmu, která by byla nesrozumitelná nebo si odporující. Za absolutně neplatné bylo rovněž považováno ustanovení závěti, jímž byl někdo povolán za dědice věci, která nebyla v zanechaném majetku. Na rozdíl od ABGB pak nový občanský zákoník nepřipouštěl jakoukoliv podmínku, určení času nebo příkaz. Neplatností, tentokrát ovšem relativní, stíhal nový občanský zákoník opominutí povinného dílu pro neopominutelné dědice, jímž byly nejen děti, ale i rodiče nebo staří rodiče, kteří byli v době zůstavitelova úmrtí v nouzi a už práce neschopní.

Zrušení závěti bylo zjednodušeno a včleněno do dvou vět, podle nichž se závěť zrušovala platnou závětí pozdější nebo odvoláním, případně i úmyslným zničením.

Občanský zákoník z roku 1964

S účinností ode dne 1.1.1964 začal na našem území platit zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, který i přes nemalé změny v průběhu let platí dodnes. Pro institut závěti znamenal občanský zákoník z roku 1964 další zjednodušení či spíše okleštění právní úpravy. Předně došlo k podstatnému omezení forem závěti na pouhé dvě – závěť vlastnoruční a závěť ve formě notářského zápisu. Tak jako zákoník z roku 1950 ani občanský zákoník z roku 1964 nepočítal se společnou závětí více zůstavitelů.

Obecně by bylo možné říci, že občanský zákoník pro závěť stanovil jen několik málo pravidel obsažených v 5 paragrafech. Mezi ně patřil zákaz jakýchkoliv podmínek a zúžení okruhu neopomenutelných dědiců na potomky. Zrušení závěti občanský zákoník upravoval tímž způsobem jako předešlý právní předpis – ke zrušení tedy mohlo dojít pozdější platnou závětí, odvoláním a zničením listiny, na které byla závěť napsána.

Další novelou významnou z hlediska závěti byl zákon č. 509/1991 Sb., neboť jím došlo k posílení pořizovací volnosti.¹⁵ Tento zákon s účinností od 1.1.1992 zmenšil nárok zletilých neopomenutelných dědiců ze tří čtvrtin na jednu polovinu zákonného podílu, připustil další důvody pro vydědění a v neposlední řadě rovněž rozšířil počet forem závěti. Od roku 1992 bylo tedy opět možné napsat závěť nejen vlastní rukou a ve formě notářského zápisu, ale také zříditi ji v jiné písemné formě za účasti svědků.

Další novely občanského zákoníku, potažmo jeho části týkající se dědického práva se závětí jako takové již nedotýkaly.

---

¹⁵ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1140

Poslední novelou měnící institut závěti v českém právním řádu se tak tedy stal již zmíněný zákon č. 509/1991 Sb. V současné době se připravuje velká rekodifikace občanského práva, která by měla vrátit do života některá ze staronových pravidel pro závěť, a která vychází z právních norem obsažených ve výše popsaném občanském zákoníku z roku 1811. Vliv rekodifikace na problematiku závěti bude předmětem 11.kapitoly této rigorózní práce, neboť se jistě bude jednat o nemalé změny.

4) POSTAVENÍ ZÁVĚTI V RÁMCI DĚDICKÉHO PRÁVA ČESKÉ REPUBLIKY A INSTITUT TZV. NEOPOMENUTELNÝCH DĚDICŮ

Závěť je v rámci právního řádu v první řadě výrazem pořizovací volnosti zůstavitele, která je stanovena v § 123 občanského zákoníku jako právo vlastníka předmět svého vlastnictví držet, užívat, požívat jeho plody a užitky a nakládat s ním. Týmž výrazem pořizovací volnosti je za splnění dále podrobněji popsanych podmínek i listina o vydědění, která je jakýmsi zrcadlovým protějškem závěti. Podrobněji k listině o vydědění viz kapitola 10 této rigorózní práce. Z upřednostňování testamentární posloupnosti občanským zákoníkem z roku 1811 se na našem území závěť dostala poněkud do defenzivy - padesátá léta minulého století přinesla jasnou favorizaci dědění ze zákona před děděním ze závěti s poukazem na vůli celku, která podporovala přechod zůstavitelova majetku na zákonné dědice.

V současné době, tj. po novelizacích občanského zákoníku z počátku 90. let minulého století, které znovu zavedly obsáhlejší právní úpravu institutu závěti, se tedy závěť uplatní v případech, kdy zůstavitel chce se svým majetkem pro případ smrti naložit jinak, než jak předpokládá zákon. Jedná se tudíž zejména o situace,

kdy zůstavitel nemá žádné zákonné dědice a jeho majetek by se bez závěti stal tzv. odúmrť¹⁶ případně státní. Dále se může jednat o jakékoliv zvýhodnění závětních dědiců oproti dědicům intestátním, ale i o umenšení jejich zákonem předpokládaných podílů. U úplného vyloučení zákonného podílu dědice půjde pochopitelně o listinu o vydědění, která může být součástí závěti, ale také nemusí. Pořizovací volnosti může zůstavitel využít také v případech, kdy by zákonnou posloupností vzniklo podílové spoluvlastnictví budoucích dědiců, tedy mnohdy velmi nežádoucí a problematický stav.

I pořizovací volnost, jejímž je závěť výrazem, je však do jisté míry omezena. Takové omezení přirozeně vyplývá z formálních požadavků zákona, neboť jak závěť, tak i listina o vydědění, jsou přísně formálními právními úkony. K tomu, aby zůstavitel mohl plně svoji pořizovací volnost využít, je tedy nezbytně třeba, aby tak učinil v zákonem předpokládané formě. V opačném případě by mohl být úkon zůstavitele stižen neplatností.

Další omezení pořizovací volnosti potom vyplývá z ustanovení § 479 občanského zákoníku, kde se hovoří o tzv. neopomenutelných (označovaných i dalšími variantami tohoto slova – např. nepominutelných nebo neopominutelných) dědicích. Za neopomenutelné dědice se považují ti, cit. „jejichž opomenutí je společností vnímáno jako nežádoucí, neobvyklé a nemorální, odporující obvyklým generačním vztahům a požadavku generační kontinuity, především potomci, ale v některých úpravách i jiné blízké osoby (rodiče). Zvýšená ochrana bývá těmto osobám zajištěna, jsou-li na zůstaviteli závislé (nezletilé děti).“¹⁷ Neopomenutelnými dědici se v současné době našim právním řádem rozumí na rozdíl od úpravy dřívější výhradně potomci zůstavitele. Dříve se do okruhu neopomenutelných dědiců dle ABGB v případě,

---

¹⁶ odúmrť neboli caducum

¹⁷ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1285- 1286

že zůstavitel neměl děti, započítávali i rodiče¹⁸. Přitom pojmem děti rozuměl ABGB také vnuky a pravnuky, pojmem rodiče pak i všechny dědy a báby. Povinný díl činil pro dítě polovinu toho, co by bylo zdědilo při dědění ze zákona, pro rodiče potom jednu třetinu zákonného dědického podílu. ABGB věnoval problematice povinného dílu a neopomenutelným dědicům poměrně velký prostor a pamatoval na nejrozličnější možné situace. Tak například u velmi zadluženého nebo marnotratného neopomenutelného dědice byla zůstaviteli dána možnost mu povinný díl odejmout, resp. ho vydědit, ale jen takovým způsobem, aby se povinný díl dostal dětem neopomenutelného dědice¹⁹. V každém případě musel být povinný díl prost jakýchkoliv právních závad. Tehdejší literatura dokonce považovala za spornou možnost rodičů dětí, které nemohou pořizovat, ustanovit fideikomisárního substituta k povinnému dílu. Takovou substituci nicméně právo připouštělo, avšak pouze do doby, kdy dítě nabylo způsobilosti o svém majetku pořídit samo – v tom případě pozbývala fideikomisární substituce, pokud se dotýkala povinného dílu, platnosti.²⁰

Tak jako podle dnešní právní úpravy bylo možné započítat do povinného dílu všechno to, co neopomenutelný dědic obdržel ještě za života zůstavitele, případně všechno to, co mu zůstavitel odkázal nebo zůstavil. To se však týkalo jen dětí. Rodičům bylo možné započíst dary a další pouze jen pokud jim je zůstavitel neposkytl pouze za pomoc nařízenou zákonem nebo jen z pouhé štědrosti. Manžel dle ABGB neměl právo nárokovat si jakýkoliv povinný díl, nicméně mu z pozůstalosti náleželo za podmínky, že neexistovalo žádné ujednání o zaopatření a že nevstoupil do druhého manželství, tzv. „slušné výživné“. Podle občanského práva z let 1950 a pozdějších je fakt, že manžel není započítáván do

---

¹⁸ § 762 a násl. ABGB

¹⁹ K tomu blíže viz Krčmář, J. Základy přednášek o právu občanském: Právo dědické, Všehrd, Praha 1924, s. 100-101

²⁰ Krčmář, J. Základy přednášek o právu občanském: Právo dědické, „Všehrd“ Praha, 1924, s. 103

okruhu neopomenutelných dědiců, zdůvodňován tím, že v očích zákona byl manžel dostatečně zabezpečen institutem bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. dle současné terminologie společného jmění manželů.

Z toho, že občanský zákoník i dnes výslovně pamatuje na potomky zůstavitele, je možno v rámci českého právního řádu z určitého úhlu pohledu vyvodit snahu podpořit zákonnou dědickou posloupnost před posloupností závětní. Tento trend bývá odůvodňován snahou o podporu a posílení rodinného majetku, neboť je možné předpokládat, že potomci zůstavitele se za jeho života podíleli na získání a udržení majetku, o něhož se v dědickém řízení jedná. Proto se podle této teorie jeví jako spravedlivé, že zůstavitel nemůže platně pořídit o celém svém majetku a nezohlednit u toho své potomky. Takové pojetí vztahu mezi zákonnou (intestátní) a závětní (testamentární) posloupností lze vysledovat již v původních právních systémech, kde bylo dědictví založeno již narozením. Tyto právní systémy pak jednoznačně dávaly přednost posloupnosti intestátní před posloupností testamentární. Výjimku v tomto ohledu tvoří římské právo, které – jak již bylo řečeno výše – tuto zásadu prolomilo a oproti obecným zvyklostem upřednostňovalo pořízení závětí před zákonnou dědickou posloupností.

Ustanovení současného občanského zákoníku týkající se neopomenutelných dědiců, tedy § 479 občanského zákoníku, stanoví, že potomkům, kteří nejsou nezpůsobilí dědit, se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, to v případě nezletilých potomků, a zletilým potomkům se potom musí dostat aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Zákon zde tudíž zřetelně odlišuje hmotné zabezpečení potomků zůstavitele podle toho, zda již existuje předpoklad, že potomek je schopen se již o sebe starat sám, či zda tuto skutečnost vzhledem k věku a způsobilosti k právním úkonům

nelze ještě předpokládat. Na druhou stranu je ovšem důsledkem tohoto pravidla v případě zůstavitele, který má pouze jediného potenciálního dědice, a to nezletilého, nemožnost o svém majetku závětí rozhodnout jinak než jak předpokládá zákon, neboť zákonný podíl v tomto případě vyčerpá dědictví celé.

Pokud by závěť jakkoliv odporovala pravidlům týkajícím se povinného dílu, existuje pro neopomenutelné dědice možnost takovou závěť napadnout pro neplatnost. Neplatnost pro nerespektování § 479 občanského zákoníku je pouze neplatností relativní, tj. bez iniciativy samotného neopomenutelného dědice by na takovou neplatnost nebyl brán ohled. Nebylo tomu tak však vždy. Původně byla neplatnost závěti z tohoto důvodu chápána jako absolutní, ačkoliv praxe se k takovému názoru nepřikláněla²¹. Teprve díky judikatuře Nejvyššího soudu je zmíněná neplatnost považována za relativní i v rámci právní teorie. Přitom je oprávnění neopomenutelného dědice požadovat povinný díl jeho výlučně osobním oprávněním, které zaniká současně s jeho smrtí. Toto oprávnění tedy nemůže po smrti neopomenutelného dědice uplatňovat žádný z jeho právních nástupců.²²

Při výpočtu podílu neopomenutelných dědiců za současné existence dvou dědických titulů, tj. závěti i zákona je třeba respektovat určitá pravidla vycházející především z judikatury. Podle usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 17.10.1997 sp.zn. 18 Co 171/97 například nárok neopomenutelného dědice dle § 479 občanského zákoníku není nárokem na výplatu peněžitého podílu z dědictví, ale nárokem na poměrnou část majetku z dědictví in

---

²¹ Fiala, J.; Kindl, M. Občanské právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2007, s. 389-390 s odkazem na Učebnici československého občanského práva, svazek II., Orbis, Praha 1965, s. 534 (Knapp, V.; Plank, K.) jako publikaci favorizující absolutní neplatnost v tomto případě a Nové občanské právo, Obzor, Bratislava, 1967, s. 677-678 (Kratochvíl, Z.) jako příklad literatury prosazující neplatnost relativní

²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR č.j. Rc18787 Rv II 488/43 ze dne 27.6.1944

natura²³. Podle téhož soudního rozhodnutí je třeba výši dědického podílu neopomenutelného dědice vypočítat z veškerého majetku zůstavitele zařazeného do aktiv dědictví. Není tudíž možné vyčíslit tento podíl samostatně jen z majetku, o němž bylo závětí zůstavitele pořízeno, a nepřihlížet k majetku, který tento neopomenutelný dědic nabývá ze zákona, případně ze závěti. Neopomenutelný dědic by se tak nemohl úspěšně domáhat neplatnosti závěti, pokud by závěť sice na daného dědice nepamatovala (či pamatovala jen do míry nedosahující povinného dílu), avšak dědici by se i tak z pozůstalosti dostalo majetku odpovídajícímu jeho povinnému dílu.

Poslední právní větou vyplývající z uvedeného rozhodnutí Krajského soudu v Brně je zásada, že nárok neopomenutelného dědice dle § 479 občanského zákoníku musí být uspokojen především z majetku, o němž závětí zůstavitele nebylo pořízeno. Teprve v případě, že by cena majetku, ohledně něhož závětí zůstavitele nebylo pořízeno, případně majetku, který neopomenutelný dědic nabývá ze závěti, nedosáhla výše jeho podílu, na který má nárok dle § 479 občanského zákoníku, došlo by ke krácení podílu dalšího dědice (případně dědiců), které by mu měly připadnout dle závěti zůstavitele. Tato zásada tedy rozvíjí zásadu předcházející týkající se nutnosti zohledňovat při uspokojování nároku neopomenutelného dědice s přihlédnutím k případné neplatnosti závěti veškerý majetek spadající do pozůstalosti daného zůstavitele. K podobnému závěru došel ve svém rozhodnutí č.j. 4 Cz 43/88 i Nejvyšší soud ČR, když konstatoval, že dědickým podílem ze zákona ve smyslu ustanovení § 479 občanského zákoníku je podíl vypočtený z celého dědictví a nikoli jen z té části dědictví, která se v konkrétním případě dědí

---

²³ Podobně i Nejvyšší soud ČSR v rozh. 4 Cz 7/79: Nároky neopomenutelných dědiců nejsou nároky na peněžitou náhradu jejich podílu vůči dědici ze závěti, nýbrž jsou nárokem na příslušný díl majetku zanechaného zůstavitelem.

ze závěti, tedy z té části dědictví, o které zůstavitel pořídil závěti.²⁴

V souvislosti s případným krácením podílů ostatních dědiců stanovených jim závětí je třeba připomenout i další rozhodnutí soudu, a to usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 184/96-87 ze dne 30.9.1996, v němž soud dospěl v podstatě k témuž názoru vyjádřenému slovy: „Podle ustanovení § 479 občanského zákoníku lze v důsledku relativní neplatnosti závěti krátit jen podíly určené závětí. Je však vyloučeno, aby byly s odkazem na toto ustanovení kráceny podíly na majetku, který se dědí ze zákona a nikoliv ze závěti.“ Do důsledku vzato jediným dědickým titulem, který může protizákonně opomenout potomky zůstavitele je závěť. Tedy pouze v jejím rámci dojde k „přirčení“ majetku jiným osobám, než kterým by se ho dostalo podle zákona. Pokud soud dospěje k názoru, že závěť je skutečně s přihlédnutím ke všem okolnostem případu (tj. například k již zmiňované nutnosti posoudit velikost povinného dílu neopomenutelného dědice výpočtem z celého majetku zanechaného zůstavitelem) v dané části (či zcela) neplatná, musí být nevyhnutelně kráceny podíly závětních dědiců, aby se tak dosáhlo povinného dílu neopomenutelného dědice.

V souvislosti s velikostí povinného dílu neopomenutelných dědiců je třeba rovněž zmínit odlišnost postavení potomků v případě, že bližší potomek zůstavitele dědictví nenabyde. Zde je podstatný rozdíl v důvodu, z jakého bližší potomek nedědí. Pokud bližší potomek své dědictví odmítne, nezletilý potom, který je další v řadě, má nárok pouze na díl, který by měl jeho předeek (nikoliv tedy na svůj díl coby nezletilý). Ovšem v případě, kdy bližší potomek se nedožije smrti zůstavitele nebo je nezpůsobilý dědit, tudíž by se vůbec neocítl v postavení dědice, dědictví připadne přímo jeho potomkům a velikost povinného dílu (povinných dílů)

---

²⁴ Fiala, R. Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, Praha 2006, s. 208

se bude odvozovat od zletilosti či nezletilosti zmíněných potomků.²⁵

Účelnost institutu neopomenutelných dědiců (a to i v návaznosti na možnost vydědění), případně možnost jeho změn a rovněž možné změny v postavení závěti v rámci právního řádu České republiky budou předmětem podrobnějších úvah v kapitole 11 této rigorózní práce. Obecně lze však na tomto místě říci, že především s ohledem na současnou judikaturu českých soudů je závěť jako právní institut společně s listinou o vydědění do značné míry oslabována, neboť ve většině případů dochází prostřednictvím soudních rozhodnutí k favorizaci dědění ze zákona.

5) ZÁVĚŤ JAKO PRÁVNÍ ÚKON

Z hlediska nejvýznamnějších občanskoprávních skutečností, jimiž jsou bezesporu právní úkony, tedy projevy vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností, které právní předpisy s takovými projevy spojují,²⁶ je možno závěť označit jako právní úkon jednostranný, tedy právní úkon spočívající v projevu vůle jedné strany. V rámci jednostranných právních úkonů se navíc jedná o právní úkon neadresný, tzn. takový, který ke svému vzniku nevyžaduje, aby byl učiněn vůči jinému subjektu. Cit. „Pro vznik jednostranných neadresovaných právních úkonů je tudíž typické, že vznikají již jednostranným projevem vůle.“²⁷ I přes některá specifika a zvláštnosti (obsažené v § 476 až § 480 občanského zákoníku) platí pro závěť obecná

---

²⁵ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1289

²⁶ Pojem právní úkon začal být v rámci našeho právního řádu požíván občanským zákoníkem z roku 1950, přičemž tento pojem převzal i současný občanský zákoník. Návrh nového občanskoprávního kodexu se však vrací k původnímu označení „právní jednání“ viz Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 237 a 239

²⁷ Fiala J. et al. Občanské právo hmotné, MU v Brně, 1998, s. 30

ustanovení občanského zákoníku o právních úkonech jako takových. Pro závěť stejně jako pro jiné právní úkony je tedy nezbytné, aby byly splněny náležitosti subjektu, resp. osoby, která ji činí, resp. pořizovatele, dále náležitosti vůle, projevu, vztahu vůle a jejího projevu a předmětu. V neposlední řadě je ještě třeba uvést náležitosti obsahové. Vyhovění požadavkům týkajícím se náležitostí závěti jako právního úkonu má rovněž důsledky v platnosti či případné neplatnosti závěti (k tomu více viz kapitola 8. této práce).

5.1) Náležitosti pořizovatele závěti

Pro pořizovatele závěti je základní podmínkou plná způsobilost k právním úkonům. Bez této způsobilosti subjektu není možné považovat jakýkoliv jím učiněný právní úkon za platný. Způsobilost k právním úkonům se sestává ze dvou aspektů. V první řadě se jedná o věk a dále o duševní stav. Z hlediska věku nabývá jedinec plné způsobilosti k právním úkonům zletilostí, tj. dovršením 18. roku věku. Před 18. rokem lze této plné způsobilosti k právním úkonům nabýt uzavřením manželství, ovšem nikoliv před 16. rokem věku. Způsobilost k právním úkonům se před zletilostí posuzuje vždy podle povahy právního úkonu a úrovně duševní vyspělosti, které subjekt mohl k okamžiku právního úkonu dosáhnout. Závěť je ovšem svým významem a důsledky tak závažným právním úkonem, u něhož se nedá předpokládat, že by jeho dopady mohl člověk před dosažením zletilosti sám dostatečně posoudit. Z toho důvodu u závěti takového ad hoc posuzování způsobilosti nelze připustit. Občanský zákoník z tohoto pravidla připouští jedinou výjimku, a to pro nezletilého staršího 15-ti let, jemuž je dovoleno o svém majetku pořídit závěti. Nezbytným předpokladem platnosti takového posledního pořízení však je obligatorní forma notářského zápisu. Účelem této zákonné úpravy je zajištění alespoň minimálního standardu právní pomoci

při vyhotovování závěti, i když ani v těchto případech samozřejmě nelze zcela vyloučit případný budoucí spor o platnost závěti.

Dalším aspektem způsobilosti k právním úkonům je duševní stav osoby. Jak už bylo řečeno výše, za dostatečně způsobilého posoudit význam a následky závěti lze považovat až na uvedené výjimky zletilého pořizovatele závěti. V praxi ovšem nezřídka nastávají případy, kdy i přes dosažení zletilosti potenciálního pořizovatele závěti není možné tento právní úkon považovat za platný, a to právě díky duševní poruše, která činí pořizovatele k sepsání závěti nezpůsobilým.

Duševní porucha může zapříčinit úplné zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo její omezení. V případě úplného zbavení způsobilosti k právním úkonům je nemožné považovat případnou závěť sepsanou pořizovatelem zcela zbaveným způsobilosti k právním úkonům za platnou. U omezení způsobilosti k právním úkonům bude vždy třeba vycházet z rozsahu omezení způsobilosti uvedeného v příslušném rozhodnutí, a to ke dni právní moci tohoto rozhodnutí. Obdobně je u rozhodnutí o úplném zbavení způsobilosti k právním úkonům rozhodující právní moc takového rozhodnutí.

Kromě duševních poruch, které vyústí až ve výše uvedené soudní rozhodnutí o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům, může vyloučit dostatečnou způsobilost k sepsání závěti i duševní porucha dočasná, resp. dočasný duševní stav nedovolující dostatečně posoudit dopady právního úkonu. Zde se typicky jedná o dočasnou duševní poruchu způsobenou například alkoholem, omamnými látkami, léčivými, ale i šokem nebo naopak apatií.

Způsobilost pořizovatele závěti k právním úkonům přímo ovlivňuje platnost závěti coby právního úkonu. K neplatnosti závěti potom více viz kapitola 8 této rigorózní práce.

Vzhledem k tomu, že závěť je právním úkonem přísně osobní povahy, není možné, aby byl pořizovatel při jejím sepsání

zastoupen, a to ani zástupcem ze zákona ani zástupcem na základě plné moci.²⁸

5.2) Obsahové a formální náležitosti závěti

Náležitosti vůle

Vůle musí být i v případě závěti především skutečná, svobodná, vážná a omylu prostá. Bez „skutečnosti“, resp. danosti vůle by závěť jako právní úkon nemohla vůbec vzniknout. Tak by tomu bylo typicky v případech vytvoření závěti vynucené fyzickým násilím. V této souvislosti je však třeba odlišovat fyzické donucení za použití násilí, což má za následek to, že vůle není vůbec dána, a bezprávnou výhrůžkou (byť fyzickým násilím) způsobující nesvobodu vůle.²⁹

Další náležitostí vůle je její svoboda. Již z pojmu samotného lze dovodit, že vůle není svobodná za současné existence bezprávné výhrůžky, tzv. vis compulsiva, (neboli výhrůžky protiprávní, přímo ovlivňující vůli jednatelce, resp. zůstavitele, v negativním slova smyslu). Výhrůžka znamená, že jednatelce je v důsledku jejího druhu a intenzity přinucen za daných okolností konkrétního případu ke svému projevu vůle vzbuzením důvodné bázně (strachu).³⁰ Výhrůžka bezprávná znamená, že jí je vynucováno něco, co vynucováno být nesmí, nebo hrozí-li jednatelce něčím, co není oprávněn provést, anebo sice je oprávněn provést, ale není tím oprávněn hrozit, aby si vynutil jednání někoho jiného.³¹ Mezi skutečnosti vylučující svobodu vůle jednatelce by bylo obecně možné zařadit i tíseň, ovšem vzhledem k tomu, že s tísní spojuje ustanovení § 49 občanského zákoníku právo

---

²⁸ Knappová M.; Švestka J.; Dvořák J. et al. Občanské právo hmotné, Svazek III, ASPI Publishing, 2007, s. 3

²⁹ Fiala, J.; Kindl, M. et al. Občanské právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, str. 1

³⁰ Švestka, J.; Spáčil, J.; Škárová, M.; Hulmák, M. et al. Občanský zákoník, svazek 1 a 2, 2. vyd., C.H. Beck, Praha 2009, str. 3

³¹ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, str. 2

odstoupení od smlouvy, není možné tíseň u závěti coby jednostranného právního úkonu uplatnit.

Svoboda vůle je u závěti vyjádřena ovšem i prostřednictvím možnosti jednajícího, resp. zůstavitele, závěť v průběhu času měnit, popřípadě zrušit.

Nesplnění podmínky svobodné vůle sankcionuje občanský zákoník v ustanovení § 37 odst. 1 absolutní neplatností, právě tak jako nesplnění podmínky vážnosti vůle. Vážnost vůle projevené v závěti chápe Jiří Mikeš v knize Dědické právo³² v souvislosti s úmyslem pořizovatele povolat v závěti uvedené osoby či osobu za jeho dědice. Cit.: „O nic takového by nešlo, kdyby mělo jít toliko o úvahu o tom, co by se mělo závětí řešit.“ Z uvedeného je tedy zřejmé, že je třeba vždy důsledně rozlišovat takové úvahy od určení konkrétních osob, resp. osoby za dědice zůstavitele, přičemž v druhém případě lze vůli pořizovatele považovat za vážnou. Závětí obsahující vážně projevenou vůli by samozřejmě nebyla ani závěť zpracovaná za účelem výuky, hry, případně použití v rámci literárních a dalších uměleckých děl apod.

Vůle projevená v závěti konečně musí být omylu prostá. V souladu s § 49a občanského zákoníku je relativně neplatný právní úkon, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět.

I ze systematického zařazení § 49a občanského zákoníku mezi úpravu smluv lze dle mého názoru vyvozovat záměr zákonodárce vztahovat § 49a obč. zákoníku spíše na úpravu dvoustranných právních úkonů (případně jednostranných, avšak adresných). Potom nelze než souhlasit s Jiřím Mikešem, který uvádí³³, že užití ustanovení § 49a občanského zákoníku je v případě závěti coby jednostranného neadresovaného právního úkonu nepřipustné, a to

---

³² Mikeš J.; Muzikář, L. Dědické právo, Linde Praha a.s., 2003 s. 55

³³ Mikeš J.; Muzikář, L. Dědické právo, Linde Praha a.s., 2003, s. 56

z důvodu nemožnosti uvážit podíl adresáta právního úkonu na vzniku omylu. Z této skutečnosti a ze zákonného požadavku vážnosti vůle vyvozuje, že případný omyl (jako příklad je uváděn omyl v označení dědice pořizovatele) je třeba posuzovat dle vlastního obsahu závěti. Kromě zřejmých nesprávností (či spíše nepřesností, jak vyplýne z výkladu k obsahu právního úkonu), kdy je ze všech okolností vůle pořizovatele zřejmá a tudíž omyl způsobující neplatnost závěti nepřichází v úvahu, Jiří Mikeš dovozuje u omylu cit. : „...hraničícího s vážností vůle“ právě z důvodu absence vážnosti vůle absolutní neplatnost závěti (či její od zbytku oddělitelné části).

Náležitosti projevu vůle

Mezi náležitosti projevu vůle bývá řazena určitost a srozumitelnost vůle, ale také forma tohoto projevu. Právě forma nabývá u závěti coby přísně formálního právního úkonu velkého významu. K formám závěti přípustným v právním řádu České republiky viz kapitola 6 této rigorózní práce, na tomto místě snad jen připomenutí toho, že závěť lze v současné době zřídit výhradně v písemné formě.

Pomineme-li tedy v tuto chvíli formální požadavky závěti, je třeba se v první řadě zabývat určitostí a srozumitelností závěti. Mimo to musí být projev vůle zůstavitele v souladu s ustanovením § 35 odst. 1 občanského zákoníku výslovný, neboť není možné u závěti jako přísně formálního právního úkonu připustit jiný projev vůle než výslovný.

Srozumitelnost³⁴ závěti by mohla narušit například její nečitelnost, stanovení dědických podílů, které by v součtu přesahovaly celek, případně použití neznámých slov, v krajním

---

³⁴ Za nesrozumitelný právní úkon je třeba dle Prof. JUDr. Švestky (Švestka, J. ;Spáčil, J.; Škárová, M.; Hulmák, M. et al. Občanský zákoník, svazek 1 a 2, 2. vyd., C.H. Beck, Praha 2009, s. 337) považovat takový právní úkon, jestliže ani jeho výkladem nelze zjistit, co jím mělo být po slovní či jiné stránce vyjádřeno, takže druhé straně není umožněno se s tímto sdělením vyjadřujícím vůli jednatelce seznámit a chápat je.

případě použití neznámého jazyka. Nesrozumitelný právní úkon by byl v souladu s § 37 odst. 1 občanského zákoníku absolutně neplatný.

Určitost závěti coby právního úkonu se týká především určení majetku, ohledně kterého je závěti pořizováno, a určení dědiců. Pokud jde o název závěti ve vztahu k určitosti právního úkonu, platnost závěti by nebyla ohrožena, pokud by tato nebyla správně nazvána, ale z obsahu takového právního úkonu by jednoznačně vyplývala vůle zůstavitele.

Při určování dědice zůstavitele připadá v úvahu jak zevrubné a přesné označení osoby dědice, tak i méně přesné označení, pokud je ovšem jednoznačné a pokud danou osobu určuje nezaměnitelně. Pro účely určitosti závěti je tedy dostačující, pokud je osoba dědice označena pouze jako „manželka“ atp. Naopak v případě, že by zůstavitel měl více dětí, resp. synů, nebylo by možné považovat za dostatečně určité označení jediného dědice „syn“, neboť pouze z toho označení nelze určit konkrétní osobu. K rozlišení více synů by potom zůstavitel mohl použít i pouhé označení „syn Petr“. Tento závěr vyplývá i ze znění rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.12.2002 č.j. 30 Cdo 1143/2002, kde Nejvyšší soud stanovil, že : „Je jistě skutečností, že sám zákon ovšem nevyžaduje, aby dědic byl v závěti výslovně pojmenován, ale ze závěti musí být vždy zcela nezvratně zjistitelné, komu má zůstavený majetek připadnout. S ohledem na skutečnost, že v posuzovaném případě závěť zůstavitele hovoří při vymezení závětních dědiců o rodině zůstavitelovy neteře, bylo nezbytné postupovat podle ustanovení § 35 odst. 2 občanského zákoníku a uvážit tak, zda bude možné tuto otázku překlenout příslušným výkladem.“³⁵

Podle § 35 odst. 2 občanského zákoníku je třeba vykládat právní úkony vyjádřené slovy nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil,

---

³⁵ Uveřejněno i v publikaci Fiala, R. Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, a.s. Praha 2006, s. 408-409

není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem. S pomocí tohoto ustanovení občanského zákoníku lze tudíž odstranit drobné nejasnosti v závěti, není jím ovšem samozřejmě možné odstranit nedostatek určitosti projevu vůle jako takový.

Tatáž výkladová pravidla se uplatní i pro určení dědických podílů. K tomuto určení může dojít opět jak přesně, s vymezením konkrétních věcí, obnosů peněz apod., tak i určením podílu z majetku, který má připadnout konkrétnímu dědici, ve zlomcích. Určení jednotlivých podílů ve zlomcích se jeví jako výhodnější varianta, neboť takto je možné do konečného soupisu majetku zahrnout (a tento pak rozdělit) i majetek, o kterém v době pořizování závěti zůstavitel neměl povědomost. Pokud by se objevil po smrti zůstavitele i majetek, který v závěti zahrnut není, bylo by nutné ohledně tohoto majetku uplatnit intestátní posloupnost.

Z výše uvedeného vyplývá, že určitost závěti je třeba vždy zkoumat v souladu s ustanovením § 35 odst. 2 občanského zákoníku dle konkrétních okolností každého případu. Jak uvádí Krajský soud v Brně v rozsudku z 14.2.1994 č.j. 18 Co 218/93-32, cit.: „Ustanovení závěti, kterým pořizovatel poroučí svůj majetek svým dětem bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčité; je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele. Neobsahuje-li závěť další omezení, je třeba ji vykládat tak, že pořizovatel ustanovil za dědice všechny své děti. Nestanovil-li podíly jednotlivých dětí, jsou jejich podíly stejné.“

Náležitosti shody projevu a vůle

V případě neshody projevu a vůle by se jednalo o právní úkon, který není vážný a který tudíž právo v souladu s § 37 odst. 1 občanského zákoníku postihuje absolutní neplatností. Neshoda projevu a vůle je v literatuře rozdělována na vědomou a nevědomou

neshodu.³⁶ Pro závěť jako jednostranný právní úkon pak připadá v úvahu pouze neshoda jednostranná, ať už vědomá či nevědomá. Jednostranná vědomá neshoda projevu a vůle je tzv. vnitřní výhradou, kterou jednající činí pro sebe, navenek ji však neprojevuje, případně simulací, kdy jednající má jinou vůli než jakou projevuje a kterou tudíž předstírá.³⁷ Absolutní neplatnosti závěti ovšem na tyto případy není možné použít, neboť ze samotné povahy závěti nade vší pochybnost vyplývá nemožnost simulaci či vnitřní výhradu prokázat.

U nevědomé neshody vůle a projevu jde potom o omyl v projevu. K tomu viz výše uvedený názor týkající se omylů vyskytujících se v souvislosti se závětí.

Náležitosti předmětu a obsahové náležitosti

Předmět závěti, tak jako jakéhokoliv jiného právního úkonu nesmí odporovat zákonu, nesmí ho obcházet a nesmí se přičít dobrým mravům.

Základní obsahovou náležitostí závěti je stanovení dědice, bez něhož by právní úkon nebylo možné za závěť považovat. Současná právní úprava umožňuje zůstaviteli, aby v závěti kromě dědice ustanovil i náhradního dědice v rámci tzv. obecného náhradnictví pro případ, že by původní dědic dědictví nenabyl např. proto, že by se nedožil smrti zůstavitele atd. Výslovná úprava obecného náhradnictví v současné právní úpravě chybí, nicméně obecné náhradnictví není ani zakázáno, když se na něj nevztahuje ustanovení § 478 občanského zákoníku zbavující jakékoliv podmínky připojené k závěti právních následků, přičemž u obecného náhradnictví by bylo možné podrobným rozбором dospět k tomu, že i v tomto případě se jedná o podmínku, a to že se původní dědic nestane nástupcem zůstavitele. Nicméně podle

---

³⁶ Například Fiala, J.; Kindl, M. Občanské právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, s. 132

³⁷ Fiala J. et al. Občanské právo hmotné, MU v Brně, 1998, s. 39

poměrně ustálené judikatury obecné náhradnictví nelze považovat za právně neúčinnou podmínku dle § 478 občanského zákoníku.

Naproti tomu tzv. svěřenské náhradnictví (neboli fideikomisární substituce) by bylo zcela nepochybně považováno za neplatné, a to proto, že tento institut byl zrušen již Občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb. Vzhledem k absenci právní úpravy svěřenského náhradnictví tak nelze v závěti zanechat dědici majetek a zároveň ustanovit dalšího dědice, kterému případně tentýž majetek jako dědici původnímu, nastanou-li určité, v závěti předvídané okolnosti.

Za další obsahovou náležitost závěti lze označit stanovení podílů jednotlivých dědiců. Občanský zákoník však v ustanovení § 477 počítá i se situací, kdy zůstavitel v závěti neurčil podíly dědiců, a pro tento případ stanoví, že podíly dědiců jsou za takových okolností stejné. Kromě přesně vymezených podílů může závěť obsahovat i určení jednotlivých věcí, případně i práv, které mají připadnout dědicům. Možnost určit dědicům vedle věcí i určitá práva se uplatní především při zřizování věcných břemen závětí, s čímž počítá i ustanovení § 151o občanského zákoníku, které stanoví, že věcná břemena vznikají kromě jiného i na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví.

Kromě výše uvedeného nelze v souvislosti s obsahem závěti nezmínit zřízení nadace, úpravu jejíhož vzniku obsahuje zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o nadacích“). V tomto případě musí závěť obsahovat určení názvu zřizované nadace, dále vymezení účelu nadace, výši či hodnotu majetkového vkladu nadace, stanovení pravidla pro omezení nákladů nadace související se správou nadace a podmínky pro poskytování nadačních příspěvků. Závěť v případě zřizování nadace musí obsahovat rovněž určení osoby, která jmenuje první členy orgánů nadace, případně revizora, pokud jejich jmenování

není obsaženo již v samotné závěti, a která provede další úkony související se vznikem nadace. Zákon v této souvislosti hovoří přímo o vykonavateli závěti. Pro případ nesplnění uvedených obsahových náležitostí stanoví zákon o nadacích sankci neplatnosti závěti v části obsahující zřízení nadace. Konečně je třeba uvést, že pokud je nadace zřizována závětí, musí být tato pořízena ve formě notářského zápisu.

Kromě obsahových náležitostí určených či připuštěných zákonem existují i ustanovení, kterých musí být závěť pod sankcí neplatnosti prosta. Jedná se především o jakékoliv podmínky omezující dědice ve volné dispozici se zděděným majetkem, které v souladu s § 478 občanského zákoníku nemají právní následky. Podmínkou ve smyslu § 478 občanského zákoníku ovšem není tzv. kolace, neboli započtení na dědický podíl dle ustanovení § 484 občanského zákoníku, podle něhož se na příkaz zůstavitele v závěti provede dědici na jeho podíl započtení toho, co za života zůstavitele od něho bezplatně obdržel, pokud nejde o obvyklá darování. Kolaci lze u testamentární posloupnosti provést bez takového příkazu zůstavitele na rozdíl od intestátní posloupnosti pouze tehdy, pokud by byl obdarovaný dědic neodůvodněně zvýhodněn oproti tzv. neopomenutelným dědicům (k tomuto institutu více viz kapitola 4 této rigorózní práce).

6) FORMY ZÁVĚTI

Závěť je na rozdíl od mnoha jiných právním úkonem přísně formálním. I kdyby závěť obsahovala pouze ustanovení o odkazu jedné movité věci, musí mít příslušné náležitosti dané občanským zákoníkem.³⁸ Je možné ji pořídit pouze písemně, a to ve třech, resp. čtyřech zákonem povolených formách. Ustanovení občanského

---

³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30.12.1956, čj. Rc 78/57 Cz 643/56, Sb. NS 57, 4.159

zákoníku týkající se formálních náležitostí závěti jsou ustanoveními donucující (kogentní) povahy a tudíž má nedodržení předepsaných formálních požadavků za následek neplatnost závěti.³⁹

Výše uvedenými možnými formami závěti jsou vlastnoruční či holografní závěť, závěť allografní a závěť ve formě notářského zápisu. Pokud se jedná o allografní formu závěti, objevuje se v literatuře různé členění. Tak například Josef Fiala ve starší publikaci⁴⁰ rozlišuje v rámci allografní formy závěti obecnou a zvláštní formu, v publikaci novější⁴¹ již hovoří o allografní závěti a závěti osoby, která nemůže číst nebo psát. Odlišné dělení u ostatních autorů se de facto liší dle pojmenování čtvrté formy závěti, tedy závěti osob, které nemohou číst nebo psát. J. Mikeš⁴² tak čtvrtou, od ostatních odlišnou formu závěti spatřuje v závěti se třemi svědky úkonu. Pro účely této rigorózní práce bylo zvoleno dělení na obecnou a zvláštní formu allografní závěti, neboť označení allografní závěť se pro závěť pořízenou dle § 476c občanského zákoníku (tedy závěť se třemi svědky úkonu) objevuje i v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky (např. rozsudek Jc 125/2004 30 Cdo 164/2004) a rovněž ze znění § 476 odst. 1 občanského zákoníku je možné vyvodit, že zákon počítá se třemi formami závěti, tedy vlastnoruční, zřízenou v jiné písemné formě za účasti svědků a pořízenou formou notářského zápisu. K závěti ve formě notářského zápisu blíže viz následující kapitola této rigorózní práce.

Holografní závěť

Holografní nebo také vlastnoruční závěť musí být v souladu s § 476a občanského zákoníku vlastní rukou napsána a podepsána. Ve výjimečných případech lze připustit, aby k napsání textu závěti

---

³⁹ Knappová M.; Švestka J. et al. Občanské právo hmotné, Svazek III, ASPI Publishing, 2002, s.293

⁴⁰ Fiala, J. et al. Občanské právo hmotné, MU Brno, 1998

⁴¹ Fiala, J.; Kindl, M. et al. Občanské právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, s. 362 a násl.

⁴² Mikeš J. Dědictvé právo, Linde Praha, a.s. 2003, s.88 a násl.

byla použita ústa, noha, je-li pisatelem závěti osoba, která pro svou tělesnou vadu nemůže psát rukou, jestliže si uvedeným způsobem počíná i při jiných písemných projevech.⁴³ V této souvislosti není bez zajímavosti rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č.j. Cdo 1975/2001 ze dne 19.12.2001, v němž Nejvyšší soud řešil otázku, zda je v případě, že je závěť psána nedominantní rukou zůstavitele, možné zvolit vlastnoruční závěť či zda je vyžadována forma závěti podle ustanovení § 476b či § 476c občanského zákoníku. Ve zmíněném rozsudku Nejvyšší soud dovodil, že ustanovení § 476a pouze požaduje, aby vlastnoruční závěť byla napsána a podepsána vlastní rukou, tudíž nevylučuje, aby tato závěť byla napsána v případě praváka i rukou levou, a naopak. Podstatné je, že pořizovateli zůstala i přes jisté omezení zachována schopnost psát, v závěti vyjádřit svoji vůli a závěť podepsat a datovat. Podle názoru Nejvyššího soudu tedy z ustanovení § 476a občanského zákoníku nelze dovodit to, že pokud zůstavitel nemůže závěť napsat svojí dominantní rukou, je forma vlastnoruční závěti vyloučena, ani to, že vlastnoruční závěť napsaná nedominantní rukou zůstavitele je neplatná. Nicméně pokud by při psaní holografní závěti pomáhala zůstaviteli jiná osoba a tato pomoc by jakkoliv ovlivnila charakteristické znaky jeho rukopisu, byla by taková závěť zcela neplatná.⁴⁴

Pro vlastní text holografní závěti, tj. pro použité písmo či abecedu nejsou zákonem stanoveny žádné zvláštní požadavky, tudíž je v tomto případě možné použít jakoukoliv abecedu, včetně hůlkového písma. Zákonná úprava holografní závěti se rovněž žádným způsobem nevyjadřuje k dalším formálním úpravám vlastnoruční závěti. Ve snaze předejít případným budoucím sporům o neplatnost takové závěti je ovšem možné vyvodit několik zásad, které riziko sporu o neplatnost značně snižují. Jedná se především o případy, kdy se závěť skládá z několika listů papíru. V tomto

---

⁴³ Mikeš J. Dědictvé právo, Panorama, 1981, s. 88-89

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3.4.2008 č.j. 21Cdo 1744/2007

případě by tyto listy měly být pevně spojeny, aby nemohly být od sebe odděleny, případně je možné označit návaznost jednotlivých listů závěti.⁴⁵ Pro závěť je rovněž nezbytné, aby její samotný text byl v průběhu času zachován, na což je třeba dbát jak při použití nejrůznějších materiálů, tak s přihlédnutím k psacím prostředkům. A text musí být přirozeně čitelný, neboť jinak by nebylo možné závěť – alespoň v nečitelné části – považovat za platnou.

Dalším nezbytným předpokladem holografní závěti je datování jejího podpisu, a to v souladu s obecným ustanovením § 476 odst. 2 občanského zákoníku dnem, měsícem a rokem. Vzhledem k tomu, že tento požadavek se dotýká data podpisu, je možné, aby holografní závěť obsahovala dvě data, a to datum sepsání a datum podepsání. Rozhodující je však vždy datum podpisu, a to ať už pro určení toho, která v případě dvou či několika závětí je závětí platnou, či okamžiku, k němuž je třeba zkoumat způsobilosti zůstavitele k pořízení závěti.

K formě datování podpisu vlastnoruční závěti se mnohokrát vyjadřovala judikatura. Městský soud v Praze dovodil ve svém rozsudku č.j. 24 Co 181/97 ze dne 30.6.1997, že má-li být právní úkon učiněn v písemné formě vlastní rukou, jako je tomu v případě závěti, která není pořízena notářským zápisem ani v jiné písemné formě za účasti svědků, vztahuje se požadavek vlastnoruční formy na celý právní úkon. Součástí tohoto právního úkonu je ve smyslu § 476 odst. 2 občanského zákoníku i uvedení dne, měsíce a roku, kdy byl podepsán. Má-li některá část závěti jinou formu, než tu, kterou vyžaduje zákon, je závěť neplatná. Prakticky stejný názor zaujal Nejvyšší soud České republiky v rozsudku č.j. Rc 44/99 21 Cdo 586/98 ze dne 17.11.1998, když v tomto rozhodnutí konstatoval, že holografní závěť je platným právním úkonem jen tehdy, byl-li v ní uvedený den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, napsán vlastní rukou zůstavitele.

---

⁴⁵ Eliáš, K.. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1244

V souvislosti s uvedeným rozsudkem Nejvyššího soudu je ovšem třeba přiblížit podrobněji okolnosti daného případu. Spor o platnost závěti zde vznikl proto, že žalobkyně namítala formální nedostatky předmětné závěti, když tato nebyla datována vlastní rukou zůstavitelky, nýbrž obsahovala pouze ověřovací doložku o legalizaci s uvedením data podpisu závěti na obecním úřadě. Uvedení data podpisu vlastní rukou zůstavitelky již závěť neobsahovala. Žalovaná, resp. následně dovolatelka se domáhala vyslovení platnosti dané závěti, neboť měla za to, že zatímco původní ustanovení § 476 odst. 2 občanského zákoníku platné do 31.12.1991 upravovalo platnost holografní závěti tak, že závěť napsaná vlastní rukou musí být zůstavitelem podepsána a zůstavitel v ní musí uvést den, měsíc a rok, kdy ji podepsal, právní úprava platná od 1.1.1992 takové požadavky již neobsahuje; z ustanovení § 476a občanského zákoníku vyplývá, že holografní závěť lze datovat i jinak než vlastní rukou.

Proti tomuto názoru se vyskytl názor odvolacího soudu, který naopak ve svém dovoláním napadeném rozhodnutí uvedl, že k výše uvedené legislativní změně došlo nikoliv proto, aby byl odstraněn požadavek uvádět u vlastnoručně sepsané závěti vlastní rukou zůstavitele i datum jejího podpisu, ale z toho důvodu, aby byl jednoznačně zakotven požadavek uvádět datum i u závětí pořizovaných v jiné písemné formě.

Nejvyšší soud k tomuto případu dovodil, že odpověď na otázku, jak musí být uveden ve vlastnoruční závěti den, měsíc a rok jejího podpisu, je třeba hledat v ustanoveních, která upravují způsob pořizení jednotlivých zákonných forem závětí. Tak, jako je zřejmé, že u závěti zřízené ve formě notářského zápisu musí být den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, uveden v notářském zápisu, a že u závěti zřízené v jiné písemné formě (allografní závěť) se svědky musí být uveden v textu závěti napsaném zůstavitelem, popřípadě pisatelem, je podle názoru dovolacího soudu

nepochybné, že u holografní závěti musí být všechny náležitosti (celý text) závěti napsány vlastní rukou zůstavitele.

Podle mého názoru lze přisvědčit pouze názoru, že legislativní změna, která vypustila z ustanovení o vlastnoruční závěti požadavek na to, aby zůstavitel uvedl den, měsíc a rok, kdy ji podepsal, byla vedena snahou učinit uvedení přesného data podpisu jakékoliv závěti obecným pravidlem bez rozlišování jednotlivých forem závěti. Na druhou stranu se nedomnívám, že byl výše uvedený případ posouzen adekvátně. Podle mého názoru je třeba rozlišovat, zda vlastnoruční závěť je nutno považovat za neplatnou proto, že datum jejího podpisu nebyl uveden vůbec, byl uveden jinou osobou či byl uveden prostřednictvím – řekněme – úředního úkonu, resp. v ověřovací doložce. Ze všech okolností daného případu vyplývá, že zůstavitelka závěť sepsala i podepsala vlastní rukou. Tyto skutečnosti lze mít díky ověření pravosti podpisu obecním úřadem za prokázané. Vzhledem k obsahu ověřovací doložky lze mít rovněž za jednoznačně prokázané, kdy byla závěť zůstavitelkou podepsána. V případných sporech v souvislosti s potenciální další závětí by tudíž bylo možné u předmětné závěti přesně stanovit datum podpisu a posoudit, zda by taková závěť vedle další obstála. Rovněž při zkoumání způsobilosti zůstavitelky k pořízení závěti je přesně dán rozhodný okamžik. Z toho tedy vyplývá, že v daném případě byl naplněn smysl ustanovení požadujícího uvedení přesného data podpisu závěti, ba co více, datum podpisu je díky ověřovací doložce nade vší pochybnost prokazatelné. Z těchto důvodů se domnívám, že Nejvyšší soud málo zohlednil význam institutu legalizace.⁴⁶

---

⁴⁶ Tentýž závěr vyslovil Nejvyšší soud ČR i v rozhodnutí z 27.4.2005 č.j. 30 Cdo 1190/2004, když svůj závěr podpořil myšlenkou, že závěť a ověřovací doložka jsou dvě odlišné listiny, údaj o podpisu závěti v listině o ověření pravosti podpisu však nemůže nahradit chybějící datum v textu závěti, a to již proto, že se jedná o údaj obsažený v listině vždy odlišné od závěti. I v tomto případě však zastávám názor, že význam institutu legalizace není dostatečně zohledněn. Rovněž v rozhodnutí téhož soudu č.j. 30 Cdo 1454/2005 je znovu zdůrazněno, že holografní závěť, v níž je datum uvedeno pouze v úředním ověření vlastnoručního podpisu, není platná.

Poslední podmínkou holografní závěti stanovenou § 476a občanského zákoníku je vlastnoruční podpis závěti. Za dostačující podpis zůstavitele je podle judikatury Nejvyššího soudu možné považovat i podpis pouze příjmením ve spojení s akademickým titulem pořizovatele za situace, kdy o totožnosti tohoto vlastnoručního podpisu nejsou pochybnosti.

Rovněž tak je třeba mít za dostačující podpis uvádějící místo jména označení rodinného vztahu zůstavitele, nevyplyvají-li z tohoto způsobu žádné pochybnosti o totožnosti zůstavitele. Pro podpis vlastnoruční závěti konečně platí, že podpis závěť uzavírá, tudíž vše, co je napsáno až za ním, nelze považovat za součást závěti, tím méně za platnou součást holografní závěti. Z toho vyplývá, že jakékoliv dodatky k již podepsané závěti či její opravy je vhodné provádět znovu za týchž podmínek, jako pořizování závěti původní, tj. vlastnoručně je sepsat, datovat a podepsat.

Obecná forma allografní závěti

Možnost pořídit tzv. allografní závěť byla do občanského zákoníku včleněna jeho novelou, zákonem č. 509/1991 Sb., a to s účinností od 1.1.1992. Do té doby občanský zákoník počítal pouze s výše popsanou holografní závětí a závětí ve formě notářského zápisu.

Allografní závětí se rozumí závěť, která není psaná vlastní rukou zůstavitele, je ale zůstavitelem vlastnoručně podepsána. Nezbytnou podmínkou platnosti allografní závěti je současná přítomnost dvou svědků⁴⁷ u výslovného projevu vůle zůstavitele, že daná listina obsahuje jeho poslední vůli. Tato přítomnost je vyžadována pouze k uvedenému projevu vůle, nikoliv k podpisu závěti. Skutečnost, že zůstavitel před svědky projevil, že listina

---

⁴⁷ Svědkem přitom může být podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 28.4.1997 Rc 59/98 ve smyslu ustanovení § 476b občanského zákoníku jen taková osoba, která je touto funkcí předem pověřena a je s tímto pověřením srozuměna, není tedy tímto svědkem při pořizování závěti ten, kdo byl tomuto úkonu jen náhodně přítomen.

obsahuje jeho poslední vůli, svědci osvědčují podpisem závěti, přitom jim nemusí být znám samotný obsah poslední vůle. Výslovný projev zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli může být dle rozhodnutí Krajského soudu v Brně č.j. 18Co 397/1998 ze dne 6.8.1999 učiněn jak před podepsáním listiny zůstavitelem, tak i po jejím podepsání zůstavitelem, avšak v přímé souvislosti s podepsáním listiny jejími svědky a dříve, než tito svědci listinu podepíší. Zůstavitel může dle téhož rozhodnutí tento projev učinit ústně, písemně, případně i jiným jednoznačným, nesporným a pochyby nevzbuzujícím způsobem, z něhož je zřejmé jeho vědomí skutečnosti, že listina obsahuje jeho poslední vůli, a že s jejím obsahem souhlasí. Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR č.j. Rv I 992/26 ze dne 5.1.1927 „Jest výslovným prohlášením zůstavitele ve smyslu §u 579 obč. zák., odpověděl-li na otázku jednoho ze svědků, jenž vzal připravený spis do ruky, zda to je jeho poslední vůle a zda ji sám podepsal, slovem ‘ano’.“ Podobně také rozsudek Nejvyššího soudu ČR č.j. Jc 93/2000 21 Cdo 2985/99: „Zůstavitelův projev vůle, že listina obsahuje jeho poslední vůli, je učiněn výslovně tehdy, jestliže pomocí jakýchkoliv slovních výrazů, popřípadě i obvyklých znamení, před svědky projeví způsobem nevzbuzujícím pochybnosti to, že listina obsahuje jeho poslední vůli.“⁴⁸

Pisatelem allografní závěti může být jak zůstavitel sám, použije-li k psaní mechanické prostředky, tak i od zůstavitele odlišná osoba. Pokud by pisatelem skutečně byla od zůstavitele odlišná osoba, vyvstává zde otázka, zda se na případy, kdy by zůstavitel chtěl pisatele zároveň učinit závětním dědicem, vztahuje ustanovení § 476f občanského zákoníku o tom, že závěti povolání dědicové nemohou při pořizování závěti působit jako mj. pisatelé. Svůj názor na tento problém uvedl Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí č.j. 2 Cdon 1883/96 ze dne 27.5.1997, když použil tutéž úvahu,

---

⁴⁸ Uveřejněno i v publikaci Fiala, R. Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, a.s. Praha, 2006, s. 398

jaká se vyvinula již v období platnosti zákona č. 141/1950 Sb. V uvedeném rozhodnutí Nejvyšší soud ČR vyšel z toho, že současná ustanovení § 476b a § 476f občanského zákoníku jsou obsahově shodná s ustanoveními § 543 a § 547 občanského zákoníku z roku 1950 a tudíž je možné na soudobá ustanovení použít tehdejší výklad soudní praxe. V souladu s ní se tedy ustanovení o tom, že pisatelem nesmí být dědic nebo osoba jemu blízká, uplatní jen tam, kde je součinnost pisatele třeba, tedy nikoliv při zřízení obecné allografní závěti. Zákon při obecné allografní závěti s existencí pisatele nepočítá, a to proto, že ho není z povahy věci ani nezbytně třeba. Z uvedeného vyplývá, že dědicem ze závěti, pořízené podle ustanovení § 476b občanského zákoníku, může být i osoba, která na žádost zůstavitele tuto závěť sepsala. Tomuto názoru lze přisvědčit, neboť pomineme-li fyzické donucení, při zřizování obecné allografní závěti nehrozí nebezpečí, že by pisatel mohl v závěti uvést jinou než zůstavitelovu vůli.

K podpisu obecné allografní závěti svědky třeba uvést, že dřívější soudní praxe vyžadovala, aby každý svědek posledního pořízení připojil ke svému podpisu dodatek označující ho jako svědka. V současné době se již výslovné uvedení působení osoby coby svědka nevyžaduje.

Předpoklady způsobilosti vystupovat v případě zřízení této formy závěti jako svědek upravuje ustanovení § 476e občanského zákoníku, podle něhož mohou být svědky pouze osoby, které jsou způsobilé k právním úkonům a které nejsou nevidomé, neslyšící, němé, neznající jazyk projevu vůle, a osoby, které nemají podle závěti dědit.

V souvislosti s obecnou allografní závětí konečně nelze nezmínit problematiku pořadí splnění požadavků uvedených v ustanovení § 476b občanského zákoníku, tj. podpis závěti, projev vůle přede dvěma svědky a podpis svědků.

V již shora zmíněném rozhodnutí Krajského soudu v Brně č.j. 18Co 397/1998 ze dne 6.8.1999 bylo uvedeno, že projev vůle zůstavitele může být učiněn jak před podepsáním listiny zůstavitelem, tak i po jejím podepsání zůstavitelem, avšak v přímé souvislosti s podepsáním listiny jejími svědky a dříve, než tito svědci listinu podepíší. V rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č.j. Jc 93/2000 21 Cdo 2985/99 ovšem Nejvyšší soud vyslovil názor, že ze znění ustanovení § 476b občanského zákoníku nelze dovozovat, že by určovalo závazným způsobem také pořadí, v jakém musí být tyto náležitosti splněny. Nejvyšší soud v předmětném rozhodnutí dovodil, že je v souladu s ustanovením § 476b i případ, kdy svědci nejprve závěť podepsali a bezprostředně poté zůstavitel před nimi výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

I přes to, že v souvislosti s tímto názorem Nejvyšší soud rovněž uvedl předpoklad, aby se tyto skutečnosti, byť v odlišném pořadí, staly v bezprostřední časové souvislosti, takže se jednotlivé úkony jeví jako úkon jednotný, dle mého názoru se Nejvyšší soud málo zabýval smyslem daného ustanovení. Oním smyslem bylo zřejmě to, aby svědkové svým podpisem osvědčili, že listina dle vyjádření zůstavitele obsahuje jeho poslední vůli. Pokud by svědci závěť podepsali ještě před tímto projevem zůstavitele, ztratila by jejich součinnost při této formě závěti smysl. Domnívám se, že přestože zákon neurčuje pořadí předmětných úkonů souvisejících s obecnou formou allografní závěti, podpis svědků by měl přijít až jako poslední.

Zvláštní forma allografní závěti

Zvláštní forma allografní závěti, jinak také závěť se třemi svědky úkonu či zpřísněná allografní závěť⁴⁹ připadá vedle formy notářského zápisu v úvahu u osob, které nemohou číst nebo psát. A to přitom pouze u těchto osob. Dle rozsudku Nejvyššího soudu

---

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 3.4.2008, sp.zn. 21 Cdo 1744/2007

ČR ze dne 24.10.2006 č.j. 21 Cdo 2203/2006 může platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c občanského zákoníku jen takový zůstavitel, kterému zdravotní stav nebo jiné postižení znemožňuje číst nebo psát, neboť – dle znění zmíněného rozsudku - zpřísnění podmínek pro pořízení allografní závěti podle ustanovení § 476c občanského zákoníku slouží k ochraně práv zůstavitele, jemuž – jak vyplývá z logického i jazykového výkladu tohoto zákonného ustanovení – objektivně existující handicap (zpravidla zdravotní) znemožňuje číst nebo psát, tedy pořídit závěť holografní nebo allografní se dvěma svědky.

V případě zvláštní formy allografní závěti je tedy třeba projevit poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky, kteří musejí být na rozdíl od obecné formy allografní závěti s poslední vůlí seznámeni. Tato forma závěti musí být vždy přečtena a podepsána přítomnými svědky. Tak jako u obecné formy allografní závěti, i u její zvláštní formy je třeba, aby zůstavitel před svědky potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR Jc 125/2004 30Cdo 164/2004 je při pořízení allografní závěti postupem podle § 476c občanského zákoníku nezbytné, aby všichni tři svědkové úkonu závěti, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli, a při podpisu svědků.

Pro zvláštní formu allografní závěti rovněž platí, že v ní musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, dále kdo závěť napsal, kdo ji nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Pokud se jedná o konkrétní osoby spolupůsobící při sepisování zvláštní formy allografní závěti, není přípustné, aby stejná osoba vystupovala jako předčítatel a zároveň pisatel závěti, neboť bez tohoto požadavku by

svědci úkonu nemohli s dostatečnou jistotou potvrdit, že to, co bylo hlasitě přečteno, je ve skutečnosti v závěti i napsáno. Jak pisatel závěti, tak i její předčítatel ovšem mohou vystupovat jako svědci závěti.

Vzhledem k tomu, že svědci hrají u zvláštní formy allografní závěti nezastupitelnou roli, stanoví pro ně občanský zákoník přesné náležitosti. Je přirozené, že jako svědek může vystupovat pouze ten, kdo je způsobilý k právním úkonům, tj. vyloučení jsou jako svědci přirozeně osoby nezletilé. Dále se nesmí jednat o osoby nevidomé, neslyšící, němé a ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí. Svědkem dále nemůže být dědic (ať už povolaný závětí či zákonný) a osoba jemu blízká. Tyto osoby rovněž nemohou vystupovat při pořizování závěti jako úřední osoby, pisatelé, tlumočníci nebo předčítatelé.

V rámci zvláštní formy allografní závěti lze vyčlenit ještě závěť osob neslyšících. Osoby neslyšící, které nemohou číst nebo psát (a nezvolí formu notářského zápisu), mohou v souladu s ustanovením § 476d odst. 4 občanského zákoníku projevit svoji poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky, kteří ovládají znakovou řeč a kteří listinu podepíší, a to v listině, která musí být do znakové řeči tlumočena. I v takové listině musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, dále to, kdo listinu napsal, kdo nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Obsah listiny musí být po jejím sepsání přetlumočen do znakové řeči, což je rovněž třeba v listině uvést.

7) ZÁVĚŤ VE FORMĚ NOTÁŘSKÉHO ZÁPISU

Závěť ve formě notářského zápisu je poslední z možných forem závěti. Volba této formy připadá v úvahu zejména v případech, kdy pořizovatel má zájem o kvalifikovanou právní

pomoc, případně o zajištění co nejpřesnějších a nejjasnějších formulací své poslední vůle. Kromě těchto a jiných případů, kdy je volba závěti ve formě notářského zápisu v podstatě pouze na zvážení pořizovatele, zná občanský zákoník i dvě situace, v nichž je tato forma závěti stanovena obligatorně. Jedná se o závěť, jíž se zřizuje nadace, a o závěť nezletilého pořizovatele. Pro zpřesnění posledně uvedeného případu je ovšem nezbytné dodat, že se jedná pouze o nezletilce, který je starší 15-ti let. Osobám mladším 15-ti let zákon způsobilost k právnímu úkonu, jakým je závěť, nepřiznává vůbec. Spolupůsobení notáře při pořizování závěti nezletilé osoby je nutné právě vzhledem k tomu, že zákon osobě, u níž se nepředpokládá způsobilost k jiným právním úkonům, přiznává výjimku, a tudíž zároveň zajišťuje, že jak formální, tak do jisté míry obsahové náležitosti takového právního úkonu budou svěřeny odpovědnosti notáře.

Závěť ve formě notářského zápisu, resp. notářský zápis o závěti je upraven v zákoně č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „notářský řád“) a dále rovněž v předpise Notářské komory České republiky, kterým se stanoví postup při vedení, správě a provozu Centrální evidence závětí⁵⁰ (dále jen „předpis o CEZ“).

Pro vyhotovení závěti notářský řád oproti dalším právním úkonům, o nichž se sepisuje notářský zápis, žádná zvláštní pravidla nestanoví. Závěť ve formě notářského zápisu tak musí v souladu s § 63 notářského řádu obsahovat místo, den, měsíc a rok úkonu; jméno a příjmení notáře a jeho sídlo; jméno, příjmení, bydliště a rodné číslo, není-li, datum narození účastníků a jejich zástupců, svědků, důvěrníků a tlumočnicků; prohlášení účastníků, že jsou způsobilí k právním úkonům; údaj, jak byla ověřena totožnost účastníků, svědků, důvěrníků a tlumočnicků; obsah úkonu; údaj o tom, že byl zápis po přečtení účastníky schválen; podpisy

---

⁵⁰ Předpis přijatý sněmem Notářské komory České republiky podle § 37 odst. 3 písm. o) notářského řádu, k němuž udělilo souhlas Ministerstvo spravedlnosti České republiky podle § 37 odst. 4 notářského řádu

účastníků nebo jejich zástupců, svědků, důvěrníků a tlumočníků a konečně otisk úředního razítka notáře a jeho podpis. Určité specifikum lze ovšem spatřovat v povinnosti zápisu stanovených údajů o závěti a o jejím pořizovateli do Centrální evidence závětí. V podstatě je možné říci, že od účinnosti § 35a notářského řádu, potažmo předpisu o CEZ, tedy od 1.1.2001, sledují záznamy v Centrální evidenci závětí veškeré úkony týkající se té které konkrétní závěti.

Centrální evidence závětí je dle § 35a odst. 1 notářského řádu neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Notářská komora České republiky. Zmíněné vedení, provozování a správu Centrální evidence závětí upravuje právě již výše uvedený předpis o CEZ. V Centrální evidenci závětí se evidují závěti, listiny o vydědění a rovněž listiny o odvolání těchto úkonů. Pro úplnost je třeba ještě dodat, že Centrální evidence závětí obsahuje kromě právě uvedeného i oddělenou evidenci listin o ustanovení správce dědictví, listin o odvolání ustanovení správce dědictví a listin o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví.

Pokud notář vyhotoví závěť, je v souladu s § 70 notářského řádu povinen pomocí elektronického přenosu dat do Centrální evidence závětí zapsat jméno, příjmení, rodné číslo (případně datum narození) a bydliště pořizovatele, dále běžné číslo seznamu závětí a své jméno, příjmení a sídlo. Evidence závětí se potom dále dělí na další tři „podevidence“, a to podle existence rodného čísla pořizovatele. Zvlášť se evidují závěti, u nichž je známo rodné číslo pořizovatele, závěti, u nichž je známo pouze datum narození pořizovatele, a konečně závěti, u nichž není známo ani datum narození pořizovatele. Toto dělení má význam pro vyhledávání údajů o závětech, které je tedy možné provádět podle rodného čísla zůstavitele, podle data jeho narození nebo pouze podle jeho jména

a příjmení. K posledně jmenovanému vyhledávání je možné ovšem přikročit pouze tehdy, jsou-li pro to zvláštní důvody.

Na žádost pořizovatele může notář ve výše zmíněných údajích provádět změny. K provedení těchto změn je ovšem oprávněn pouze notář, u něhož je závěť uložena. V případě, že pořizovatel o provedení změn požádá jiného notáře, tento písemně oznámí žádost o změnu Notářské komoře České republiky, která následně žádané změny provede. Notářská komora České republiky rovněž provádí změny v osobě notáře, případně soudu, u něhož je závěť uložena.

Veškeré údaje o závěti a jejím pořizovateli mohou být z Centrální evidence závětí i vymazány, to ovšem pouze pokud dojde k vydání závěti podle § 84 notářského řádu, tedy k vydání závěti pořizovateli nebo tomu, kdo se vykáže zvláštní plnou mocí k převzetí závěti z notářské úschovy s úředně ověřeným podpisem pořizovatele. O vydání závěti je notář povinen vyhotovit protokol obsahující místo a dobu vydání závěti, jméno, příjmení a bydliště toho, komu byla závěť vydána, a údaj o zjištění jeho totožnosti, údaj, že se jedná o závěť a údaj o tom, že závěť byla příjemcem převzata. Pokud se závěť nevydává přímo pořizovateli, tvoří plná moc zmocněnce přílohu protokolu o vydání závěti. Jedno vyhotovení protokolu notář předá pořizovateli, případně osobě, která je k převzetí závěti výše uvedeným způsobem zmocněna. Pokud závěť nepřebírá přímo pořizovatel, zašle notář další vyhotovení protokolu o vydání závěti i jemu.

Kromě vydání závěti připadá v úvahu i vydání opisu notářského zápisu. Na rozdíl od ostatních notářských zápisů, kdy lze vydat stejnopis, u notářských zápisů o závěti je možné poskytnout pouze prostý opis, a to jen jejích pořizovateli, či – tak jako u vydání závěti – jeho zmocněnci pověřenému k tomuto úkonu plnou mocí s úředně ověřeným podpisem pořizovatele.

Dle § 8 předpisu o CEZ má za života pořizovatele k evidovaným údajům přístup jen notář, u něhož je závěť uložena, a Notářská komora České republiky. Do notářského zápisu o závěti může za života pořizovatele dle § 100 notářského řádu nahlížet pouze pořizovatel sám. Rovněž pro případné zapůjčení notářského zápisu o závěti platí mnohem přísnější pravidla než pro ostatní notářské zápisy. „Běžné“ notářské zápisy může notář v souladu s § 101 notářského řádu zapůjčit, a to soudu, Ministerstvu spravedlnosti, Notářské komoře České republiky nebo notářské komoře příslušné dle obvodu krajského soudu. Naproti tomu závěť nesmí notář za života pořizovatele zapůjčit nikomu, tedy ani výše uvedeným subjektům.

Notář ovšem figuruje v souvislosti s institutem závěti nejenom jako její zapisovatel, ale může vystupovat také (nebo pouze) jako její uschovatel. Při přijímání závěti do úschovy sepisuje notář protokol, který musí dle § 82 odst. 1 notářského řádu obsahovat místo a dobu převzetí listiny; jméno, příjmení a bydliště žadatele; údaj, o jakou listinu se jedná a údaj o tom, že listina byla notářem převzata a přijata do úschovy. Dále dle § 83 odst. 1 notářského řádu protokol o přijetí závěti do úschovy obligatorně obsahuje jméno a příjmení (případně dřívější příjmení), bydliště a rodné číslo nebo datum narození pořizovatele a také údaj o poučení o formách a obsahových náležitostech závěti. Protokol o přijetí závěti do úschovy obdrží pořizovatel, a pokud závěť notáři odevzdává zmocněnec pořizovatele, i zmocněnec.

Notář do úschovy přijímá i závěť, která přijde se žádostí o její přijetí do úschovy poštou, či přijde bez žádosti. V takovém případě je třeba rozlišit, zda žádost nebo listina, resp. závěť sama obsahuje potřebné údaje či nikoliv. Pokud jsou potřebné údaje ze závěti nebo žádosti o její úschovu zřejmé, sepíše notář o jejím přijetí do úschovy protokol a jeho stejnopis zašle žadateli. Pokud uvedené údaje ze závěti ani žádosti nevyplývají, vyzve notář

žadatele, aby tyto údaje ve stanovené lhůtě notáři sdělil, a upozorní ho, že v opačném případě mu bude listina vrácena. V případě, že výzvu k doplnění potřebných údajů není možné doručit, je třeba rozlišovat mezi nevyzvednutím zásilky a vrácením zásilky zpět notáři z důvodu, že adresát je na uvedené adrese neznámý nebo se odstěhoval. V prvním případě bude notář nucen pokusy o doručení žádosti opakovat, v druhém případě se dle zkušeností z praxe jeví jako nutné pokusit se žadatele o úschovu závěti vyhledat pomocí veškerých dostupných prostředků.

I v případě, že notář jedním z výše popsanych způsobů přijme závěť do úschovy, je povinen údaje o závěti a jejím pořizovateli zapsat do Centrální evidence závětí.

Po smrti zůstavitele slouží Centrální evidence závětí k tomu, aby bylo oproti dřívější době možné snáze vyhledat, zda zemřelý zanechal či nezanechal závěť. Kromě Centrální evidence závětí připadá v rámci dědického řízení v úvahu i nalezení závěti spolu s ostatními věcmi zůstavitele, její předání soudu, resp. soudnímu komisaři kýmkoli, kdo měl do té doby závěť u sebe.

Po zahájení dědického řízení, resp. po pověření notáře soudním komisařem tento provede tzv. „lustraci“, tedy jinými slovy jakési prověření, zda zemřelý po sobě zanechal či nezanechal závěť. Do 1.1. 2001 se toto prověřování provádělo pouze u soudu, který do té doby vedl seznam závětí, a to vždy pro území, pro které byl místně příslušný. Z tohoto důvodu tak nebylo vyloučeno, že za určitých okolností závěť nebude nalezena. Pro zjednodušení a zpřesnění „lustrací“ pak došlo od počátku roku 2001 ke zřízení již zmíněné Centrální evidence závětí, v níž jsou obsaženy veškeré závěti uložené u notářů a postupně se do ní zanášely i závěti do té doby uložené u soudu. Vzhledem k tomu, že proces doplnění Centrální evidence závětí o veškeré závěti byl poněkud dlouhodobější, bylo zpočátku nutné provádět „lustraci“ jak

v Centrální evidenci závětí, tak i u soudu. Tento „zdvojený“ proces je však již v současné době ukončen.

Postup s Centrální evidencí závětí je tedy následující. Notář zjistí, zda zůstavitel po sobě nezanechal závěť, kterou by měl notář sám u sebe. Pokud by notář u sebe závěť zůstavitele neměl, je povinen dle § 35a odst. 2 notářského řádu, potažmo podle § 9 předpisu o CEZ požádat o sdělení Notářskou komoru České republiky, zda se závěť zůstavitele nenachází u jiného notáře. Taková žádost musí obsahovat jméno, příjmení a datum narození zůstavitele (pokud možno i rodné číslo), dále označení soudu, který notáře pověřil soudním komisařem a spisovou značku rejstříku D dědického spisu, pod kterou je věc vedena. Odpovědí na tuto žádost je sdělení, zda závěť je či není evidována, a v případě, že ano, dále veškeré evidované údaje.

Notář, který zjistil stav a obsah závěti, ji tzv. „prohlásí“. Prohlášení závěti de facto znamená, že tato závěť byla v daném dědickém řízení nalezena a že v jeho rámci bude považována za dědický titul. Dle § 13 předpisu o CEZ je prohlášenou závětí závěť, jejíž stav a obsah byl zjištěn v dědickém řízení.

Jak už bylo řečeno výše, evidence data narození či rodného čísla pořizovatele má význam pro pozdější vyhledávání závětí v Centrální evidenci závětí. Neexistuje-li záznam ani o rodném čísle zůstavitele, ani o datu jeho narození, je možné závěť vyhledat pouze podle jména a příjmení, zároveň je však třeba postupovat dle pravidel obsažených v Usnesení Prezidia Notářské komory České republiky č. P 1/2001. Tedy, aby se potvrdilo, zda se u nalezené závěti jedná o závěť zůstavitele, je třeba především srovnat datum závěti s datem narození zůstavitele, dále po vyjádření účastníků dědického řízení srovnat bydliště a povolání pořizovatele s bydlištěm a povoláním zůstavitele a v neposlední řadě i porovnat rodinné vztahy pořizovatele a zůstavitele.

I přese všechnu snahu zjistit, zda se v konkrétním případě jedná o závěť zůstavitele či nikoliv, může nastat situace, kdy dojde k prohlášení závěti, o níž se později zjistí, že není závěti zůstavitele. Dle výše uvedeného Usnesení Prezidia Notářské komory České republiky se v takovém případě zápis v Centrální evidenci závětí obnoví.

8) PLATNOST ZÁVĚTI

Za platný lze považovat pouze takový právní úkon, který netrpí vadou, jež by ho činila neplatným. Neplatnost lze potom tedy definovat jako cit.⁵¹: „...stav, kdy právní úkon vznikl, tj. považuje se za existující, ale protože trpí vadou, je neplatný.“ V rámci neplatnosti jako takové se dle určitosti, s jakou nastanou následky (nikoliv původně zamýšlené) neplatného právního úkonu, rozlišuje neplatnost absolutní a neplatnost relativní. Zjednodušeně řečeno v prvním případě neplatnosti tato nastane bez dalšího (a to od počátku, tedy *ex tunc*), na rozdíl od druhého případu, kdy neplatnost právního úkonu následuje až potom, co se aktivně legitimovaný subjekt takové neplatnosti dovolá. Pokud by napadený právní úkon byl shledán neplatným, i v případě relativní neplatnosti tato nastává *ex tunc*.

Dále lze neplatnost právního úkonu rozdělit podle toho, zda se jedná o neplatnost celého právního úkonu nebo pouze jeho části. Pro rozlišování tohoto typu neplatnosti zásadně platí pravidlo § 41 občanského zákoníku, tedy pokud se důvod neplatnosti vztahuje pouze na část právního úkonu, je neplatnou jen tato část, pokud z povahy právního úkonu nebo z jeho obsahu či okolností, za nichž k němu došlo, nevyplývá, že tuto část nelze oddělit od ostatního obsahu.

---

⁵¹ Fiala, J. et al. Občanské právo hmotné, MU v Brně, 1998, s. 46

U závěti coby právního úkonu mortis causa se lze setkat s oběma typy neplatnosti, tedy jak s neplatností absolutní, tak s neplatností relativní (situace, kdy závěť zcela ponechává stranou tzv. neopominutelného dědice, přičemž ten se může dovolat v případě více závětí zanechaných zůstavitelem neplatnosti všech závětí, nebo jen některé z nich) a závěť samozřejmě může být neplatností postižena celá, i pouze některá její část.

K tomu, aby závěť nebyla postižena neplatností, musí tedy splnit veškeré náležitosti, kterými jsou náležitosti pořizovatele – tedy věk a duševní způsobilost, dále svoboda, vážnost vůle a neexistence omylu; určitost a srozumitelnost projevu vůle; požadavky formální stanovené pro každou jednotlivou formu závěti a v neposlední řadě požadavky obsahové.⁵²

Pro veškeré shora uvedené případy je rozhodným stavem stav v době pořízení závěti. To znamená, že u závěti nepřipadá v úvahu ani konvalidace právního úkonu, ani dodatečná neplatnost způsobená pozdějším rozhodnutím o nedostatečné způsobilosti osoby k závěti coby právnímu úkonu (samozřejmě za předpokladu, že se důvod pro omezení či zbavení způsobilosti netýkal okamžiku pořízení závěti).

V případech sporů o neplatnost závěti z důvodu nedostatečné způsobilosti pořizovatele k sepsání závěti (tedy z hlediska věku či duševního stavu) je věcí toho, kdo napadá neplatnost závěti z tohoto důvodu, aby své tvrzení prokázal. Povinnost žalobce unést v takových případech důkazní břemeno vyplývá i z rozsudku Nejvyššího soudu ČSR Rc 6437 Rv II 161/26 ze dne 3.11.1926, cit.: „Dokázati, že zůstavitel, jenž nebyl pro duševní chorobu pod opatrovnictvím, byl v době posledního pořízení nepřičetným, náleží tomu, kdo z tohoto důvodu žaluje o neplatnost posledního pořízení.“

---

⁵² Vzhledem k tomu, že obecné náležitosti závěti coby právního úkonu byly podrobně popsány již v kapitole 5 této rigorózní práce, budu se jim v této kapitole věnovat pouze z hlediska jejich významu pro neplatnost závěti.

Z uvedeného tudíž vyplývá, že pokud není z předchozího rozhodnutí o omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům nesporné, že zůstavitel byl v době pořízení závětí nezpůsobilý k tomuto právnímu úkonu, leží důkazní břemeno na tom, kdo se dovolává neplatnosti dané závěti. V témž rozsudku Nejvyššího soudu je popsána případná opačná situace, tj. případ, kdy by bylo nutné prokázat, že zůstavitel byl při pořízení závěti při rozumu, ačkoliv byl již předtím svěřen pro pozbytí zdravého rozumu pod opatrovnictví. Zde by důkazní břemeno leželo na tom, kdo by i přes tyto skutečnosti tvrdil, že zůstavitel byl způsobilý závětí pořídit a tudíž je tato platná. Nutno podotknout, že současná právní úprava již nepřipouští uznat platnost závěti jako právního úkonu sepsané v tzv. světlém okamžiku, pokud je pořizovatel zároveň soudním rozhodnutím zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je tato jeho způsobilost omezena.

Pro úplnost je ještě třeba dodat, že neplatnost vyplývající z duševního stavu zůstavitele se nezhojí ani případným pozdějším zrušením omezení způsobilosti k právním úkonům.

Úprava zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům se postupem času měnila a její změny se odrážely i v tehdejší judikatuře. Za všechny snad rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 14.10.1953⁵³, podle něhož osoba částečně zbavená svéprávnosti nemůže vůbec pořídit platnou závěť. Podle § 540 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb., účinného od 1.1.1951 nemohl činit pořízení ten, kdo nebyl v plném rozsahu svéprávný. Podle § 13 odst. 2 téhož zákona byla osoba částečně zbavená svéprávnosti co do způsobilosti k právním úkonům postavena na roveň tomu, kdo dovršil 15. rok. Taková fyzická osoba potom mohla učinit pořízení o tom, čeho nabyla vlastní prací. Pokud by se tedy jednalo o zůstavitele částečně zbaveného svéprávnosti, který by chtěl pořídit závětí o majetku, který nenabyl vlastní prací, byla by

---

⁵³ Uveřejněný pod č. 20/1954 Sbírky rozhodnutí československých soudů

takováto závěť neplatná. Na tento rozsudek navázal Nejvyšší soud ČSR ve svém rozhodnutí č.j. 4 CZ 15/80 ze dne 30.6.1980, když stanovil, že ten, kdo byl za účinnosti dříve platných zákonů č. 141/1950 Sb. a č. 142/1950 Sb. zbaven částečně svéprávnosti, nemohl ani po zrušení těchto zákonů činit pořízení závětí o svém majetku, pokud soud nerozhodl o rozsahu jeho způsobilosti.

Vzhledem k již mnohokrát zmíněnému faktu, že závěť je právním úkonem přísně formálním, nemalá část sporů o neplatnost závětí se týká právě nedodržení požadavků na formu závětí, přičemž z hlediska jednotlivých forem jako nejproblematictější, resp. formálně nejnáročnější se jeví forma allografní závětí, ať už obecná či zvláštní. I Ústavní soud ve svém rozhodnutí ÚS 134/99 uvedl, že allografní závěť byla znovu zavedena do občanského zákoníku jeho novelou s účinností od 1.1.1992; jejím připuštěním však byla zpřísněna forma závětí, aby nedocházelo k budoucím sporům. Nedostatek této formy má potom za následek neplatnost závětí, stejně jako nedostatek základních náležitostí závětí, jako jsou určitost a srozumitelnost.

Poměrně problematický bývá v souvislosti s obecnou formou allografní závětí projev zůstavitele o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli. K platnosti této formy závětí se podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR z 21.10.1963 uveřejněného pod č. Rc 19/64 vyžaduje výslovný projev zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli; nestačí však projev konkludentní, spočívající například v tom, že zůstavitel poděkuje svědkům závětí. Naproti tomu však není dle usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 297/2002-127 ze dne 30.12.2002 důvodem neplatnosti závětí dle § 476b občanského zákoníku to, že její text neobsahuje prohlášení, že pořizovatel před dvěma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Rozhodující je, zda pořizovatel takové prohlášení fakticky učinil, a nikoli, zda to bylo v závěti uvedeno.

Nesplnění formálních požadavků může mít přirozeně důsledek pouze v částečné neplatnosti závěti. Tak například podle rozsudku Nejvyššího soudu ČSR z 12.12.1952, zveřejněného pod č. Rc 20/53 platí, že byla-li v závěti ustanovena dědicem osoba, jejíž povolání za dědice se přičí zákonu nebo obecnému zájmu⁵⁴, je neplatné nejen povolání této osoby za dědice, ale i to ustanovení závěti, v němž se pro případ, že tato osoba dědictví nenabude, stanoví pro její dědický podíl náhradní dědic.

Částečná neplatnost byla i předmětem rozhodování Nejvyššího soudu ČR v rozsudku č.j. 30 Cdo 1765/2004, kdy soud dovodil, že jestliže svědek (pisatel, předčítatel) allografní závěti pořízené ve smyslu § 476c občanského zákoníku (závěť osoby, která nemůže číst nebo psát), nesplňuje podmínky vymezené ustanoveními § 476e a § 476f občanského zákoníku pouze ve vztahu k některému z více dědiců povolaných k dědění touto závětí, je závěť neplatná pouze v části týkající se tohoto dědice, neboť z povahy právního úkonu závěti, jako dědického titulu, nevyplývá, že povolání jednotlivých dědiců k dědění nelze vzájemně oddělit.

V souvislosti s částečnou neplatností závěti je třeba zdůraznit, že uprázdněný dědický podíl v žádném případě nepřirůstá k dědickým podílům ostatních závětních dědiců – nedochází k tzv. akrescenci. Toto pravidlo je obsaženo v § 461 odst. 2 občanského zákoníku, který stanoví, že nabude-li se ze závěti jen část dědictví, nabývají zbývající části dědici ze zákona. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR zmíněného v předchozím odstavci potvrzuje ustanovení § 461 odst. 2 občanského zákoníku myšlenku, že z povahy závěti nevyplývá neoddělitelnost povolání jednotlivých dědiců.

Poslední skupinu případů neplatnosti závěti lze charakterizovat jako případy neplatnosti související s obsahem

---

⁵⁴ Odraz zákonné úpravy zákona č. 141/1950 Sb.

závěti. Jedním z rozhodnutí spadajících do této „skupiny“ je usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 98/2002 – 94 ze dne 31.5.2002, které se věnuje problematice zřízení věcného břemene závětí. Ačkoliv obecně platí, že věcné břemeno lze zřídit i závětí⁵⁵, situace je jiná, pokud tak učiní pouze jeden ze spoluvlastníků dotčené nemovitosti. Z uvedeného usnesení Městského soudu v Praze vyplývá, že věcné břemeno doživotního užívání části nemovitosti, bytu, jiné místnosti či prostoru v nemovitosti, která je v podílovém spoluvlastnictví, nemůže být platně zřízeno jen některým z podílových spoluvlastníků, a to ani v tom případě, že v době, kdy takové věcné břemeno zřizoval, byl podle dohody spoluvlastníků nebo podle rozhodnutí soudu oprávněn sám tuto část nemovitosti (byt, jinou místnost či prostor) užívat. Není rozhodující, jak velký je jeho spoluvlastnický podíl na nemovitosti. Závěť, kterou takto zřídil věcné břemeno jeden ze spoluvlastníků, je v této části neplatná.

Pokud se jedná o věci spadající do společného jmění manželů, o kterých zůstavitel pořídí závětí, literatura⁵⁶ uvádí, že bude vždy záležet na tom, zda daná věc (právo) bude zahrnuta do majetkové podstaty dědictví. Pokud ano, dojde k nabytí věci či práva podle vůle zůstavitele vyjádřené v závěti. Pokud věc (právo) do majetkové podstaty dědictví zahrnuta nebude, bude dědici náležet peněžitá částka vyjádřená hodnotou věci nebo práva. To potvrzuje i rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 2.1.1985, sp. zn. 11 Co 454/84 (Rc 43/86)⁵⁷, které dovozuje, že závěť není neplatná, i když v ní zůstavitel bez souhlasu svého manžela pořizoval

---

⁵⁵ Dle Usnesení Městského soudu v Praze sp.zn. 24 Co 245/99 platí, že má-li být právo užívání nemovitostí zřízeno jako věcné břemeno, musí to z právního úkonu mimo jakoukoliv pochybnost vyplývat. Přitom tento požadavek je nutno vztahovat nejen na obsahové náležitosti smlouvy, ale také na obsahovou náležitost závěti, kterou má být předmětné věcné břemeno zřízeno. – Fiala, R. Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, a.s. Praha 2006, s. 410

⁵⁶ Mikeš, J.; Muzikář, L. Dědické právo, Linde 2003, s. 64 a 65

⁵⁷ Uveřejněno i v publikaci Fiala, R. Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, a.s. Praha 2006, s.

o majetku, který byl v jejich bezpodílovém spoluvlastnictví⁵⁸. V uvedeném rozhodnutí se dále hovoří o tom, že v souladu se závětí jako jednostranným právním úkonem není, aby si k ní musel pořizovatel vyžadovat souhlas svého manžela, když by chtěl v závěti disponovat i předměty v jejich bezpodílovém spoluvlastnictví. Konečně je zde potvrzen i koncept určení velikosti dědického podílu v situaci, kdy se věc či právo nestane součástí majetkové podstaty dědictví.

V rámci problematiky neplatnosti závěti nelze pominout zásadu vyjádřenou v § 478 občanského zákoníku, tedy že jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky. Tím není dotčeno ustanovení občanského zákoníku o příkazu k započtení. Podmínka je právní teorií definována jako vedlejší ustanovení v právním úkonu, kterými se následky právního úkonu činí závislé na nejisté skutečnosti⁵⁹. Poněkud obsažnější úpravu podmínek v souvislosti se závětí obsahoval zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, předchůdce občanského zákoníku účinného dnes. V něm se hovořilo o tom, že neplatná je podmínka, kterou zůstavitel omezil povolání někoho za dědice. Neplatné bylo dle téhož zákona i ustanovení závěti, že toho, co se zůstavuje, má dědic nabýt jen na určitou dobu nebo později než dnem zůstavitelovy smrti, jakož i ustanovení závěti o tom, na koho má dědictví přejít po smrti dědicově. Konečně byl neplatný i zůstavitelův příkaz, aby dědic použil dědictví nebo jeho části určitým způsobem nebo aby něco vykonal.

Ne všechna ustanovení závěti, která mohou mít charakter podmínky, jsou však považována za nepřípustná podle § 478 občanského zákoníku. K tomu zaujal stanovisko například Městský soud v Praze v usnesení ze dne 28.2. 2001 č.j. 24 Co 51/2001 –

---

⁵⁸ Pojem bezpodílového spoluvlastnictví manželů byl nahrazen konceptem společného jmění manželů novelou občanského zákoníku č. 91/1998 Sb. s účinností od 1.8.1998

⁵⁹ Fiala J. et al. Občanské právo hmotné, MU v Brně, 1998, s. 43 a rovněž Fiala, J.; Kindl, M. et al. Občanské právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, s. 134

133, když vyslovil názor, že ustanovení závěti o povinnosti dědice (dědiců) vyplatit peněžitě podíly jiným osobám nemá charakter podmínky, která nemá právní následky. Toho, komu má být podle závěti zůstavitele vyplacena peněžitá částka, lze důvodně považovat za dědice, a tedy za účastníka dědického řízení. Jeho dědické právo se omezuje na peněžitou výplatu dědického podílu a je odvozeno od majetku, který nabývá vyplácející dědic (případně majetku, který může být v závěti přímo určen). Přesahuje-li určená výše výplaty obvyklou cenu tohoto majetku nabývaného vyplácejícím dědicem, má dědic výplaty nárok jen na poměrně redukovanou částku. Není-li předmětem dědictví majetek, z něhož je výplata odvozena, nelze toho, kdo měl výplatu obdržet, považovat za dědice.

Rovněž za podmínku ve smyslu ustanovení § 478 občanského zákoníku nelze považovat zřízení věcného břemene na základě závěti. Dle judikatury ⁶⁰ jde o ustanovení dědice k výkonu práva odpovídající věcnému břemenu, jež má váznout na nemovitosti, kterou zdědí jiný dědic. Pokud by došlo ke střetu takto založeného dědického podílu s dědickým nárokem neopomenutelných dědiců, musel by se upravit rozsah věcného břemene rozhodnutím podle ustanovení § 484 občanského zákoníku tak, aby jeho kapitalizovaná hodnota nezkracovala povinné díly neopomenutelných dědiců, nebo ponechat věcné břemeno v plném rozsahu, jak je obsaženo v závěti, a uložit dědici tohoto břemena, aby doplnil povinné díly neopomenutelných dědiců peněžitě.

Dalším druhem podmínky, v jejímž posuzování však existuje vzácná shoda judikatury, je tzv. obecné náhradnictví. Pokud tedy zůstavitel pro případ, že by dědictví nenabyl určitý dědic, stanoví v závěti náhradníka, není toto ustanovení stiženo neplatností pro rozpor se zákazem podmínek uvedený v § 478 občanského zákoníku. Jiná situace by však nastala, pokud by se v závěti

---

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 4 Cz 56/91 (Fiala, R. Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, a.s., Praha 2006, s. 394

nejednalo o obecné náhradnictví, ale o svěřenského náhradnictví neboli tzv. fideikomisární substituci. Ta byla z právního řádu vypuštěna k 1.1.1951, tedy ke dni účinnosti zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku. V následujícím období potom judikatura řešila spory o tom, zda a v jaké době existuje právo substituta na dědictví po zůstaviteli. Za všechny snad rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 5.3.1953 č.j. Rc 142/53, v němž soud dovodil, že zemřel-li zůstavitel, který nařídil fideikomisární substituci, před 1.lednem 1951, je ustanovení o fideikomisární substituci platné a substitutu⁶¹ se dostane dědictví po smrti instituta⁶², i když tento zemřel po 31.prosinci 1950.

Veškerá omezení vyplývající z fideikomisární substituce byla pak zrušena dnešním občanským zákoníkem, tedy zákonem č. 40/1964 Sb. ke dni 1.dubna 1964.

Právě tak, jako zákon nepřipouští (kromě výše uvedených případů), aby závěť obsahovala podmínky omezující dědice v nakládání s jím nabytým majetkem, vztahuje se tato zásada i na příkaz, který by měl stejný důsledek, tj. dědici by ukládal, že má něco vykonat, něčeho se zdržet, s majetkem nakládat určitým způsobem apod. Pouze tzv. příkaz k započtení, tedy nikoliv příkaz v pravém slova smyslu, zákon připouští, a to v § 484 občanského zákoníku, kde se hovoří o tom, že pokud to v závěti zůstavitel výslovně stanoví (popřípadě pokud by byl jinak obdarovaný dědic neodůvodněně zvýhodněn proti neopomenutelnému dědici) započte se dědici na dědický podíl to, co dědic za života zůstavitele od něho bezplatně obdržel, pokud nejde o obvyklá darování.

Velmi zajímavou problematikou v této souvislosti je posuzování platnosti závěti pořízené formou notářského zápisu v případě rozporu slovního a číselného vyjádření data v notářském zápise. Notářský zápis o závěti (resp. listiny o vydědění) musí dle z.č. 358/1992 Sb., notářský řád, obsahovat den, měsíc a rok úkonu,

---

⁶¹ Náhradní dědic, nastupující po institutu

⁶² Dědic povoláný na prvním místě

přičemž datum sepsání notářského zápisu musí být vypsán též slovy. Jak však naložit se situací, kdy se číselné a slovní vyjádření data vyhotovení notářského zápisu liší? Podle názoru JUDr. Evy Cechlové, uveřejněného v časopise Ad Notam⁶³ je třeba na notářský zápis nahlížet jako na právní úkon, tudíž s jeho chybami lze nakládat dle § 37 odst. 3 občanského zákoníku, podle něhož právní úkon není neplatný pro chyby v psaní a počtech, je-li jeho význam nepochybný. V případě nastíněného rozporu bude rozhodující posouzení okolností vyhotovení notářského zápisu. Chyba jako taková dle názoru zmíněné autorky však automaticky neplatnost notářského zápisu nezpůsobí. Svoji teorii JUDr. Cechlová opírá o několik rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR. Je jím jednak rozhodnutí sp. zn. 4 Cz 34/76 ze dne 30.4.1976, v němž Nejvyšší soud konstatoval, že cit.: „Chybějí-li u písemnosti sepisované státním notářstvím formou notářského zápisu takové náležitosti, bez nichž by nebylo možno rozeznat formu notářského zápisu, účastníky nebo další osoby zúčastněné na úkonu, nebo takové náležitosti, které jsou nezbytnou náležitostí notářského zápisu....., nelze tuto písemnost považovat za notářský zápis, a tedy za veřejnou listinu.“

Dále jde o rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 2139/2000 ze dne 29.5.2001, dle něhož, cit.: „Právní úkon není ...neplatný pro neurčitost a nesrozumitelnost, je-li obsah právního úkonu nepochybný, pouze jsou sníženy jeho vyjadřovací kvality zjevnými a smyslu ujednání jinak neodporujícími chybami vzniklými v procesu vytváření textu či při výpočtech.

Aplikací těchto rozhodnutí dochází JUDr. Cechlová k názoru, že rozpor v číselném a slovním vyjádření data vyhotovení závěti formou notářského zápisu nejde na úkor platnosti takové závěti, lze-li z ostatních okolností (zejména dat na vyúčtování nákladů

---

⁶³ Cechlová, E. Stanovisko k rozporu slovního a číselného vyjádření data v notářském zápise o vydědění a závěti, Ad Notam, 2009, č. 6, s. 216-218

a zápisu závěti do Centrální evidence závětí) určit, který z obou dat je datem skutečného sepsání dané závěti.

Závěrem této kapitoly je třeba ještě poznamenat, že dovolání či nedovolání se neplatnosti má důsledky pro celé řízení o dědictví. Například pokud se potomek dovolá relativní neplatnosti závěti, dá tím najevo, že chce dědit, a proto již nemůže dědictví odmítnout.⁶⁴ Opačný případ, tedy prohlášení o tom, že se neuplatňuje právo dovolat se neplatnosti závěti pro její rozpor s ustanovením o povinném dílu neopomenutelných dědiců, které učiní zákonný zástupce potenciálního dědice (nezletilce nebo jiného opatrovance) v řízení před – tehdejší – státním notářstvím, musí být schváleno soudem péče o nezletilé děti nebo opatrovnickým soudem.⁶⁵

9) ZRUŠENÍ A ZMĚNA ZÁVĚTI

Současný občanský zákoník obsahuje poměrně velmi stručnou úpravu této problematiky - § 480 občanského zákoníku pouze stanoví, že závěť se zrušuje platnou závětí pozdější, pokud vedle ní nemůže obstát, anebo odvoláním závěti; odvolání musí mít formu, jaké je třeba k závěti. Konečně občanský zákoník připouští zrušení závěti tím, že zůstavitel zničí listinu, na níž byla napsána.

V každém případě lze k možnosti svoji závěť zrušit uvést, že se jedná o výraz již několikrát citované možnosti, resp. volnosti zůstavitele se svým majetkem volně nakládat, a to až do okamžiku smrti. S ohledem na to tedy zůstavitel může svoji závěť kdykoliv změnit, zrušit, odvolat ji či zničit listinu, na níž byla závěť napsána, případně s věcmi či práva, které mají být předmětem dědictví ze závěti naložit již během svého života tak, že ke dni úmrtí nebudou předmětem dědictví.⁶⁶

---

⁶⁴ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 19.2. 1996, č.j. 18 Co 324/95

⁶⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSFR ze dne 27.6.1990 č.j. Rc 31/90

⁶⁶ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1297

Dalším důležitým momentem při rušení platné závěti je trvání způsobilosti k právním úkonům, neboť je vyloučeno zrušení platné závěti osoby, která po zřízení závěti byla zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo v ní omezena v rozsahu, který tento úkon vylučuje nebo trpí dušení poruchou, která ji činí k tomuto právnímu úkonu nezpůsobilou.⁶⁷

Pokud se jedná o změnu závěti, ta se dá de facto provést zrušením celé původní závěti nebo některé její části a následným nahrazením závětí (či její části) novou. Nahrazení zrušené části závěti novým textem však není bezpodmínečně nutné, neboť i v případě, že by došlo ke zrušení části původní závěti (například přeškrtnutím), bylo by možné hovořit o změně závěti. V této souvislosti je však třeba podotknout, že případné dopisování (bez opětovného podpisu a datace) pod podpis původní závěti by nebylo lze považovat za platnou součást závěti, neboť se vždy má za to, že podpis formálně závěť uzavírá, tedy není možné zohlednit text následující až po něm. Podle nálezu Ústavního soudu platí, že projev vůle zůstavitele obsažený v závěti by měl být okamžikem podpisu úplný, byť by vznikl postupně (zůstavitel jej utvářel po delší časové období). Nelze proto akceptovat závěr, že ze zákona vyplývá možnost dodatečného dopisování závěti. Pozdější doplňování závěti by bylo způsobilé měnit vůli zůstavitele, mohlo by proto dojít ke změnám, jejichž časové okolnosti by nebyly prokazatelné, nadto datum závěti například stabilizuje časový okamžik, ke kterému se posuzuje pořizovací způsobilost zůstavitele, proto by v případě pozdějšího doplnění bylo možno (v rozporu se striktními požadavky na právní úkon závěti) jen těžko zjistit, zda byl zůstavitel k právnímu jednání v něm uvedeném způsobilý či nikoliv.⁶⁸

---

⁶⁷ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1297

⁶⁸ Nález Ústavního soudu České republiky, II. ÚS 302/03 ze dne 23.8.2004

Pokud dojde ke zrušení závěti závětí novou, musí i tato nová závěť splňovat požadavky zákona pro ten který typ, resp. formu závěti. Totéž platí i o odvolání závěti (nebo její části). Pro odvolání závěti (její části) nicméně postačí dodržení obecných náležitostí závěti – není tedy nutné, aby odvolání kopírovalo formu, kterou byla zřízena zrušovaná závěť.

Vždy je rovněž třeba mít na paměti, že pozdější závěť ruší jen tehdy závěť dřívější, jestliže se od ní odchyluje.⁶⁹ V případě dvou závětí obsahujících naprosto totožná ustanovení, avšak vyhotovených v různých časových okamžicích, by se tak jednalo pouze o opětovný projev jediné poslední vůle, dle rozsudku uvedeného v poznámce č. 56 o projev „učiněný jen při jiné příležitosti a v jiné době a potvrzující jen správnost projevu této poslední vůle již dříve učiněného.“

V souvislosti se zrušením závěti závětí novou nelze nezmínit zásadu vyjádřenou v několika soudních rozhodnutích, tedy že pokud dojde ke zrušení, zničení nebo odvolání pozdější závěti, která sama zrušila dřívější závěť, tato dřívější závěť již nenabude znovu platnosti, tj. nedojde k její konvalidaci. V tomto smyslu rozhodl Městský soud v Praze dne 30.5.1980 v rozhodnutí č.j. Rc 30/82, když dovodil, že cit. „byla-li závěť zrušena závětí pozdější (§ 480 odst. 1 o.z.), neobnoví se její účinnost tím, že pozdější závěť byla pak odvolána (§ 480 odst. 1 o.z.) anebo že byla zničena listina, na níž byla závěť napsána (§ 480 odst. 2 o.z.).⁷⁰“ Ke shodnému závěru došel i Krajský soud v Brně v usnesení ze dne 26.7.1999 č.j. 18 Co 385/98, cit. „Platná závěť pozdější zrušuje závěť předcházející, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem, kdy byla zřízena. Na skutečnost, že závěť předcházející byla zrušena závětí pozdější, nemá žádný vliv, zda pozdější závěť existovala ještě v okamžiku smrti zůstavitele, nebo zda ji zůstavitel ještě za svého života odvolal, zrušil další závětí nebo

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 13.11.1941, Rc 18149

⁷⁰ Uveřejněno i ve Fiala, R. Přehled judikatury ve věcech dědických, ASPI, a.s. Praha, 2006, s. 376

zničil listinu, na níž byla závěť sepsána. Odvoláním, zrušením, či zničením pozdější závěti nedojde k obnovení závěti předcházející.“

Právě popsaná současná úprava změn a zrušení závěti se dosti odlišuje od úpravy Obecného zákoníku občanského z roku 1811 (ABGB), podle něhož, resp. § 713, se dřívější závěť zrušovala pozdější platnou závětí, a to nejen co do ustanovení dědice, ale i co do ostatních ustanovení, pokud zůstavitel nedal jasně najevo, že dřívější závěť má zůstat zcela nebo částečně v platnosti. Z toho tedy vyplývalo (a bylo i výslovně uvedeno v ust. § 713 ABGB), že toto pravidlo se vztahovalo i na povolání dědice jen k části dědictví obsaženém v pozdější závěti – zbývající část tudíž nepřipadla dědicům ustanoveným v dřívější závěti, ale dědicům zákonným.

Znovu zde tedy byla rozhodující vůle zůstavitele. Teprve na druhém místě platilo ustanovení § 713, podle něhož zřízením testamentu nového pozbyl starší testament platnosti v celém rozsahu.⁷¹ Podmínky § 713 ABGB tedy byly: platná a nová závěť (v případě závěti platné pouze částečně neměla tato skutečnost na zrušení původní závěti vliv, a pokud nebylo možné určit, která závěť je novější, platily obě, pokud mohly vedle sebe obstát) a úmysl zůstavitele zrušit starší závěť. U dovětku byla situace poněkud odlišná, zde platilo, že pozdější dovětek ruší dřívější odkaz nebo dovětek jen potud, pokud jsou tyto s ním v rozporu.

Odlišnou právní úpravu obsahoval ABGB, i pokud se jedná o zásadu nemožnosti konvalidace již zrušené závěti. ABGB totiž stanovil, že došlo-li ke zničení pozdější závěti a dřívější závěť zůstala neporušená, nabyla dřívější závěť znovu platnosti, to však pouze v případě, že dřívější závěť byla učiněna písemnou formou. Na ústní formu posledního pořízení (tedy testament i kodícil) se tato zásada nevztahovala.

---

⁷¹ Rouček, F.; Sedláček, J. Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Praha, 1936, s. 309

V této souvislosti ABGB rovněž umožňoval, a to až do roku 1917, aby zůstavitel do budoucna vyloučil platnost každého pozdějšího posledního pořízení, případně platnost takového posledního pořízení vyloučil s výhradou určitého znamení. Pokud by později nemohl nebo nechtěl na tomto pravidle setrvat, bylo mu dovoleno učinit jiné poslední pořízení, avšak v něm musel výslovně předmětné omezení zrušit. Jinak by se mělo za to, že omezení v novém pořízení ponechal záměrně a toto nemůže nabýt platnost. V současné době již není možné se dopředu vzdávat možnosti se svým majetkem volně disponovat a tedy potažmo ani možnosti svoji závěť změnit či úplně zrušit.

S možnou konvalidací dřívejší závěti však počítá návrh nového občanskoprávního kodexu, když jeho součástí je mj. i pravidlo o tom, že dojde-li k odvolání novější závěti a dřívejší závěť je uchována, nabývá tato znovu účinnosti.

Poslední možností zrušení závěti je vedle jejího nahrazení závětí novou nebo odvolání její zničení, a to zničení osobou zůstavitele, neboť jiná osoba tak učinit nemůže, a navíc zničení úmyslné – účinky náhodného zničení závěti by nebylo možné ztotožnit se zrušením závěti jako takovým.⁷² Zničení závěti literatura nicméně vylučuje u jedné z forem závěti, a to u závěti pořízené formou notářského zápisu. Tento názor však do určité míry nepočítá s vydáním závěti (viz kapitola 7 této rigorózní práce). Pokud je závěť sepsaná formou notářského zápisu vydána (o čemž je nutno pořídit protokol), nic nebrání pořizovateli, aby listinu zničil. Lze tedy dovodit, že zničení závěti ve formě notářského zápisu v pravém slova smyslu nepřipadá v úvahu, ovšem zničení již vydaného notářského zápisu možné je.

---

⁷² Zůstavitel by však měl následně závěť sepsat znovu, aby jeho nečinnost nemohla být chápána jako jakési schválení původně neúmyslného úkonu. – srov. Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1300

Konečně při zničení závěti je nutné mít na zřeteli tu skutečnost, že pokud existuje více než jedno vyhotovení závěti, je třeba pro dosažení zrušení zničit veškerá existující vyhotovení závěti.

10) VYDĚDĚNÍ

Institut vydědění (exheredatio) znal již občanský zákoník z roku 1811. Ten připouštěl tuto možnost nejen ve vztahu k potomkům zůstavitele, ale také ve vztahu k rodičům. Dle § 768 ABGB mohlo být dítě vyděděno, když odpadlo od víry křesťanské⁷³, když pořizujícímu v nouzi neposkytlo pomoc, když bylo odsouzeno pro zločin „na čas života“ nebo na dvacet let do žaláře anebo když setrvalo vedlo takový život, že jím cit.: „veřejné mravopočestnosti pohoršení dává“. Tytéž okolnosti mohly vést k vydědění i opačně, tj. ve směru k rodičům. U nich kromě výše uvedených důvodů existovalo navíc úplné zanedbání výchovy dítěte. Pro všechny potom platilo, že povinný díl bylo možné nepomenutelnému dědici odejmout také pro skutky, které ho činily dědického práva „nehodným“. Tzv. nehodnost nahradilo současné znění občanského zákoníku pojmem „dědická nezpůsobilost“. Nutno ještě doplnit, že dle zákona o manželství katolíků měl otec právo vydědit nezletilé dítě, které bez jeho souhlasu uzavřelo manželství. Jakékoliv vydědění mohl zůstavitel v souladu s § 772 ABGB zrušit jedině jeho výslovným odvoláním.

V zákoně č. 141/1950 Sb., občanském zákoníku, byly důvody pro vydědění v souladu s tehdejší dobou poněkud pozměněny. I nadále bylo možné potomka vydědit pro opuštění zůstavitele v nouzi, odsouzení pro úmyslný trestný čin, nově se však jako důvod pro vydědění objevilo trvalé odpírání práce.

---

⁷³ To bylo zrušeno zákonem č. 49/1868 ř.z.

Současný zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve svém původním znění institut vydědění zcela opustil. S účinností od 1.4.1983 se k němu vrátil, a sice v případech neposkytnutí potřebné pomoci zůstaviteli v nemoci, ve stáří nebo jiných závažných případech, a to v rozporu s pravidly socialistického soužití.

Tento důvod (ovšem se změnou z odkazu na pravidla socialistického soužití na odkaz na dobré mravy) přetrval v občanském zákoníku dosud. S účinností od 1.1.1992 byl doplněn dalšími důvody, a to případy, kdy potomek: trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl; byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku; trvale vede nezřízený život. K jednotlivým důvodům podrobněji níže.

Vydědění jako takové lze definovat jako cit.: „odnětí práva potomků na jejich povinné podíly, které jim zaručuje ustanovení § 479 o.z.⁷⁴“, případně jako cit.“ právní úkon zůstavitele, kterým ze stanovených důvodů, spočívajících v určitém odsouzeníhodném chování neopomenutelného dědice, jej z dědění vyloučí.“⁷⁵ Vydědění – až už je součástí závěti nebo je obsahem zvláštní listiny o vydědění – je vedle závěti samotné v podstatě dalším typem pořízení mortis causa. Vzhledem k podobnosti právních úkonů závěti a vydědění vyžaduje právní úprava u obou zmiňovaných úkonů splnění stejných formálních požadavků. Totéž potom platí i pro případné zrušení listiny o vydědění. Základním a nezbytným předpokladem vydědění je však vždy uvedení některého z výše uvedených důvodů vydědění. Důsledky vydědění je přitom v souladu s § 469a odst. 2 občanského zákoníku možné vztáhnout (za předpokladu, že tak zůstavitel v listině o vydědění výslovně stanoví) i na osoby uvedené v § 473 odst. 2 občanského zákoníku, tj. i na potomky vyděděných dětí. V tomto případě

---

⁷⁴ Mikeš, J.; Muzikář, L. Dědické právo, Linde Praha, a.s., Praha 2003, s. 83

⁷⁵ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1179

nezáleží na tom, zda by proti nim samým bylo možné uplatnit některý z důvodů vydědění či nikoliv.⁷⁶ Tyto osoby přitom nemohou vydědění napadnout, pouze v případě transmise, tj. kdyby vyděděný potomek zemřel dříve, než se k vydědění vyjádřil.⁷⁷ Nyní již k jednotlivým důvodům pro vydědění.

Prvním z důvodů vydědění je dle § 469a odst. 1 písm. a) občanského zákoníku případ, kdy potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. Toto ustanovení obsahuje několik velice závažných aspektů, které si zaslouží bližší rozbor. Za prvé se jedná o posouzení „potřebné“ pomoci. Potřebná pomoc bude připadat v úvahu tehdy, kdy péče o zůstavitele (přičemž nemusí jít nutně o péči zdravotní, ale i o péči v situacích vyvolávajících majetkovou újmu či v případech materiální nouze) není zajištěna jinými osobami, tj. typicky manželem nebo spolužijící osobou. Zajímavé srovnání v této souvislosti obsahuje článek „Důvody vydědění“ autorky Mgr. Jitky Šubrtové uveřejněný v časopise Ad Notam, č. 5/1999 na straně 95 a násl. V tomto článku autorka porovnává naléhavost pojmu „potřebná pomoc“ s pojmem „nezbytná pomoc“ a dochází k názoru, že použitím výrazu „potřebná pomoc“ zákonodárce vyjádřil vůli, aby taková cit.: „pomoc byla potomkem poskytována už od okamžiku, kdy se stala potřebnou, a není možné se omezit jen na krajní případy, kdy pomoc nelze zajistit jinak a kdy je tedy ze strany potomka nezbytná. Pomoc je pak třeba poskytovat do té míry a do té doby, dokud trvá její potřeba, není možné skončit ve chvíli, kdy pomoc přestala být nezbytná, ale stále je ještě potřebná.“ S tímto názorem lze částečně souhlasit, především v části týkající se odstupňování „nezbytné“ a „potřebné“ pomoci. Určitý nesoulad

---

⁷⁶ Švestka, J.; Spáčil, J.; Škárová, M.; Hulmák, M. et al. Občanský zákoník, svazek 1 a 2, 2. vyd. C.H. Beck, Praha 2009, s. 1414

⁷⁷ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1183

však spatřuji v části citace, která odmítá omezit zákonem vyžadovanou pomoc jen na krajní případy, kdy pomoc nelze zajistit jinak. Zde bych vždy brala v první řadě v úvahu to, zda o zůstavitele nebylo postaráno jiným způsobem, tedy jak už bylo uvedeno výše, například manželem nebo spolužijící osobou. Za důvod k vydědění bych tudíž považovala neposkytnutí takové potřebné pomoci (se zohledněním rozdílu mezi potřebnou a nezbytnou pomocí), kterou nemůže zajistit jiná osoba. Touto osobou potom bude jak manžel nebo osoba spolužijící, tak také zdravotnické zařízení, neboť určitou pomoc, byť je pro zůstavitele potřebná, nebude potomek vzhledem ke svým odborným znalostem i při sebevětší snaze schopen poskytnout.

Tím se dostávám k vysvětlení, jakou pomoc lze vlastně na potomkovi spravedlivě požadovat. Jde tudíž o takovou pomoc, kterou je potomek z objektivních důvodů schopen poskytnout, tato pomoc není ze strany samotného zůstavitele odmítána, u potomka poskytnutí pomoci nebrání nepřekonatelné překážky (například zdržuje-li se potomek z vážných důvodů v zahraničí, je sám nemocný či dokonce hospitalizovaný apod.) a potomek o potřebě pomoci věděl nebo alespoň vědět mohl. Zde ale může nedostatek informací o tom, že zůstavitel potřebuje pomoc, nasvědčovat spíše trvalému neprojevování opravdového zájmu, který by potomek projevoval měl.⁷⁸

Tento důvod k vydědění se nevztahuje jen na poskytnutí pomoci ve stáří či nemoci, ale i v jiných závažných případech. Přitom je třeba vždy vycházet z toho, že jiné závažné případy pouze demonstrativně rozšiřují výčet situací, v nichž potomek zůstaviteli neposkytl pomoc. Není tedy možné za důvod k vydědění považovat i jiný závadný druh chování potomka vůči zůstaviteli.⁷⁹

---

⁷⁸ Eliáš, K. et al. Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008, Linde, Praha, 2008, s. 1181

⁷⁹ Tento názor je obsažen i v rozhodnutí Městského soudu v Praze č.j. Rc 38/88, 11 Co 319/84

Konečně je třeba v souvislosti s prvním důvodem vydědění zmínit i dobré mravy, které je vždy v rámci posuzování oprávněnosti použití tohoto důvodu k vydědění brát v úvahu jako nepsané normy chování zohledňující etiku a morálku daného společenského zřízení. Teprve v jejich světle je možné určit, zda se v daném případě skutečně jednalo o potřebnou pomoc a zda bylo možné od potomka poskytnutí takové pomoci spravedlivě požadovat. Nicméně dobré mravy jsou pojmem poněkud širokým a mnohdy dosti těžce uchopitelným. Jak již bylo uvedeno výše, nahradil pojem dobré mravy pojem „socialistické soužití“, který se objevoval v právní úpravě 50. let minulého století. Jsem přesvědčena, že ačkoliv se s konceptem dobrých mravů u důvodů vydědění počítalo i do návrhu nového občanskoprávního kodexu, je jednoznačně vhodnějším řešením jejich následné vypuštění v konečném znění. Neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi je naprosto dostačující definice i bez doplňující dikce operující s rozporem s dobrými mravy, neboť jednání spočívající v neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi bude s největší pravděpodobností vždy vnímáno jako jednání v rozporu s dobrými mravy.

Druhým důvodem pro vydědění je situace, kdy potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17.7.2001 uveřejněného ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího soudu, r.2002, sv.5, str. 329, cit.: „ustanovení § 469a odst. 1 písm.b) obč. zák. zohledňuje pocit předka, že potomek k němu má přirozený citový vztah a zajímá se o jeho život, zdraví a potřeby a že není opuštěný a osamocený; důvodem k vydědění potomka je proto podle tohoto ustanovení jen chování trvalého charakteru a nikoliv jen přechodný nebo krátkodobý nezájem, který by mohl být i důvodný nebo alespoň omluvitelný.“

Jak vyplývá z výše uvedeného vysvětlení předmětného ustanovení, podstatnou náležitostí tohoto důvodu k vydědění je trvalost (i například ve srovnání s prvním důvodem k vydědění, kdy neposkytnutí pomoci nemusí – a z velké části ani nemůže – mít nutně trvalý charakter). Dalším aspektem spjatým s tímto důvodem je i ona opravdovost zájmu potomka o zůstavitele. Zde bude v každém jednotlivém případě nutné posoudit, co může být považováno za opravdový zájem a co nikoliv. Opravdovost může být dovedně skrývána za pouze formální zájem či uskutečňování kontaktů potomka vyvolané společenským tlakem. Prokázat však v případném sporu, že se v určitém případě nejednalo o zájem opravdový, ale pouze hraný či formální, bude bezpochyby velmi složité. Opravdovost se také bude případ od případu lišit. Opravdový zájem není vždy nutné (a možné) prokazovat pouze osobním stykem se zůstavitelem. Možné je zohledňovat i telefonický, písemný či dokonce elektronický styk.

Podle mého názoru jedním z nejdůležitějších soudních rozhodnutí je v této oblasti rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.1.2001 č.j. 21 Cdo 48/2000 (a rovněž ze dne 20.1.2004 č.j. 30 Cdo 2214/2002), v němž je uvedeno, cit.: „Podle ustálené judikatury soudů je třeba otázku, zda potomek o zůstavitele trvale neprojevoval opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl, posuzovat s přihlédnutím ke všem okolnostem případu a ve spektru dobrých mravů, které se ve společnosti ustálily. Jedním z hledisek, které je třeba u tohoto důvodu vydědění vždy zkoumat, je to, zda potomek zůstavitele měl reálnou možnost o zůstavitele projevit opravdový zájem, který by jako potomek měl projevit, tj. zda zůstavitel měl sám zájem se s potomkem stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy; vydědění přichází v úvahu jen tam, kde zůstavitel o tento blízký příbuzenský vztah stojí, kde se ho nezájem potomka osobně citově dotýká, kde mu tento stav vadí, a nikoliv, jde-li o situaci, kdy je mu tento stav

lhostejný, případně kdy k němu sám i podstatně přispěl.“ Toto rozhodnutí pokrývá bezpočet případů, kdy rodinné rozpory často zaviněné zčásti i zůstavitelem, vedou k řešení prostřednictvím vydědění potomka.

Dále není možné nezmínit rozsudek Nejvyššího soudu ČR č.j. 21 Cdo 688/2006 ze dne 15.5.2007, kde tento soud dovodil, že, cit.: „Skutečnosti odůvodňující závěr, že potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevoval měl, mohou spočívat jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.“

Bez zajímavosti není ani upřesnění možnosti využít tento důvod vydědění na chování, které předcházelo účinnosti zavedení tohoto důvodu do ustanovení občanského zákoníku. Dle již zmíněného rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17.7.2001 uveřejněného ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího soudu, r. 2002, sv.5, str. 329, cit.: „může zůstavitel platně vydědit svého potomka jen listinou, která byla sepsána počínaje dnem 1.1.1992⁸⁰. Důvod k tomuto vydědění přitom může spočívat také v chování potomka vůči zůstaviteli, k němuž došlo v době před 1.1.1992, trvalo-li i po tomto datu.“

V pořadí třetím důvodem vydědění je odsouzení potomka pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání nejméně jednoho roku. Tento důvod k vydědění je jediným, který v praxi zřejmě nevyvolává větší výkladové problémy, neboť na rozdíl od ostatních důvodů vydědění se zde jedná o ustanovení s velmi jasně a jednoznačně formulovanými podmínkami pro své uplatnění.

V rámci tohoto důvodu vydědění považují za nutné ještě jednou učinit odkaz na článek „Důvody vydědění“ autorky

---

⁸⁰ Tj. dnem účinnosti zákona č. 509/1991 Sb., který novelizoval občanský zákoník a jímž došlo k rozšíření důvodů vydědění na celkový počet čtyř

Mgr. Jitky Šubrtové uveřejněný v časopise Ad Notam, č. 5/1999 na straně 95 a násl. Na straně 98 zde autorka k tomuto důvodu vydědění uvádí, že cit.: „Ustanovení tak dopadá i na takové jednání potomka, které nemůže mít na jeho vztah k zůstaviteli žádný vliv.“ To je sice pravda, nicméně dle mého názoru v tomto případě nejde ani tak o to posuzovat vztah mezi zůstavitelem a jeho potomkem (jak je tomu u prvních dvou důvodů), ale vzít v úvahu takové chování potomka, které je objektivně zavrženíhodné.

Posledním důvodem pro vydědění je trvalé vedení nezřízeného života potomkem. Tak jako u prvních dvou důvodů i zde bude na výkladu a uvážení soudu v případě sporu, co lze považovat za nezřízený život. Zákonodárce i v tomto případě zvolil vzhledem k nepředvídatelnosti nejrůznějších životních situací spíše široký pojem, který na druhou stranu však může činit nemalé výkladové potíže, a je tedy opět věcí judikatury, aby k tomuto pojmu zvolila co nejvhodnější a v neposlední řadě sjednocující výklad.

Obecně lze říci, že institut vydědění je možné použít jak pro zletilé potomky, tak pro nezletilé. Přitom se vychází z usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13.11.1998 č.j.18 Co 310/98, které výslovně považuje vydědění nezletilého potomka za možné. Zároveň je dle téhož rozhodnutí nutné v konkrétním případě zkoumat nejen chování dle § 469a odst. 1 písm. a), b) a d), případně pravomocné rozhodnutí vztahující se k § 469a odst. 1 písm. c), ale cit.: „též uvážit, zda s ohledem na věk vyděděného, jeho rozumové schopnosti a volní vlastnosti od něho bylo možno chování vylučující vydědění požadovat.“ Důsledkem takového vydědění nezletilého potomka je ve smyslu citovaného rozhodnutí i to, že vyděděný nezletilý potomek se již nemůže domáhat svého povinného podílu coby neopomenutelný dědic.

V praxi je možné zvolit i tzv. částečné vydědění, tedy vyloučení potomka z dědění pouze ohledně části majetku. Tento

postup přímo připustil Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí č.j. 2 Cdon 176/96 ze dne 29.5.1997. Při použití „pouze“ částečného vydědění by přitom dle mého názoru bylo možné předpokládat, že by se mohl snížit počet sporů ohledně vydědění jako takového, neboť není nepravděpodobné, že by se nemálo částečně vyděděných lépe smířilo s nastalou situací než jak je tomu v současné době při „úplném“ vydědění.

Závěrem bych ještě ráda zmínila několik úvah de lege ferenda týkajících se institutu vydědění.⁸¹ JUDr. Josef Kawulok ve svém článku „Vydědění – právní úprava a praxe“ uveřejněném v časopise Ad Notam č. 4/1999 na str. 73 a násl. zdůrazňuje, že současná právní úprava vydědění se příliš neliší od úpravy vydědění tak, jak ji obsahoval ABGB. Nicméně tehdejší právní úprava oproti úpravě současné byla zasazena do propracovanějšího právního rámce a také lépe odpovídala tehdejším společenským poměrům. Dle autora článku cit.: „...narazíme vždy na práva takzvaných nepominutelných dědiců a na snahu zákonodárce téměř za každou cenu chránit pokrevní rodinné vztahy, i přesto, že ze sociálního hlediska tyto vztahy vůbec neexistují, nebo jsou velmi špatné.“ Případné řešení vidí autor článku v „rekodifikaci platného dědického práva s obnovením všech osvědčených institutů s cílem rozšířit a vyvážit všechny možnosti nakládání s majetkem pro případ smrti“ nebo ve zrušení obligatornosti důvodů pro vydědění, případně ve zrušení povinného dílu u zletilých nepominutelných dědiců.

Dle mého názoru by úplné opuštění povinnosti uvést důvod vydědění vyvolal daleko větší počet sporů v porovnání se současností, neboť se domnívám, že v naší společnosti je poměrně silně zakořeněno upřednostňování zákonných dědiců před dědici závětními. Řešením by však mohlo být uzákonění již zmíněného částečného vydědění, a to z důvodu lepší přijatelnosti pro

---

⁸¹ Samostatná kapitola o úvahách de lege ferenda bude potom věnována již čistě samotnému institutu závěti jako takové.

vyděděné. Jako nadějně bych rovněž viděla i zrušení povinného dílu zletilých nepominutelných dědiců, neboť je možné, že by taková úprava vedla v mnoha případech ke snaze potomků o lepší vztahy se zůstavitelem (byť nepříliš v souladu s morálkou motivované vidinou případného majetkového prospěchu za situace, kdy by tento nebyl v takovém případě bez dalšího garantován zákonem, jako je tomu doposud).

11) ÚVAHY DE LEGE FERENDA

V současné době je připravována⁸² rozsáhlá novela občanského práva, jejímž cílem je vytvořit nový občanskoprávní kodex. V jeho rámci by tak měl být do značné míry změněn i institut závěti. Obecně by se dalo říci, že navrhovaná úprava vychází z Obecného zákoníku občanského z roku 1811 (ABGB), uchyluje se ovšem i k některým ustanovením známým z římského práva (viz například falcidiánská kvarta u odkazů). Celkově se navrhuje velmi podstatné rozšíření úpravy dědického práva a potažmo i závěti.

Na první pohled je zřejmé rozšíření okruhu dědických titulů o dědickou smlouvu coby další druh pořízení mortis causa, který se vyvinul ze závěti. Další výrazná změna se předpokládá v návratu k odkazům a možnosti využít v rámci dědického práva tzv. náhradnictví⁸³.

V návrhu nové úpravy je možné se setkat s upřesněním zásadních pojmů dědického práva. Pozůstalost je tak definována jako celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Naproti tomu dědictví jako

---

⁸² Návrh občanskoprávního kodexu je zpracováván prof. JUDr. Karlem Eliášem a Doc. JUDr. Michaelou Zuklínovou, CSc.

⁸³ To se ostatně objevuje v praxi i nyní, nicméně návrh nového předpisu počítá s výslovnou úpravou tohoto institutu.

takové je pozůstalost ve vztahu k dědici (tedy tomu, komu náleží dědické právo). Z této definice je patrné, že pozůstalost v sobě zahrnuje jak dědictví, tak také odkazy a tedy teprve po zjištění poslední vůle zůstavitele je možné určit, zda se pozůstalost bude shodovat s dědictvím, či zda v jejím rámci budou kromě dědictví figurovat i odkazy. Návrh občanského zákoníku pak o několik ustanovení níže výslovně uvádí, že odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci nebo zřízení určitého práva, odkazovník však není dědicem.

Oproti stávající právní úpravě nový návrh obsahuje i definici závěti, kterou je odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz.

Závěť bude možno doplnit tzv. dovětkem, jímž zůstavitel může nařídít odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, doložení času nebo jim uložit příkaz. Dovětek přitom musí respektovat veškerá pravidla pro závěť jako takovou. Závěť však nemusí být nutně zřízena – rozdíl mezi těmito dvěma instituty spočívá v tom, že dovětkem nejsou samostatně povolávání dědicové.

Co se týče osoby zůstavitele, nová právní úprava přináší možnost, aby pořizovat mohla i osoba z části nesvéprávná⁸⁴, a to v následujících případech. V jakékoliv formě tak může, resp. bude moci platně pořídit i ten, kdo byl ve své svéprávnosti omezen tak, že není způsobilý pořizovat, pokud se uzdravil do té míry, že je schopen projevit vlastní vůli. Dle mého názoru však toto ustanovení přinese více problémů, než jich vyřeší. Prokazování takovéto skutečnosti bude nadmíru složité. Lze zajisté pochopit, že se tato úprava snaží vyvážit existující praxi, tedy případy, kdy je dokazována nezpůsobilost určité osoby pořídit závěti, aniž by byla zbavena (plně či částečně) způsobilosti k právním úkonům soudním

---

⁸⁴ Svěprávnost, pojem používaný v návrhu nového občanskoprávního kodexu pro způsobilost k právním úkonům.

rozhodnutím. Nicméně zde je třeba vzít v úvahu, že v posledně jmenovaném případě lze – i když s určitými obtížemi – vysledovat v chování zůstavitele v období pořízení závětí určité znaky, které nasvědčují absenci způsobilosti k takovému právnímu úkonu. Zejména u starších pořizovatelů je možné se setkat s postupujícími a zhoršujícími se zdravotními problémy duševního charakteru objevujícími se v období přibližně odpovídajícím době vyhotovení závěti či často mnohem dříve. V praxi tak bývají k dokázání nezpůsobilosti pořídit závětí využívány i výpovědi zdravotnického personálu, lékařů a ostatních lidí, se kterými se zůstavitel dostával v inkriminované době do kontaktu.

V opačné situaci, tedy pokud byl zůstavitel uznán soudním rozhodnutím za nezpůsobilého pořizovat, bych však dokazování uzdravení (často duševní poruchy) považovala za nadmíru obtížné, a to především s ohledem na to, že otázka svéprávnosti, resp. způsobilosti pořídit závětí se řeší až v době, kdy získání přesvědčivých důkazů je pohříchu značně omezeno.

Ohledně věku ponechává návrh občanskoprávního kodexu možnost i tomu, kdo dovršil 15 let věku a dosud nenabyl svéprávnosti, aby závětí pořídil i bez souhlasu svého zákonného zástupce, ovšem pouze formou veřejné listiny. V této souvislosti není bez zajímavosti, že návrh neomezuje tento způsob sepsání závěti pouze na notářský zápis, ale volí obecnější pojem „veřejná listina“. Následně i § 1396 navrhované zákonné úpravy týkající se projevu poslední vůle ve veřejné listině počítá s notářským zápisem jako s jednou, nikoliv jedinou možností. V odůvodnění návrhu samotného je tato změna obhajována snahou nebránit případnému dalšímu vývoji právní úpravy, který by mohl směřovat i k pověření jiných institucí sepisováním závětí ve formě veřejné listiny, tedy zejména soudů, jak tomu bylo i v minulosti.

Na tomto místě je však třeba si povšimnout, že návrh nedostatek svéprávnosti pro duševní poruchu klade de facto

naroveň nesvéprávnosti pro nízký věk. S tímto názorem se však neztotožňuji. Osoba mladší 18 let nemůže být jistě považována za osobu s plnou způsobilostí k právním úkonům (resp. slovy návrhu osobu svéprávnou), nicméně jí nelze upřít mnohdy již jasné názory a představy o svém životě. Tyto představy se samozřejmě mohou vyvíjet a měnit a v drtivé většině případů tomu tak i je, ovšem není možné říci, že by vývoj nezletilé osoby starší 15 let byl ovlivňován duševní poruchou, jako je tomu u osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům rozhodnutím soudu. Notář (nebo sepisovatel jiné veřejné listiny) tak u nezletilce funguje jako garant formální správnosti závěti, může dát k dispozici své právnické vzdělání a ušetřit tak nezletilce zbytečných chyb při sestavování závěti, ovšem vždy se předpokládá, že pomoc notáře bude mít odezvu v chápání nezletilce. Nejsem si však vůbec jistá, zda se u osoby, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena, dá očekávat totéž. Na tom nemění nic ani poněkud teoreticky laděné ustanovení navrhovaného občanskoprávního kodexu, které ukládá, aby se ten, kdo sepisuje veřejnou listinu o závěti, přesvědčil, zda se projev poslední vůle děje s rozvahou, vážně a bez donucení. Pozitivně je třeba v této souvislosti vnímat změnu původního znění návrhu občanského zákoníku, který počítal s tím, že o vážnosti projevu vůle se má případným šetřením přesvědčit sepisovatel veřejné listiny u závěti konkrétně u zůstavitele, který není plně svéprávný. Velmi těžko by bylo lze požadovat na notáři, aby u osoby s omezenou způsobilostí k právním úkonům (omezenou svéprávností) posuzoval, zda tato osoba jedná s rozvahou a vážně. Takové posouzení náleží výhradně lékaři v oboru psychiatrie a nelze ho přesunout a činit za něj odpovědným notáře. Ani při současném znění předmětného ustanovení pak není zaručeno, že se sepisovatel veřejné listiny o závěti vůbec může se stoprocentní jistotou ve všech případech zaručit, že by odhalil závěť psanou nevážně, bez rozvahy či z donucení.

Než souhlasit nelze s navrženými pravidly u omezení svéprávnosti pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů⁸⁵. Zde naprosto souhlasím s navrhovaným omezením pořídit závětí, a to na jednu polovinu pozůstalosti (samozřejmě s výjimkou situace, kdy by zbylou část měl coby zákonný dědic dědit jen stát – zde je povoleno i zůstaviteli s omezenou svéprávností pro nadužívání alkoholu atd. pořídit o celé pozůstalosti). V každém případě bych se však i zde klonila k obligatorní formě veřejné listiny. Vzhledem k výše uvedenému bych tak byla pro individuální zkoumání každého rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům, resp. svéprávnosti, zda se toto vztahuje či nikoliv na způsobilost pořizovat o majetku závětí. Nutnost vyhotovit závěť formou veřejné listiny u osob s omezenou způsobilostí k právním úkonům bych neměnila.

Pokud se jedná o formy závěti, návrh obsahuje jedno obecné ustanovení, podle něhož musí být z každé písemně pořízené závěti patrné, který den, měsíc a rok, byla pořízena, a připojuje k němu jasně vyslovenou sankci neplatnosti. V původním znění návrhu nového občanského zákoníku bylo toto ustanovení postaveno poněkud přísněji. Původně zde mělo být stanoveno, že v každé závěti, která byla pořízena písemně, musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána. Výsledné znění – požadující pouze zjištění přesného data pořízení – je dle mého názoru mírnější a bylo by možné z něj dovodit, že uvedení data, měsíce a roku pořízení závěti prostřednictvím např. doložky notáře ověřující podpis zůstavitele by mělo být dostačující. Z této doložky je totiž zcela nepochybné, kdy byla závěť pořízena. Z důvodové zprávy původního návrhu vyplynulo, že zde byla přijata cit. „stávající díkce § 476 odst. 2 dnešního obč.z., přestože tradiční úprava chápala náležitost datace podpisu (stejně jako uvedení místa

---

⁸⁵ Dle návrhu je omezení svéprávnosti cit. „pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, psychotropních látek, nebo podobných přípravků či jedů, anebo na hráčekké vášni.

podpisu) jen jako nepodstatnou náležitost posledního pořízení“⁸⁶. Z výsledného znění předloženého návrhu se však zdá, že se tento přece jen přiklonil k tradiční úpravě a ne že by dataci závěti považoval za zcela nepodstatnou náležitost závěti, nicméně vystačí s nepochybným zjištěním data pořízení.

Návrh dále dělí veškeré formy závěti na závěti pořízené soukromou listinou a závěti pořízené veřejnou listinou, přičemž u závětí pořízených soukromou listinou je de facto zachována stávající právní úprava. U závěti pořízené veřejnou listinou, jak už bylo řečeno výše, je ponechána možnost, aby postupem času mohly případně sepisovat závěti ve formě veřejné listiny i jiné subjekty než pouze notáři.

Návrat až ke kořenům našeho právního řádu, římskému právu, a potažmo i k ABGB je velmi patrný z nově navrhovaných ustanovení občanskoprávního kodexu pojednávajících o úlevách při pořizování závěti, které se uplatní při patrném a bezprostředním ohrožení života osoby nebo v případě, že se tato nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události. U závěti ve formě veřejné listiny úleva spočívá v tom, že poslední vůli zůstavitele, u něhož panuje důvodná obava, že by mohl zemřít ještě před pořízením závěti ve formě veřejné listiny, může zaznamenat starosta obce (nebo jeho zástupce), v níž se zůstavitel nalézá, a to za přítomnosti dvou svědků. U soukromé závěti je úleva ještě větší, neboť tuto formu závěti lze pořídit i ústně před třemi současně přítomnými svědky. Návrh zákona počítá s tím, že o zůstavitelově poslední vůli by svědci měli pořídit záznam. Avšak pokud svědci tento nepořídí, bude důvodem dědické posloupnosti soudní protokol o výsledku svědků.

Velmi zjednodušeně bude možné pořídit závěť i na palubě námořního plavidla nebo na palubě letadla, a to před velitelem nebo jeho zástupcem. Návrh stanoví jako podmínku vážný důvod

---

⁸⁶ Z odůvodnění k § 1279 původního návrhu občanského zákoníku před zapracováním připomínek (rok 2006)

zůstavitele, avšak hned v druhém odstavci téhož paragrafu uvádí, že platnost takové závěti nelze popřít tím, že zůstavitel zmíněný vážný důvod neměl. V této souvislosti je zajímavá poznámka v odůvodnění návrhu, kde se uvádí, cit.: „Pořizovatel musí mít pro takové pořízení vážný důvod; nemá-li ho, pak má kapitán (první důstojník) vyhotovení závěti odmítnout, ale neučiní-li tak, nelze pro takové pochybení popřít platnost závěti.“⁸⁷ Jako dosti problematické bych zde viděla posouzení, zda se v daném případě jedná či nejedná o vážný důvod.

Pojem „vážný důvod“ je obecně v celém právním řádu chápán jako poměrně vágní, umožňující různé výklady. I z praxe je patrné, že na vysvětlení podobných pojmů se neshodnou ani odborníci a výklad je často až věcí judikatury. Těžko lze tudíž předpokládat, že by kapitán letadla či lodi byl s to posoudit vážnost důvodů zůstavitele pro pořízení závěti (a jejich pravdivost). Dle mého názoru tak bude až na výjimky vyhotovení závěti tímto způsobem vesměs umožňováno, což může vést ke snaze o jeho zneužívání. Určitým řešením by potom mohlo být upřesnění typu vážných důvodů nebo alespoň jejich příkladný výčet.

V každém případě se zřejmě lety českých leteckých přepravců stanou o mnoho zajímavějšími.

Sepsání závěti na palubě letadla nebo lodi musí být zapsáno do lodního, resp. palubního deníku a po příplutí (přistání) musí být závěť předána nejbližšímu zastupitelskému úřadu.

Za další nanejvýš mimořádnou okolnost, za níž bude možné poříditi závěť s úlevou, považuje návrh občanského zákoníku ozbrojený konflikt a vojenské operace, kdy poslední vůli vojáka nebo jiné osoby náležející k armádě může zaznamenat velitel vojenské jednotky České republiky, má-li hodnost důstojníka nebo vyšší za přítomnosti dvou svědků.

---

⁸⁷ Odůvodnění návrhu nového občanskoprávního kodexu k § 1289 až 1294

Pro svědky veškerých výše uvedených závětí s úlevami platí, že jimi mohou být i osoby, které dosáhly čtrnácti let a osoby, které byly ve svéprávnosti jen omezeny.

S ohledem na to, že závěti s úlevami jsou pořizovány za mimořádných okolností, návrh zákona časově omezuje jejich platnost, a to následujícím způsobem. Je-li zůstavitel na živu, pozbývá platnosti soukromá závěť uplynutím dvou týdnů, závěť ve formě veřejné listiny a závěť učiněná na palubě lodi, letadla a v rámci ozbrojeného konfliktu uplynutím tří měsíců ode dne pořízení. Podmínkou však je, aby zůstavitel měl možnost pořídit závěť ve formě veřejné listiny, jinak uvedené doby nepočnou běžet ani neběží.

V této souvislosti není od věci poznámka JUDr. Martina Šešiny⁸⁸, který se domnívá, že úprava úlev při pořizování závěti by měla být jednodušší právě proto, že jde o závěť při mimořádných okolnostech, a přikláněl by se tudíž k formě ústní závěti za přítomnosti dvou svědků s doporučením zaznamenat obsah závěti.

Oproti současnému stavu je velkou změnou i navrhovaná úprava tzv. vedlejších doložek v závěti. Zůstavitel tak bude moci k závěti připojit podmínku, doložení času nebo příkaz. Vzhledem k tomu, že za stávající právní úpravy je možnost pořídit pro případ své smrti dosti okleštěná, lze tuto změnu vítat. U všech těchto institutů je zajištěno, že vedlejší doložka zjevně odporující veřejnému pořádku nebo vedlejší doložka nesrozumitelná, případně taková, která ze zůstavitelovy svévole směřuje jen k obtěžování dědice, nebude brána v potaz. Výslovně je potom zmíněna podmínka, aby dědic nebo odkazovník uzavřel či neuzavíral manželství (registrované partnerství), aby v něm setrval nebo ho zrušil.⁸⁹ K této části návrhu opět zaujal svůj postoj JUDr. Šešina,

---

⁸⁸ Šešina, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, časopis Ad Notam, 2004 č. 2, s. 46

⁸⁹ Původní návrh navíc počítal i s tím, že přihlížet se nebude k příkazu, který brání zcizit nebo zatížit určitou věc z pozůstalosti. V současné době navrhované úpravě však toto ustanovení chybí.

když ve svém článku⁹⁰ polemizuje nad zásadou co nejvíce respektovat vůli zůstavitele a uvádí příklady, v nichž striktní dodržování vůle zůstavitele může být více než problematické. Zmiňuje například odložení vyplacení částky peněz coby odkazu až na dobu určenou zůstavitelem v situaci, kdy odkazovník peníze nutně potřeboval. JUDr. Šešina si klade otázku, cit. „K čemu je takový odkaz, když jej odkazovník nemůže nabýt tehdy, když peníze potřebuje.“ Dle mého názoru má i toto stanovisko svá úskalí. Předně je třeba si uvědomit, že předmět odkazu byl původně majetkem zůstavitele a pokud bychom přistoupili na čistě účelový pohled na věc, ztratil by celý koncept testamentární posloupnosti smysl, neboť tento je založen právě na respektu k představě zůstavitele, jak má být s jeho majetkem naloženo po jeho smrti. Dokážeme-li takto všeobecně odsoudit přání a představy zůstavitele, vystačíme pouze se zákonnou posloupností.

Další skupinou zmíněných vedlejších doložek je možnost závěti ustavit jejího vykonavatele a určit, jaké má povinnosti a zda i jak bude odměňován, přičemž vykonavatel závěti obecně cit. „dbá o řádné splnění poslední vůle zůstavitele s péčí řádného hospodáře.“ Původní návrh obsahoval definici poněkud širší, když uváděl, že vykonavatel závěti působí na odstranění neshod mezi dědici a rovněž dohlédne, zda s tělem zůstavitele bylo naloženo podle zůstavitelova přání a zůstavitel jej může pověřit i zařízením svého pohřbu a opatřením pohřebiště. V každém případě budou vykonavateli závěti náležet všechna práva potřebná ke splnění jeho úkolů, včetně práva před soudem hájit platnost závěti, namítat nezpůsobilost dědice nebo odkazovníka a cit. „vůbec dbát o splnění zůstavitelových pokynů.“ Z obvyklých povinností vykonavatele závěti, jak byly právě uvedeny, lze usuzovat na to, že mnoho lidí institut vykonavatele závěti jediné uvítá.

---

⁹⁰ Šešina, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, časopis Ad Notam, 2004 č. 2, s. 47

V případě současného ustanovení vykonavatele závěti a správce pozůstalosti návrh zákona výslovně upravuje i vzájemný vztah obou těchto osob, a to tak, že správce pozůstalosti se řídí pokyny vykonavatele závěti.

V následující části návrhu občanskoprávního kodexu je věnována pozornost zrušení závěti, jejímu odvolání a pořízení závěti nové. Oproti toho času platné a účinné právní úpravě, která na tutéž problematiku pamatuje pouze jedním paragrafem o dvou odstavcích, se jedná o značný posun.

Z návrhu vyplývá, že závěť lze zrušit (podobně jako dnes) v zásadě dvěma způsoby, a to pořízením závěti nové nebo odvoláním závěti původní. Pokud je pořízena nová závěť, dojde dle návrhu zákona ke zrušení starší závěti, a to v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát.

Pokud má zůstavitel zájem svoji závěť výslovně odvolat, vyžaduje pro tento úkon návrh zákona projev vůle učiněný ve formě předepsané pro pořízení závěti. Pokud se má odvolání stát mlčky, je nezbytné listinu, na níž byla závěť napsána zničit, přičemž nestačí jen bez dalšího zničit pouze jeden z několika jejích stejnopisů.

Zajímavé je v této souvislosti vydávání závětí. Zde se rozlišuje, zda jde o vydání závěti pořízené ve formě veřejné listiny. Dojde-li k vydání závěti pořízené ve formě veřejné listiny, považuje se taková závěť za odvolanou. Tuto skutečnost je třeba poznamenat jak na vydávané listině, tak ve spisu toho, kdo závěť vydal. Pokud se však vydává závěť „pouze“ uložená do úřední úschovy, její vydání nemá stejné účinky, tj. taková závěť se okamžikem jejího vydání nepovažuje za odvolanou.

Pokud by se zůstavitel rozhodl zrušit závěť novější, ale závěť starší uchoval, má se za to, že dřívější závěť nepozbyla platnosti a je na ni tedy v takovémto případě pohlíženo, jako by nebyla zrušena.

Konečně je třeba poukázat na ustanovení, podle něhož by bylo neplatné takové prohlášení zůstavitele, podle něhož by měla být neplatná všechna jeho příští pořízení pro případ smrti, nebo taková, která nebudou pořízena v určité formě.

Dalším institutem, o kterém pojednává návrh nového občanskoprávního kodexu v souvislosti s děděním ze závěti, je již zmíněný odkaz. Odkazem de facto dochází k oddělení určité věci od zbývající pozůstalosti a k jejímu připadnutí určité osobě, jíž může být dědic, anebo osoba od dědiců zcela odlišná. Rozdíl mezi dědictvím a odkazem spočívá tedy v tom, že právo na odkaz je právem odkazovníka vůči dědici nebo jinému odkazovníku, odkazovník se však nestává dědicem a není tedy na rozdíl od dědice ani odpovědný za dluhy zůstavitele.

Přitom platí, že každému z dědiců musí zůstát z hodnoty dědictví alespoň čtvrtina odkazy nezatížená. Do tohoto ustanovení se promítla ona Falcidiánská kvarta, kterou znalo již římské právo. Pokud by však hodnota všech odkazů tuto hranici překročila, neznamená to, že odkazy jdoucí nad čtvrtinu čisté hodnoty dědictví jsou neplatné. Dědic má ale právo na poměrné zkrácení odkazů tak, aby mu ona čtvrtina čisté hodnoty dědictví zbyla. Je to však pouze nárok dědice, který ho může a nemusí uplatnit.

Odkaz může zřídit jen osoba, která je způsobilá pořizovat závěti. U osoby, která není takto způsobilá, se počítá pouze s odkazy předmětů malé hodnoty. Při odkazu je rovněž možné využít institutu náhradnictví nebo svěřenského nástupnictví.

Odkázat lze věci určené jak druhově, tak individuálně a samozřejmě také pohledávky.

Koncepci odkazů, tak jak s ní počítá návrh občanskoprávního kodexu, však značně kritizuje JUDr. Šešina⁹¹, a to proto, že dle jeho názoru přinese vydávání odkazů (tedy uzavírání smluv o vydání odkazu mezi dědici a odkazovníkem) hmotněprávní,

---

⁹¹ Šešina, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku, časopis Ad Notam, 2004 č. 2, s. 46

procesní i finanční komplikace a tudíž by se přikláněl cit.: „k pojetí odkazu v té podobě, ve které zůstavitel přikáže dědicům vyplatit menší peněžní částky odkazovníkům, popř. vydat jim určité věci nižší hodnoty a drobnější povahy, zde už bez odpovědnosti za závazky zůstavitele.“

Nyní už k druhému typu pořízení mortis causa, k němuž se návrh občanskoprávního kodexu znovu vrací a jímž je dědická smlouva. Dědická smlouva byla součástí našeho právního řádu až do roku 1950. Jedná se o dvoustranný právní úkon, kterým jedna smluvní strana ustavuje druhou smluvní stranu, nebo třetí osobu dědicem či odkazovníkem a druhá smluvní strana toto ustavení přijímá. Dědickou smlouvu je možné dle návrhu kodexu použít i pro vzájemné ustavení dědicem (odkazovníkem) mezi manželi. Právě díky faktu, že na rozdíl od závěti se u dědické smlouvy jedná o dvoustranný právní úkon, dědická smlouva musí do značné míry respektovat i ustanovení o smlouvách jako takových (dobře je to patrné například v případě podmínek, pro něž není rozhodující úprava podmínek v závěti, nýbrž úprava podmínek ve smlouvách).

Dědickou smlouvu může uzavřít pouze svéprávný zůstavitel, a to ve formě veřejné listiny a s výhradou jedné čtvrtiny pozůstalosti, která musí zůstat „volná“. Pokud by bylo vůlí zůstavitele i tuto čtvrtinu přenechat smluvnímu dědici, bylo by lze tak učinit závětí.

Přestože se dědickou smlouvou povolává potenciální dědic, nebrání uzavření této smlouvy zůstaviteli ve volném nakládání s jeho majetkem až do okamžiku smrti. Pouze pokud by jeho následné pořízení pro případ smrti či darovací smlouva byly uzavřeny v rozporu s dědickou smlouvou, mohl by se dědic dovolávat neúčinnosti takového právního úkonu.

Povinnosti z dědické smlouvy může zůstavitel zrušit pořízením závěti, u něhož je ovšem nezbytně nutný souhlas smluvního dědice učiněný ve formě veřejné listiny.

Pokud by dědická smlouva nesplňovala některé z podmínek daných zákonem, nemusí tento fakt nutně znamenat její neplatnost. Při splnění podmínek pro závěť může u neplatné dědické smlouvy dojít ke konverzi na závěť.

V souvislosti s dědickou smlouvou nelze pominout ani její speciální úpravu pro případ jejího uzavření mezi manželi. Mezi manželi je možné podle návrhu takovou smlouvu uzavřít jak ve směru pouze k jednomu z nich, tak i vzájemně a smlouvu lze uzavřít ještě před vznikem manželství, ovšem s tím, že tato nabývá účinnosti až okamžikem uzavření manželství.

Případným rozvodem se dědická smlouva neruší, pokud sama nestanoví něco jiného. V každém případě je ale možné se domáhat jejího zrušení soudem, jenž přitom dle navrhované úpravy návrhu nevyhoví, směřuje-li návrh proti tomu, kdo nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil.

V rámci institutu tzv. neopomenutelných dědiců zachovává návrh nové právní úpravy okruh osob považovaných za tento druh dědiců, poněkud však umenšuje jejich povinný díl, a to na tři čtvrtiny zákonného dědického podílu u nezletilých neopomenutelných dědiců a na jednu čtvrtinu zákonného podílu u zletilých dědiců. Na rozdíl od současného stavu nezakládá absence zmínky o neopomenutelném dědici v závěti relativní neplatnost příslušné části závěti; dle návrhu má neopomenutelný dědic nárok na vyplacení svého povinného dílu vůči závětním dědicům.

Úpravou problematiky neopomenutelných dědiců jednoznačně dochází k posílení pořizovací volnosti zůstavitele a rovněž k vyřešení případů, kdy současná právní úprava de facto neumožňuje zůstaviteli, který má pouze nezletilého potomka, cokoliv z pozůstalosti zůstavit či odkázat jiné osobě.

Poslední oblastí, které bych se ráda v rámci úvah de lege ferenda věnovala, je navrhovaná úprava problematiky vydědění.

Dle návrhu by tedy bylo možné vydědit dědice, který je nezpůsobilý dědit dle jiných ustanovení návrhu, tj. v případech, kdy se dopustil proti zůstaviteli, jeho předku, potomku, anebo manželu činu povahy úmyslného trestného činu a zůstavitel mu jej neprominul. Dále je cit.: „z dědického práva vyloučen, kdo se dopustil zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl, nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin prominul“.⁹² Kromě těchto důvodů připadají v úvahu i důvody, které se do značné míry shodují s důvody vydědění tak, jak je zná současná právní úprava. Zůstavitel tedy i nadále bude moci vydědit dědice – nebo ho v jeho právu zkrátit – pokud mu tento neposkytl potřebnou pomoc v nouzi; o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevoval měl; byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze; nebo vede trvale nezřízený život. Zůstavitel má dle navrhované úpravy i možnost vydědit dědice, cit.: „který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že tu je obava, že pro potomky se nezachová povinný díl“. Toto vydědění lze ale provést jen tak, že zůstavitel tento povinný díl zůstaví dětem tohoto neopomenutelného dědice, popřípadě, není-li jich, jejich potomkům.

Ponechám nyní stranou důvody vydědění, které navrhovaná právní úprava předpokládá oproti úpravě stávající jako novinky, a soustředím se na mírně pozměněné důvody vydědění shodující se v podstatě se současným zněním občanského zákoníku. Důvod vydědění – neposkytnutí potřebné pomoci v nouzi – se téměř neliší od současného znění, které je zdrojem nejasností v případě téměř každého slova. Pojmy „nemoc“, „stáří“ a „jiné závažné případy“ byly nahrazeny výrazem „nouze“, který je pojmem daleko

---

⁹² § 1340 nově navrhovaného občanskoprávního kodexu

vágnějším a nejednoznačnějším a vzhledem k tomu, že nouzi lze chápat mnoha způsoby, a to veskrze pouze subjektivními, způsobí tento pojem v praxi jistě nemalé výkladové problémy.

Změny v úpravě třetího důvodu, tj. odsouzení pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze dědice jsou zajisté vedeny snahou nepaušalizovat odsouzení pro trestné činy jako takové, když nemalá část takových trestných činů nemusí vůbec souviset s rodinnými vazbami zůstavitele a dědice. Výsledek se mi ale přesto zdá poněkud rozpačitý. Ve znění současné právní úpravy je právě tento důvod vydědění jediným, který nevzbuzuje větší výkladové problémy, a to díky svým jasně postaveným kritériím nezávislým na různých přístupech k výkladu. Pokud by však došlo k navrhovaným změnám, opět se rozvinou rozsáhlé debaty o tom, co to vlastně jsou okolnosti spáchání trestného činu svědčící o zvrhlé povaze dědice, co je a není možné považovat za zvrhlost povahy, atd. V tomto případě bych zřejmě nebyla velkým zastáncem změny důvodu vydědění a přikláněla bych se k jednoznačnějšímu vymezení, byť by to znamenalo obsáhlejší vymezení konkrétních trestných činů, které by odůvodňovaly i takový důsledek v občanskoprávní rovině, jímž jistě vydědění je.

Oproti původnímu návrhu lze pozitivně vnímat vyřešení otázky uvedení důvodu vydědění. Původně se totiž počítalo s tím, že důvod vydědění nebude třeba uvádět, přičemž důvodová zpráva tento záměr odůvodňovala tím, že již samotné vydědění je dosti závažným úkonem a není tedy třeba nepříjemné následky zvyšovat ještě konkrétním uvedením okolností vedoucích k vydědění. Po provedení změn tedy bude mít v případě neuvedení důvodu vydědění neopomenutelný dědic právo na povinný díl, ledaže by se proti němu prokázal zákonný důvod vydědění.

Závěrem je nutné podotknout, že jako velmi zajímavá myšlenka se v rámci návrhu nového občanskoprávního kodexu zdá možnost tzv. negativní závěti, umožňující stanovit, že některý

z dědiců (nejedná-li se o dědice neopomenutelného), jemuž svědčí zákonná posloupnost, pozůstalost nenabude.

Bez zajímavosti rovněž nezůstává ani návrat k dalším tradičním institutům dědického práva, k obecnému náhradnictví a svěřenskému nástupnictví. Principem prvně jmenovaného je určení náhradního dědice pro případ, že se původní dědic nápadu dědictví nedožije nebo jej nenabude. Svěřenské nástupnictví je proti tomu institutem umožňujícím přikázat dědici převedení dědictví na ustanoveného následného dědice neboli svěřenského nástupce. Dědic je tak po dobu svého života pouze dočasným vlastníkem.

Oba zmíněné instituty v každém případě obohacují možnosti zůstavitelů a umožní vyřešit mnohé dnes neřešitelné situace.

12) ZÁVĚŤ VE SVĚTLE MEZINÁRODNÍHO A EVROPSKÉHO PRÁVA A NÁSTIN PRÁVNÍ ÚPRAVY ZÁVĚTI VYBRANÝCH STÁTŮ

Ač se závěť na první pohled může zdát jako právní institut čistě vnitrostátní, nemusí tomu tak být vždy. Případů, kdy se majetek zůstavitele nenachází pouze na území jednoho státu, stále přibývá – rovněž tak s vyšší mobilitou osob (ať už v rámci Evropské unie či mimo ni) nastávají situace, kdy tyto osoby dlouhodobě pobývají v jiném než domovském státě.

Objeví-li se tedy v dědickém řízení i mezinárodní prvek, je nutné použít tzv. hraniční určovatele k určení rozhodného práva, kterým se bude dědické řízení řídit. V České republice tuto úpravu obsahuje zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, přičemž se vychází z tzv. jednotného dědického

statutu. To znamená, že na dědické řízení se aplikuje jeden právní řád.⁹³

Pokud se jedná o závěť, rozhodující jsou (pokud neexistuje pro daný případ mezinárodní smlouva upravující posuzování platnosti závěti) v této souvislosti ustanovení § 18 zmíněného zákona č. 97/1963 Sb. První odstavec tohoto paragrafu stanoví, že způsobilost zřídit nebo zrušit závěť, jakož i účinky vad vůle a jejího projevu se řídí právem státu, jehož příslušníkem byl zůstavitel v době projevu vůle. Totéž právo je rozhodné i pro určení, které další druhy pořízení pro případ smrti jsou přípustné. Druhý odstavec téhož paragrafu potom určuje, že forma závěti (i forma jejího zrušení) se řídí právem státu, jehož příslušníkem byl zůstavitel v době, kdy závěť učinil; stačí však, vyhoví-li právu státu, na jehož území byla závěť učiněna.

Kolizní úpravu se štěpeným dědickým statutem lze potom nalézt v několika mezinárodních dvoustranných smlouvách o právní pomoci (uzavřených naším státem např. s Albánií, Bulharskem, Jugoslávií, Maďarskem, Polskem, Rumunskem, Ukrajinou a Vietnamem, ale i s bývalým Sovětským svazem a Uzbekistánem).⁹⁴

V posledních několika letech se v rámci generálního ředitelství Spravedlnost, svoboda a bezpečnost připravovalo Nařízení Rady (ES), které by se mělo stát komunitárním nástrojem sjednocujícím problematiku úpravy dědictví. V průběhu příprav znění nařízení se několikrát sešla skupina odborníků na toto téma (za Českou republiku se jako člen skupiny účastnila JUDr. Lenka Leszay, Ph.D., LL.M., notářka v Praze)⁹⁵. V současné době je již připraven a projednáván návrh Nařízení Evropského parlamentu a Rady o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu

---

⁹³ Druhou možností je použít tzv. štěpený dědický statut a na dědění různých věcí (tj. movitých a nemovitých) aplikovat různé hraniční určovatele, potažmo právní řády.

⁹⁴ Leszay, L.; Svoboda, J. Návrh nařízení Rady (ES) o rozhodném právu, o pravomoci, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech dědictví a závěti, Ad Notam 2008, č. 2, s. 56

⁹⁵ skupina odborníků „PRM III/IV“ vytvořená Komisí dne 1.3.2006

rozhodnutí a úředních listin ve věcech dědictví a vytvoření evropského dědického osvědčení.

Návrh tohoto nařízení vychází z čl. 65 Smlouvy o založení Evropského společenství, který uvádí opatření, jejichž cílem je „zlepšení a zjednodušení uznání a výkonu soudních a mimosoudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech“ a „podpora slučitelnosti kolizních norem platných v členských státech a předpisů pro řešení kompetenčních sporů“. Podle důvodové zprávy k návrhu nařízení byla tato problematika v oblasti dědictví prioritou jak Vídeňského akčního plánu, tak i Haagského programu.

Nařízení je tedy koncipováno pro použití výhradně na dědictví, které téměř všechny členské státy považují za odvětví práva odlišné od práva rodinného. Z působnosti nařízení jsou tedy hned v jeho článku I vyloučeny mj. rodinný stav, způsobilost k právním úkonům, vyživovací povinnost, ale také trusty a povaha věcných práv vztahujících se k majetku a další. Souhrnně lze tedy v souladu s důvodovou zprávou konstatovat, že „vyloučení práv a majetku vytvořeného či převedeného jiným způsobem než dědictvím z důvodu úmrtí zahrnuje nejenom všechny formy „společného vlastnictví“ (joint tenancy) známé ze zvykového práva (common law), ale rovněž všechny formy darů dle občanského práva.

Vzhledem k tomu, že dědictví vyřizují mimosoudní orgány, návrh nařízení pracuje se širším pojmem soudu a zahrnuje tak i další orgány, vykonávající soudní pravomoc (například tedy zejména notáře).

Rovněž u příslušnosti se návrh nařízení přiklonil k nejčastějšímu konceptu, jímž je příslušnost členského státu, kde měl zůstavitel poslední obvyklé bydliště. Cílem je vyhnout se situacím, kdy se na různé typy věcí (typicky tedy movité a nemovité) použije jiná právní úprava.

Poslední zmínkou k připravovanému nařízení budiž tzv. Evropské dědické osvědčení coby důkaz způsobilosti dědice, závětního dědice a pravomocí vykonavatelů závěti nebo třetích správců. Evropské dědické osvědčení však není myšleno jako povinný institut, který by nahrazoval vnitřní postupy.

Francie

Francouzská právní úprava, tedy dobře známý Code Civil, je v této oblasti poměrně benevolentní a nabízí pořizovateli závěti při respektování určitých pravidel poměrně velkou svobodu. Pro představu je v závěti možno ustanovit i opatrovníka dětí zůstavitele při jeho náhlém úmrtí či stanovit propozice vlastního pohřbu. Rovněž výběr možných forem závěti je poněkud širší. Jako právně nejjistější forma závěti bývá uváděna tzv. úřední závěť pořizovaná vždy výhradně za přítomnosti dvou notářů, případně jednoho notáře a dvou svědků. Tato závěť nemusí být zůstavitelem podepsána, a to v případě, že zůstavitel nemůže takový úkon učinit a za podmínky, že zmíněná skutečnost bude v závěti poznamenána.

Bez zajímavosti určitě není ani tzv. mystická závěť, ačkoliv ta je užívána jen zřídka. Výhodou této formy závěti je tajnost jejího obsahu. Závěť pořizenou v této formě totiž zůstavitel předává notáři do úschovy v uzavřené obálce, a to opět za přítomnosti dvou svědků. Skutečnost, že obsah závěti zná pouze zůstavitel, je zároveň její největší nevýhodou, neboť není možné upozornit na možná problematická, resp. neplatná ustanovení takové závěti.

Přirozeně nejužívanější – jako asi ve všech právních úpravách – je vlastnoruční závěť zůstavitele, která musí být vlastní rukou zůstavitele celá napsána, stejným způsobem i podepsána a datována.

Zvláštní forma závěti je určena pro vojáky a námořníky. Takovou závěť je možné učinit před nadřízeným nebo lékařem

(francouzský občanský zákoník počítá i s možností pořídit závěť ve vojenském nemocničním zařízení), a to ve dvou originálech, z nichž jeden se zasílá ministru obrany k uschování u notáře.

Další úprava je potom věnována problematice závěti pořízené během námořní plavby.

V souvislosti s francouzskou právní úpravou je nutné zmínit i závěť mezinárodní určenou cizincům žijícím na území Francie, Francouzům žijícím v zahraničí, případně osobám, které vlastní majetek v zahraničí. I obsah této závěti může zůstat utajen a bez zajímavosti není ani fakt, že tuto závěť lze pořídit v jakémkoliv jazyce.

V rámci Code civil však není dovoleno pořídit společnou závěť, ať už ve prospěch třetí osoby nebo závěť vzájemnou.

Kromě forem závěti obsahuje francouzský občanský zákoník i ustanovení o tom, že nezletilý starší 16 let může (vyjma mimořádných situací jako je válečný stav) závěti pořídit pouze o polovině svého majetku a není možné, aby ustanovil dědicem svého poručníka.

Konečně se zde setkáváme i s podmínkami pro svědky závěti. Svědkem závěti může být osoba, která rozumí francouzskému jazyku, je zletilá, má způsobilost k právním úkonům, umít psát. Kromě těchto podmínek Code civil výslovně stanoví, že na pohlaví svědků nezáleží, avšak není přípustné, aby u jedné závěti figurovali jako svědci manžel a manželka.

Německo

Právní úpravu závěti obsahuje v Německu občanský zákoník z roku 1896 – BGB (Bürgerliches Gesetzbuch). Dle tohoto zákona lze pořídit závěť vlastnoručně nebo formou notářského zápisu (tzv. veřejná závěť)⁹⁶, případně využít zvláštní formu závěti. Stejným způsobem mohou manželé zřídit společnou závěť, která může

---

⁹⁶ Rombach, Claudie, Dědění v německém právu, Ad Notam 2000 č. 5, s. 102 a násl.

obsahovat jednostranná (kdykoliv odvolatelná) i vzájemná pořízení (odvolatelná pouze v době, kdy druhý manžel žije). V rámci společné závěti se hovoří i o tzv. Berlínské závěti. O tu se jedná v případě, kdy se manželé ve společné závěti ustanoví vzájemně dědici a zároveň stanoví, že po smrti toho, kdo zemře později, má připadnout oboustranná pozůstalost třetí osobě.

Další formou posledního pořízení je dědická smlouva. Tuto mohou uzavřít jakékoliv osoby, ovšem pouze formou notářského zápisu. Dědická smlouva může obsahovat i jednostranná pořízení, podmínkou je však alespoň jedno pořízení smluvní. Tím mohou být odkazy nebo příkazy zůstavitele či určení dědiců. Tato pořízení jsou potom závazná a neodvolatelná, resp. odvolatelná pouze se souhlasem druhé smluvní strany.

BGB zná rovněž koncept neopomenutelných dědiců, kterými jsou potomci zůstavitele a dále jeho manžel a rodiče. Podmínkou zde však je, aby neopomenutelný dědic byl zároveň dědicem i dle zákonné posloupnosti.⁹⁷ Povinný díl neopomenutelných dědiců činí přitom polovinu jejich zákonného podílu.

Pro případy zahrnující zadlužení, snížení podílů neopomenutelných dědiců, vyloučení rozvedeného manžela z dědictví po dítěti či snahu o zachování majetku v rodině lze podle německého občanského zákoníku využít svěřenské náhradnictví. Majetek, jenž podle vůle zůstavitele připadne prvnímu dědici poté (většinou po jeho smrti) zdědí další dědic. Takto lze majetek vázat až na dobu třiceti let. Vlastní majetek prvních dědiců zůstává od pozůstalosti zůstavitele oddělen a majetek, který tvoří předmět svěřenského náhradnictví, nesmí první dědic darovat a většinou nesmí ani nakládat s nemovitostmi. Z tohoto důvodu bývá v evidenci nemovitostí zaznamenána tzv. poznámka poddědictví.

---

⁹⁷ Rodiče by tak například měli nárok na povinný díl jen tehdy, kdy zůstavitel nezanechal potomky. - Rombach, Claudie, Dědění v německém právu, Ad Notam 2000, č. 2, s. 104

Konečně je třeba dodat, že německá právní úprava zůstaviteli umožňuje rovněž použít odkaz, příkaz k rozdělení pozůstalosti či naopak vyloučení takového dělení, případně je možno jmenovat vykonavatele závěti, který dlouhodobě (až na dobu třiceti let) realizuje představy zůstavitele.

Polsko

Polská právní úprava v zásadě dělí závěti na řádné a mimořádné, přičemž v rámci řádných rozeznává závěť vlastnoruční a pořízenou formou notářského zápisu a v rámci mimořádných je možné hovořit o závěti ústní, cestovní a vojenské.

Vlastnoruční závěť musí zůstavitel sepsat sám, musí ji podepsat a datovat. Aby se předešlo sporům, zda se skutečně jedná o pořízení pro případ smrti, musí být závěť takto i nazvána a zůstavitelův podpis musí obsahovat čitelné uvedení jména i příjmení, nevyplyvají-li tyto údaje již dostatečně z obsahu závěti. Závěť pořízená formou notářského zápisu je přechovávána v notářské kanceláři po dobu 10 let. Poté (či při likvidaci kanceláře) je závěť uložena u krajského soudu.

Odvolání závěti může být provedeno jednak pořízením závěti nové, jednak zničením vlastnoručně psané závěti a jednak provedení takových změn závěti, z nichž vyplývá vůle zůstavitele závěť odvolat.

Polská závěť – podobně jako současná závěť česká – musí být prosta určení času nebo podmínek. Na druhou stranu ovšem počítá s možnostmi využít vzájemnou závěť a také ustanovit náhradního dědice. Neznámým institutem nejsou ani odkazy, v rámci nichž zůstavitel může dědice zavázat k převodu vlastnictví určité věci, vyplacení určité částky na charitativní účely nebo zřízení věcného břemene. Na rozdíl od povolání dědice může být odkaz podmíněn nebo v souvislosti s ním může být určen čas.

Zajímavá je úprava povinných dílů neopomenutelných dědiců. Těmi jsou přitom nejen potomci zůstavitele, ale i manžel (nebo

manželka) a také rodiče zůstavitele. Velikost povinného dílu činí v podstatě jednu polovinu zákonného dědického podílu, přičemž u nezletilých potomků nebo osob, které nemohou pracovat, povinný díl vzrůstá na dvě třetiny zákonného podílu.

Právě uvedené osoby však lze jejich nároku na povinný díl z dědictví zůstavitele zbavit, a to prostřednictvím vydědění, které může zůstavitel využít v následujících třech případech. Jde především o úmyslný zavrženíhodný čin proti životu, zdraví nebo svobodě zůstavitele nebo jeho blízkých osob, dále neudržování řádných rodinných vztahů se zůstavitelem a konečně také trvalé chování v rozporu se zásadami společenského soužití.

Rakousko

V tomto případě je předně nutno zmínit, že právní úpravu závěti v této zemi upravuje již mnohokrát zmiňovaný ABGB (tedy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, či Všeobecný zákoník občanský) z roku 1811 - stejná norma, jaká tuto problematiku ošetřovala do roku 1950 i na našem území.

V Rakousku se tedy rozlišují soukromé a veřejné formy závěti. Formy soukromé se přitom dělí na řádné a mimořádné, neboli v nouzi. Mezi soukromé řádné závěti lze zařadit závěť vlastnoruční, která musí být vlastnoručně napsána a podepsána. Na rozdíl od české právní úpravy není připojení dne, roku a místa sepsání takové závěti nezbytné, ale doporučuje se, aby nedocházelo ke sporům.⁹⁸ I v Rakousku je možné pořídit allografní závěť s tím, že zůstavitel takovou závěť musí podepsat před třemi svědky a prohlásit, že dokument obsahuje jeho poslední vůli. Pro zůstavitele, který nemůže psát, platí, že tento může závěť pořídit i ústně, musí však v tomto případě připojit místo vlastnoručního podpisu znamení ruky, a to za přítomnosti tří svědků. Jeden ze

---

⁹⁸ Valeška, J. Problematika pomoci jiné osoby při psaní závěti – Právní úprava v Rakousku, Německu, USA a ČR, Bulletin advokacie, 1997, č. 4, s. 27 – citace z rakouské právní úpravy

svědků má přitom dále povinnost napsat jméno zůstavitele, aby bylo i do budoucna zřejmé, kdo je zůstavitelem.

U závětí veřejných je nezbytná účast soudu nebo notáře a jejich účelem je, podobně jako i v ostatních právních úpravách, záruka jistého „právního servisu“ a vyloučení některých pochybností při pozdějším případném sporu o platnost závěti.

Spojené království Velké Británie a Severního Irska

Přestože tento státní útvar se povahou a konceptem celého právního systému diametrálně odlišuje od systému kontinentálního, s nímž se setkáváme i v České republice, zvolila jsem ho mezi přehled zahraničních úprav závěti pro srovnání, které právě díky své specifičnosti nepostrádá na zajímavosti.

V podstatě každá ze zemí, které tvoří tento státní celek, má své vlastní dědické právo.⁹⁹ V Anglii a Walesu je základním předpisem pokrývajícím tuto problematiku tzv. the Wills Act 1837, neboli zákon o závětech. Pořizovatel podle této normy musí být osoba nejméně 18-ti letá, existují ale i tzv. privilegovaní pořizovatelé, kterými se rozumí vojáci v aktivní vojenské službě nebo námořníci pobývající toho času na moři. Pořizovatel si musí být vědom, co činí, jakou hodnotu má majetek, jehož se závěť týká a jaké důsledky bude mít závěť pro osoby jí dotčené. Závěť musí být učiněna písemně a musí být podepsána pořizovatelem, případně jinou osobou v přítomnosti pořizovatele na jeho pokyn. Podpis pořizovatele musí potvrdit nejméně dva svědci.

Jednou z podstatných odlišností právní úpravy závěti, resp. dědictví v tomto právním systému je skutečnost, že majetek zůstavitele nepřechází přímo na dědice, ale na třetí osobu, správce dědictví, který se nazývá vykonavatelem, byl-li ustanoven zůstavitelem v závěti, případně správcem, byl-li jmenován soudem

---

⁹⁹ Leszay, L.; Svoboda, J. Návrh nařízení Rady (ES) o rozhodném právu, o pravomoci, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech dědictví a závěti, Ad Notam 2008, č. 2, s. 55-62

v případě intestátní posloupnosti. Tato osoba je potom tedy zodpovědná za předání majetku osobám určeným v závěti.

Dle autorů článku „Návrh nařízení Rady (ES) o rozhodném právu, o pravomoci, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech dědictví a závětí, JUDr. Lenky Leszay, Ph.D., LL.M. a JUDr. Jiřího Svobody¹⁰⁰ v právní úpravě anglické ani irské nenajdeme žádné pravidlo pokrývající problematiku našich tzv. neopomenutelných dědiců. Pouze ve Skotsku podobná úprava existuje, a to pokud jde o manžela a děti zůstavitele. Z „Obecného přehledu anglického dědického práva“ poskytnutého laskavě paní Kirsty Milliam¹⁰¹ z britského Ministerstva spravedlnosti však vyplývá, že i v anglickém a waleském právu existuje institut, který lze k neopomenutelným dědicům přirovnat. Jedná se o nárok dle zákona the Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act 1975¹⁰², kdy osoba, jež cítí, že nebyla na základě závěti či zákonné dědické posloupnosti dostatečně zaopatřena, má právo se obrátit na soud, aby jí přikázal z majetku zůstavitele „rozumnou finanční částku“. Aktivně legitimovanými osobami k uplatnění tohoto nároku jsou manžel či partner; dále bývalý manžel či partner, pokud se následně znovu neoženil (nevдалa) nebo nevstoupil v další partnerství; osoba, která se zůstavitelem žila nejméně dva roky před smrtí jako manžel nebo partner; potomek zůstavitele; osoba, která byla potomkem manžela či partnera zůstavitele a s kterou zůstavitel jednal z tohoto titulu jako se svým potomkem a konečně jakákoliv osoba, o kterou zůstavitel těsně před smrtí pečoval. Manželé a partneři mohou přitom finanční částku žádat bez ohledu na to, zda je potřebná k jejich zaopatření či nikoliv, zbývající shora uvedené osoby mohou žádat pouze z důvodu svého vlastního zaopatření. O částce, kterou přizná takovému

---

¹⁰⁰ Uveřejněno v časopise Ad Notam 2008, č. 2, s. 55-62

¹⁰¹ General Overview of English Succession Law, zasláno pro účely této rigorózní práce paní Kirsty Milliam, Civil Law Branch, Ministerstvo spravedlnosti Velké Británie

¹⁰² Tedy zákon o dědictví (Ustanovení o rodině a závislých osobách) z roku 1975.

navrhovatel, soud rozhoduje s ohledem na finanční zdroje a potřeby navrhovatele a dědiců, dále s ohledem na velikost majetku zůstavitele, fyzickou nebo psychickou indispozici navrhovatele apod. Určitá částka ve smyslu našeho zákonného podílu nebo jeho části, kterého se musí neopominutelnému dědici dostat, se však ve zmíněné právní úpravě nevyskytuje.

Kromě závěti a intestátní posloupnosti existuje dalších několik způsobů, jak fyzická osoba může rozhodnout o svém majetku pro případ smrti. Jsou to společné vlastnictví, tzv. trusty a nominace.

U jednoho ze dvou typů společného vlastnictví dochází v případě smrti jednoho z vlastníků k přirůstání podílů vlastníků zbývajících.

V případě trustu jde o správu vloženého majetku při určení osob, kterým má z takového majetku připadnout prospěch.

Konečně nominace jsou určitá investiční schémata, která dovolují osobě určit, resp. nominovat další osobu, jíž se dostanou finanční prostředky vzešlé v době smrti pořizovatele z uvedeného schématu. Tyto prostředky jsou většinou vedeny zcela odděleně od majetku zůstavitele a nedopadají na ně ani pravidla intestátní posloupnosti ani přání zůstavitele vyjádřená v závěti.

Švédsko

Švédská právní úprava vychází ze zákona o dědictví (1958:637), podle něhož může závěti pořídit fyzická osoba starší 18 let, nebo nezletilá osoba, která uzavřela manželství, případně i fyzická osoba starší 16 let, jež může se svým majetkem samostatně nakládat. Zajímavostí této právní úpravy je pravidlo, které považuje za neúčinné takové ustanovení závěti, kterým by byl za dědice povolán tzv. nasciturus.

Závěť lze ve Švédsku zřídit písemně se dvěma svědky, kterým musí být známo, že povahou listiny je závěť. To, zda budou svědci

seznámení i s obsahem závěti, je však ponecháno čistě na rozhodnutí pořizovatele. V mimořádných případech (zákon výslovně zmiňuje nemoc) může pořizovatel závěť pořídit i ústně před dvěma svědky, či dokonce zcela bez svědků, a to prostřednictvím vlastnoručně sepsané a podepsané listiny. To, co náš právní řád považuje za jednu ze základních forem závěti, je tedy ve Švédsku závěť pořízenou v nouzi. Tato závěť však pozbude platnosti, jestliže je pořizovatel v průběhu následujících tří měsíců schopen pořídit shora zmíněnou formou závěti.

Zrušení závěti lze provést jejím odvoláním, zničením listiny a rovněž prohlášením, že původní závěť již nevyjadřuje vůli pořizovatele.

V této právní úpravě se setkáváme i se vzájemnou závěť pořizovanou mezi manžely, případně mezi druhy (mohou být dle zvláštního zákona i stejného pohlaví). Ustanovení závěti týkající se druhého z manželů potom pozbývá účinnosti, pokud v době smrti pořizovatele manželství již netrvalo nebo probíhalo rozvodové řízení.

Konečně neplatnou závěť je taková závěť, jejíž pořizovatel nebyl oprávněn nakládat s pozůstalostí, nebo závěť nesplňující formální požadavky zákona a dále závěť pořízená pod vlivem duševní poruchy, z donucení, uvedením v omyl nebo při zneužití neznalosti, slabosti nebo podřízeného postavení pořizovatele.

13) ZÁVĚR

Dědické právo jako takové je nadmíru zajímavým odvětvím práva občanského a závěť je jedním z jeho pilířů. Zároveň se jedná o institut, který patří na rozdíl od mnoha jiných právních konstrukcí k těm, s nimiž přijde do styku nebo se nad ním alespoň zamyslí snad každý člověk, neboť smrt je součástí života každého

z nás a tak je nasnadě, že myšlenky na uspořádání věci člověka po jeho smrti jsou přirozenou záležitostí. Protože se dědictví, potažmo závěť lidského života tak blízce dotýká, je škoda, že právní úprava závěti, ve starých občanských zákonících, kodexech, tak podrobně a do detailů rozebraná, vzala za své jako důsledek změny společenských poměrů poloviny minulého století, která ji odsunula poněkud stranou, aby tak zdůraznila intestátní dědickou posloupnost a upřednostnila ji před myšlenkou pokud možno co nejvíce dostát a naplnit vůli zemřelého.

O to pozitivněji je dle mého názoru nyní třeba vnímat přípravu nového občanského zákoníku, na jehož navrhovaném znění je patrný odkaz starých občanskoprávních kodexů. Závěť tak má znovu naději dočkat se podrobnější, obsažnější a lepší právní úpravy. Zároveň je nyní možné starobylé kořeny obohatit tak, aby nová právní úprava byla nejen bohatší a detailnější, ale aby také odrážela společenský vývoj, ke kterému mezitím došlo a mohla nabídnout řešení i nových, dřívějšími normami nepředvídaných životních situací a problémů.

Tato rigorózní práce se snaží podat pokud možno ucelený přehled historického vývoje závěti, a to – vzhledem ke stáří a významu tohoto institutu – již od dob římských, neboť římské právo představuje pro náš právní systém ty nejzazší kořeny, ke kterým je stále možno se obracet. Důležitým obdobím pro závěť je pak i doba devatenáctého a dvacátého století, tedy doba zpracování již mnohokrát zmíněných rozsáhlých občanskoprávních kodexů. Konkrétně pro Českou republiku je oním kodexem ABGB, tedy Obecný zákoník občanský z roku 1811, kterým se zabývá jedna z prvních kapitol této práce v rámci rozboru historie závěti.

Značný prostor je potom věnován rovněž právní teorii, respektive postavení závěti v současné právní úpravě. V této souvislosti jsem se pokusila o rozbor závěti coby právního úkonu

z hlediska všech jeho pojmových znaků a rovněž o přehled názorů právních odborníků na tuto problematiku.

Po těchto pasážích pak následuje průnik do současné praxe popisující podrobně veškeré formy závěti, s nimiž je možné se dnes setkat a případně je i pro naplnění svých představ použít. V této souvislosti je s odkazem na připravovanou právní úpravu občanského práva velmi zajímavé pozorovat možné směřování jeho vývoje, neboť jako jednu z forem závěti připouští návrh nového občanského zákoníku závěť pořízenou veřejnou listinou, a to zejména ve formě notářského zápisu. Použitím demonstrativního výčtu veřejných listin, které lze použít k pořízení závětí, se zde otevírá prostor i pro jiné typy veřejných listin, které bude v budoucnu možno použít pro zaznamenání poslední vůle zůstavitele.

Vzhledem k tomu, že se závětí v dědickém právu neoddelitelně souvisí i problematika vydědění a tzv. neopomenutelných dědiců, je těmto právním institutům věnována vždy zvláštní kapitola.

Závěrečná část rigorózní práce se konečně zabývá úvahami de lege ferenda, tedy připravovanou právní úpravou závěti. Tato se – jak už bylo řečeno – podstatně rozšíří a přinese také nové, nebo spíše staronové instituty, jako například dovětek, náhradnictví, svěřenské nástupnictví, úlevy při pořizování závěti, ale také odkaz a vedlejší doložky v závěti, zahrnující podmínku, doložení času nebo příkaz. Návrat k těmto tradičním institutům dědického práva je bezesporu chvályhodný, nicméně i v navrhované úpravě je možno najít určitá místa, která by mohla činit potíže a způsobovat výkladové problémy. Podrobně je o této problematice pojednáno výše v příslušné kapitole.

Zcela poslední kapitolou této práce je souhrn norem mezinárodního a evropského práva souvisejících právě s problematikou závěti, protože s globalizací světa se množí

případy, kdy je nutné takové normy použít na vztahy s mezinárodním a evropským prvkem. Bez zajímavosti rozhodně není ani druhá polovina zmíněné kapitoly, v níž jsem se pokusila o přehled právních úprav závěti v jiných státech. Jedná se v první řadě o státy vzniku občanskoprávních kodexů, tj. Rakousko, Francii a Německo, které k naší úpravě mají z historických a společenských důvodů blízko, ale také o státy, které byly s naší historií (včetně historie právní) pevně spjaty nebo na právní úpravu závěti v České republice měly či mají vliv, tj. zejména Polsko, jehož právní úprava závěti posloužila jako inspirace i při přípravě návrhu nového občanskoprávního kodexu. Pro srovnání však byla vybrána i právní úprava závěti ve Velké Británii, jež je tak zástupcem států používajících systém tzv. common law, a právní úprava závěti ve Švédsku.

Pevně doufám, že se mi alespoň částečně podařilo podat ucelený přehled problematiky závěti, ať už se jedná o přehled historického vývoje, právně-teoretické závěry, popis současné praxe či úvah de lege ferenda.

SUMMARY

This work is dedicated to testament. It tries to offer the overview of this very interesting legal institution starting in history, in the times of the Romans because testament was a part of legal system in those times. The purpose of my work is to analyse this legal institution, its advantages and disadvantages, to offer possible solutions to the problems related to testament and to summarise suggested legal changes.

In the region where the Czech republic is now situated testament was an important part of the law of succession, mainly in the period after the year 1811, when the big code of civil law, so called ABGB came into force. In the 1950s the legal regulations

related to testament were to a great extent reduced as the principle of the intestate succession was preferred. Nevertheless after 1989 a new period came and we can see endeavour to improve not only the testament regulations, but the civil law as a whole. Now the bill is being discussed and in several years' time there could be completely new civil code that – in some aspects – goes back to the original code of civil law from the 19th century.

This work deals not only with the proposed changes mentioned above, but also with the contemporary legal regulations of the testament, including different forms of the testament and rules related to the changes and even cancellation of the testament. In this respect very important are the rules governing the testament made by the testator himself, because not respecting of these rules can lead to the invalidity of the testament. Because of this many people prefer to have the testament written by the notary. Not only will they have professional help, but the testament is also recorded into the Register of Wills, so that it cannot be lost.

Separately this work describes the status of so called forced heirs – persons whose share in the property belonging to the deceased is guaranteed by law. These persons are the children of the deceased (in some legal systems also the spouse of the deceased is counted among the forced heirs). The share of the children is dependant on their age – minor children (until the age of 18) have to obtain at least the half of the share they would get in the case of the intestate succession. Major children have to obtain at least the quarter of this share. Breach of this rule very often ends in the invalidity of the testament (or its part). The only way how to avoid giving part of the property to the forced heirs is to use the legal institute of disinheritance. In practice, however, this is very complicated, as the rules governing the disinheritance are rather vague and very often disinherited descendants are able to prove that there was no reason for their disinheritance.

The final part of this work gives an overview of the international and european rules of the testament and also of the legal regulations related to the testament that are used in some countries throughout the European Union. These countries were selected due to their influence on the civil law (for example the French Code Civil or the German BGB and Austrian ABGB) and also the United Kingdom was chosen, so that its rules as the rules belonging to the comon law system can be compared to the rules of the continental one. Concerning the european regulation, the question of the testament is very complicated to be unified (especially due to its consequences in the whole civil law system and the differences between the member states), so the preparation of the unified act is aimed only at some aspects of this institute and is still going on.

SEZNAM ZKRATEK

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, či Všeobecný zákoník občanský z roku 1811
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch – německý občanský zákoník z roku 1896
CEZ	Centrální evidence závětí

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bibliografie

BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*, 2., přeprac. vyd., v nakl. Academia 1. vyd., Praha, Academia Praha, 1994. ISBN 80-200-0243-X

ELIÁŠ, K. et al. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008*, Praha, Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-687-7

FIALA, J. et al. *Občanské právo hmotné*, Brno, Masarykova univerzita v Brně, 1998. ISBN 80-7239-002-3

FIALA, J.; KINDL, M. et al. *Občanské právo hmotné*, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7380-058-1

FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*, Praha, ASPI, a.s., 2006. ISBN 80-7357-182-X

HOLCOVÁ, I. et al.; KNAPPOVÁ, M.(ed.); ŠVESTKA J. (ed.). *Občanské právo hmotné*, Svazek III, 3., aktualiz. a dopl. vyd., Praha, ASPI Publishing, 2002. ISBN 80-86395-44-8

KINCL, J.; URFUS, V. *Římské právo*, Praha, Panorama, 1990. ISBN 80-7038-134-5

KNAPPOVÁ, M.; ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK J. et al. *Občanské právo hmotné*, Svazek III, 4. aktualiz. a dopl. vyd., Praha, ASPI Publishing, 2007. ISBN 80-7357-128-5

KRČMÁŘ, J. *Právo občanské V.*, Právo dědické, Všechno, Praha 1930

KRČMÁŘ, J. *Základy přednášek o právu občanském: Právo dědické*, Praha, Všechno, 1924

MIKEŠ, J. *Dědické právo*, Praha, Panorama, 1981

MIKEŠ, J.; MUZIKÁŘ, L. *Dědické právo: praktická příručka: kompletní pohled na dědění, z hlediska hmotněprávního i procesního*, Linde Praha, a.s., Praha 2003. ISBN 80-7201-422-6

ROUČEK, F.; SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*, Díl třetí, Právnické knihkupectví a nakladatelství V.Linhart, Praha 1936 (Reprint původního vydání vydalo nakladatelství CODEX Bohemia, s.r.o, Praha 1998). ISBN 80-85963-74-4

SCHELLEOVÁ, I. I, Computer Press, Praha, 2001. ISBN 80-7226-530-X

ŠVESTKA, J.; SPÁČIL, J.; ŠKÁROVÁ, M.; HULMÁK, M. et al. *Občanský zákoník* sv. 1 a 2, 2. vyd., C.H.Beck, Praha 2009. ISBN 978-80-7400-108-6

TILSCH, E. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*, Sborník věd právních a státních, Praha 1905

Obecný občanský zákoník rakouský, z C.K. tiskárny dvorské a státní, Vídeň 1904

Právní předpisy

Rakousko-uhersko. Obecný zákoník občanský z roku 1811

Československo. Zákon č. 179 ze dne 3.7.1924 o zrušení svěření. In *Sbírka zákonů a nařízení*. 1924, částka 89, s.1015

Československo. Zákon č. 141 ze dne 25.10.1950 občanský zákoník. In *Sbírka zákonů Československé republiky*. 1950, částka 60, s.0497

Československo. Zákon č. 97 ze dne 4.12.1963 o mezinárodním právu soukromém a procesním. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 55, s.0367

Československo. Zákon č. 40 ze dne 26.2.1964 občanský zákoník. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1964, částka 19, s.0201

Československo. Zákon č. 509 ze dne 5.11.1991 kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991, částka 97, s.2410 - 2463. ISSN 1210-0005

Československo (Česko). Zákon č. 358 ze dne 7.5.1992 o notářích a jejich činnosti (notářský řád). In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1992, částka 73, s.1999 – 2013. ISSN 1210-0005

Česko. Zákon č. 227 ze dne 3.9.1997 o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1997, částka 80, s. 4730 - 4739. ISSN 1211-1244

Česko. Předpis Notářské komory České republiky, kterým se stanoví postup při vedení, správě a provozu Centrální evidence závětí

Články

CECHLOVÁ, E. Stanovisko k rozporu slovního a číselného vyjádření data v notářském zápise o vydědění a závěti. *Ad Notam* 2009, č. 6, s. 216-218

KAWULOK, J. Vydědění – právní úprava a praxe. *Ad Notam* 1999, č. 4, s. 73-74

LESZAY, L.; SVOBODA, J. Návrh nařízení Rady (ES) o rozhodném právu, o pravomoci, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech dědictví a závětí. *Ad Notam* 2008, č. 2, s. 55-62

ROMBACH, Claudie. Dědění v německém právu. *Ad Notam* 2000 č. 5, s.102-104

ŠEŠINA, M. Úvaha nad návrhem úpravy dědění v novém občanském zákoníku. *Ad Notam* 2004, č. 2, s. 45-47

ŠUBRTOVÁ, J. Důvody vydědění. *Ad Notam* 1999, č. 5, s. 95-99

VALEŠKA, J. Problematika pomoci jiné osoby při psaní závěti – Právní úprava v Rakousku, Německu, USA a ČR. *Bulletin advokacie* 1997, č. 4, s.27

Judikatura (řazeno chronologicky)

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, č.j. Rv II 161/26, ze dne 3.11.1926

rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, č.j. Rv I 992/26, ze dne 5.1.1927

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, č.j. R I 456/41, ze dne 13.11.1941

rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, č.j. Cz 648/52, ze dne 12.12.1952

rozsudek Krajského soudu v Praze, č.j. Rc 142/53, ze dne 5.3.1953

rozhodnutí Krajského soudu v Praze, č.j. 15 Co 494/53, ze dne 14.10.1953

rozsudek Nejvyššího soudu ČSR, č.j. Cz 643/56, ze dne 30.12.1956

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, č.j. 5 Cz 65/63, ze dne 21.10.1963

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 4 Cz 34/76, ze dne 30.4.1976

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, č.j. 4Cz 7/79, ze dne 25.5.1979

rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30.5.1980, uveřejněno pod č.j. Rc 30/82

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, č.j. 4 Cz 15/80, ze dne 30.6.1980

rozhodnutí Městského soudu v Praze, č.j. 11 Co 319/84, ze dne 17.9.1984

rozhodnutí Městského soudu v Praze, č.j. 11 co 454/84, ze dne 2.1.1985

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, č.j. 4Cz 43/88, ze dne 30.6.1988

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 4 Cz 56/91, ze dne 2.8.1991

rozsudek Krajského soudu v Brně, č.j. 18 Co 218/93, ze dne 14.2.1994

usnesení Městského soudu v Praze, č.j. 24 Co 184/96, ze dne 30.9.1996

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, č.j. 2 Cdon 988/96, ze dne 28.4.1997

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, č.j. 2 Cdon 1883/96, ze dne 27.5.1997

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, č.j. 2 Cdon 176/1996, ze dne 29.5.1997

rozsudek Městského soudu v Praze, č.j. 24 Co 181/97, ze dne 30.6.1997

usnesení Krajského soudu v Brně, č.j. 18 Co 171/97, ze dne 17.10.1997

usnesení Krajského soudu v Brně, č.j. 18 Co 310/98 ze dne 13.11.1998

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 21 Cdo 586/99, ze dne 17.11.1998

usnesení Krajského soudu v Brně, č.j. 18 Co 385/98, ze dne 26.7.1999

rozhodnutí Krajského soudu v Brně, č.j. 18Co 397/98, ze dne 6.8.1999

usnesení Městského soudu v Praze, č.j. 24 Co 245/99

usnesení Ústavního soudu ČR, č.j. II. ÚS 134/99, ze dne 22.9.1999

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 21 Cdo 2985/99, ze dne 9.5.2000

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 21 Cdo 48/2000 ze dne 24.1.2001

usnesení Městského soudu v Praze, č.j. 24 Co 51/2001, ze dne 28.2.2001

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 26 Cdo 2139/2000, ze dne 29.5.2001

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 21 Cdo 3028/2000, ze dne 17.7.2001

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. Cdo 1975/2001, ze dne 19.12.2001

usnesení Městského soudu v Praze, č.j. 24 co 98/2002, ze dne 31.5.2002

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 30 Cdo 1143/2002, ze dne 19.12.2002

usnesení Městského soudu v Praze, č.j. 24 Co 297/2002, ze dne 30.12.2002

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 30 Cdo 2214/2002 ze dne 20.1.2004

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 30 Cdo 164/2004, ze dne 4.5.2004

nález Ústavního soudu ČR, č.j. II. ÚS 302/2003, ze dne 23.8.2004

usnesení Nejvyššího soudu ČR, č.j. 30 Cdo 1765/2004, ze dne 22.9.2004

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 30 Cdo 1190/2004, ze dne 27.4.2005

usnesení Nejvyššího soudu ČR, č.j. 30 Cdo 1454/2005, ze dne 25.10.2005

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 21 Cdo 2203/2006, ze dne 24.10.2006

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 21 Cdo 688/2006, ze dne 15.5.2007

rozsudek Nejvyššího soudu ČR, č.j. 21 Cdo 1744/2007, ze dne 3.4.2008

Ostatní

Francie. Legifrance. Le service public de l'accès au droit. Code Civil. [online] 2010-11-02 [cit 2010-11-02], dostupný z www: <http://www.legifrance.gouv.fr>

Polsko. Krajowa Rada Notarialna. KRN Homepage [online] ver.2011-01 [cit 2011-03-08] – dostupný z www: <http://www.krn.org.pl/>

Evropská unie. Dědictví v Evropě. Dědické právo v 27 evropských zemích. [online] 2010-04-17 [cit 2011-03-20] – dostupný z www: <http://www.successions-europe.eu/>

MILLIAM, Kirsty. General Overview of English Succession Law, 2009 (zasláno pro účely této práce Ministerstvem spravedlnosti Velké Británie)

Notářská komora České republiky. Usnesení Prezidia Notářské komory České republiky č. P 1/2001

Česko. Ministerstvo spravedlnosti ČR. Návrh nového občanského zákoníku. [online] 2011-03-11 [cit 2011-03-11] – dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>

ABSTRAKT

Tato rigorózní práce pojednává o problematice závěti. Zabývá se jak jejím historickým vývojem (a to již od dob římského práva), tak současnou právní úpravou a v neposlední řadě i právní úpravou budoucí, která se bude od té stávající do značné míry lišit.

Práce dále rozděluje závěť dle jejích forem, popisuje možnosti změn závěti či jejího zrušení a podrobně rozebírá institut vydědění. Závěr práce je věnován přehledu vybraných zahraničních právních úprav závěti.

This work deals with the testament. It applies to its historical evolution (beginning in the times of the ancient Roman law), contemporary legal rules and also prepared significant legal changes.

The work divides the types of testaments, describes the possibilities of its change or cancellation and goes into the legal institute of disinheritance in detail. The final part of this work is dedicated to the overview of chosen foreign legal rules regarding the testament.

KLÍČOVÁ SLOVA – KEY WORDS

zavěť; neopomenutelný dědic; Centrální evidence závětí
testament; forced heir; Register of Wills